

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

116994

KIRGIZCA CANIL MIRZA DESTANININ
TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE
AKTARILMASI

116994

T.C. EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Hazırlayan
Hatima ADİLBEKOVA

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

İZMİR-2002

YEMİN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Kırgızca Canlı Mirza Destanı'nın Transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine Aktarılması" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28.10.2002

Hatima ADILBEKOVA

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün / /2002 tarih ve .... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hatima ADİLBEKOVA'nın "Kırgızca Canlı Mirza Destanı'nın Transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine Aktarılması" konulu tezini incelemiş ve aday 28.10.2002 tarihinde saat 11:00 jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 70... dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... başarılı olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Başkan
Prof. Dr. Metin KARADAĞ

Üye

Doç. Dr. İlhan GENÇ

Üye

Doç. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

ÖZET

Bu çalışma, Kırgızca Canıl Mirza Destanı'nın transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesi'ne aktarılmasını içermektedir. Çalışmamızda, Kırgızlar hakkında genel bilgi veren bir giriş bölümünün ardından, Kırgız Edebiyatı'nı ve Canıl Mirza Destanı'nı tanıtan bölümler yer almaktadır. Son bölümde ise, Canıl Mirza Destanı'nın transkripsiyonu ile Türkiye Türkçesi'ne çevirisi bulunmaktadır.

Çalışmamızda, Canıl Mirza Destanı'nda geçen bazı Kırgızca sözcüklerin Türkçe karşılıklarının yer aldığı "Sözlük" bölümü bulunmaktadır. Sözlük bölümünün, çalışmamızdan yararlanacak olanlara kolaylık sağlayacağı kanısındayız.

ABSTRACT

This work include the transcription and translation into Turkish of the Kyrgyz Epos "Janyl Myrza".

Our work also includes the chapter represents the Kyrgyz Literature and Epos "Janyl Myrza" after the introduction chapter which contains general information about Kyrgyz.

The transcripion and translation into Turkish of Epos "Janyl Myrza" are in the last chapter.

The chapter named "Sözlük" contains the translation into Turkish of the Kyrgyz words, which takes place in the Epos "Janyl Myrza", is also included in this work.

We hope that the chapter "Sözlük" will be usefull for them who intends to use our work.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	1
0. Giriş.....	2
I. Kırgız Edebiyatı Destanlarının Sınıflandırılması.....	7
a. Kabramanlık ve Yiğitlik Destanları.....	7
b. Büyük Ve Küçük Destanlar.....	8
II "Canlı Mirza" Destanı.....	8
a. Genel bilgi.....	8
b. Varyantların Süjet Sıralaması.....	10
III "Canlı Mirza" Destanı'nın Transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine Aktarılması.....	18
IV. Metinde Geçen Kırgızca Sözcüklerin Türkçe Karşılıkları.....	90
Sonuç.....	92
Kaynakça.....	101

ÖNSÖZ

Türkiye'ye "lisans üstü eğitim yapmaya" gelirken, çalışacağım konu üzerinde çok düşündüm. Neticede Kırgızistan'da çok önemli bir yere sahip olan, "CANIL MIRZA" destanını, Türkiye Türkçesine kazandırmanın çok yerinde olacağına karar verdim.

Konuyu, değerli hocalarıma açtım. Onların da uygun bulması üzerine, çalışmaya başladım. Önce Kırgızistan'daki malzemeyi topladım. Sonra da Türkiye'deki çalışmalara yöneldim.

Öncelikle, Eseri Türkiye Türkçesi'ne çevirdim. Sonra, eser üzerinde yapılan çalışmaların bir özetini yaptım. Faydalandığım Kırgızca kaynakları, eserin sonunda, Kaynakça bölümünde verdim.

Zaman zaman gerekli yerlerde, kendi görüşlerimi de aktardım.

Çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen, değerli bilgi ve katkılarını yaparak, çalışmamın mümkün merteye eksiksiz olmasını sağlayan Sayın Profesör Dr. Metin KARADAĞ'a, ve danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN'a, bölüm asistanı arkadaşım Fatma Bölükbaşa şükranlarımı arz ederim.

Ümit ediyorum ki, bu destanın ilerde yayımlanmasıyla, Türkiye Türkleri için de okuma fırsatı doğacaktır.

Hatima ADİLBEKOVA

İZMİR 2002

0. GİRİŞ

"Tanınmış kırk nehrin yatağında Kırgız'ın kemiği yatmayan nehir yatağı var mı?

Yamaçta yetişen kırk akağacından Kırgız'ın baltası değmeyen akağacı var mı?

"Toktogul gibi ırçı ol, Tolubay gibi sınıcı ol!"

"Harbe gittim, öldüm, lekin yendim"

"Kızım kırk saçı ulu".

Yukarıda yazdığımız Kırgızların dört atasözü günümüzde de bir anlam taşır. Aynı zamanda hazırladığım tezimin temelini oluşturur.

Her bir atasözü belirtilen bölümün hem konusu hem de açıklamaları niteliğindedir.

Çevirdiğim ilk atasözüne göre konumuza devam edeceğiz. Gerçekten bu atasözü günümüzde bir çok Türk boylarında söylenmektedir.

Kırgızların tarihi ile sarmaşık halindeki bu atasözümüz babalarımızın geçmişinden bahsetmektedir. Öyleyse Kırgızlar ne yaptı ve ne etti de böyle bir atasözü doğdu.

Hala tartışılıp bir sonuca varılmayan, dün olduğundan farklı bir biçime kaydırılmış, kaydırılmak zorunda kalmış, sonra da tekrar ayakta kalan bir tarihe sahiptir Kırgızlar.

Kırgız halkının bugün bulunduğu yeri Orta Asya'da, güney Sibirya'da yaşayan halkların içinden tarihte en eski halk olarak ortaya çıkmış olduğunu ispatlayan bir çok delil vardır. Örneğin V.V.Barthold şöyle yazar: "Milattan önce 201senesi olaylar hakkındaki haberi, zamanına göre, Kırgızlarla ilgili söylenen ilk bilgi olarak değerlendirmemiz gerekir".

Planladığımız gibi tüm Kırgız tarihini ön söze sığdırmak mümkün değildir. Üstelik ön plandaki konu destanlardır. Yine de bazı tarihi belgeleri ve görüşleri sunacağız. Bir çok eski tarihi bilgilere göre: "Tiyaşanlı Kırgız boylarının büyük babaları milattan sonra 1.yüzyıldan itibaren bu bölgede yaşadıkları dile alınır. MS. 91 de Han emperyası asker göndererek, Ene Say Kırgızlarını yöneten Unnular, Altay dağlarının batı tarafındaki Kırgızları dağıttı. Unnular taşınıp şimdiki İl'e, Talas nehri ve Isık-Köl sahillerinde yaşayan Uysunlar'ın yurduna kaçtı".¹

"MS.1.yüzyılda Kırgız boyları birleşti, MS.4.yüzyıl sonunda 6.yüzyılın ilk yarısında kurulan Ene-Say Kırgız Kaganatı, Türk boyları üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle o devirde Tiyaşan, Pamir dağlarının etrafında ve Orta Asya bölgelerinde yaşayan bir çok Türk boyu Kırgızlar tarafından asimile olup, Kırgız boyları diye anılmıştır..."²

¹ Anvar Baymur, Kırgız Tarihünün Lektisyalari, Bişkek, 1992. s.3

² "Muktasar Tarih Kavmi Türki", C.1, s.44

MS. 9.yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya ve Tiyanşan'ın batı tarafındaki bir çok yere sahip olan Karluk Kağanatı gücünü kaybeder.

Orta Asya'daki Amu Derya ve Sır Derya nehirlerinin ortasındaki Buhara şehrini merkez yapan Samaniler güçlenir ve Müslüman samaniler Hanlığı kurulur. Samaniler Karluk bölgesine saldırırlar ve Karluk boyları İslam dinini kabul ederler.

12.yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını sürdüren Karahani Hanlığı içinde Kırgızlar da vardır. Bu dönemde yazılan Divani Lügati't Türk adlı eserde Kırgızlar hakkında bilgiler mevcuttur. Bu dönemde sürekli savaşıardan zarar gören Kırgızlar uzak dağlara taşınmak zorunda kalırlar. Daha sonraki bilgilere göre Kara Çinliler döneminde Kırgızlar bir araya toparlanırlar.

Farsça yazılmış olan Udulut alam'da (Dünyanın sırları) şöyle yazılıdır: "Bin yol şehri olmuştur, bu şehri yönetenler Kırgızlardır".

1115 senesinde Balasagun'da kurulan Kara Çin Hanlığı'nın Hanı Elli Tayışı ölü ve Cölöğü adlı oğlu iktidarı ele geçirir. Tarihi belgelere göre bu Hanlıkla Kırgızlar arasında aynen Manas Destanı'nda anlatılan türde savaşlar olmuştur. Manas destanı'ndaki Coloy Han'ın, tarihi şahsiyet Cölöğü Han olması da mümkündür.

Bazı tarihi belgelere göre MS.14.yüzyılın sonunda tekrar Ene-Say'a taşınan Kırgızlar bir Hanlık kurar ve önderi Kulçu olur. Bunlara Oyrotlar saldırır. Saldırıyı püskürtten Kırgızlar zafer kazanarak Oyrotlar'ı da idarelerine alırlar.

Sonraları Oyrotlar isyan eder ve kendi yurduna giderler. İlk savaşlarda Kırgızların kahramanlıkları söz konusudur. Bu iki hanlığın savaşı senelerce sürer ve Oyrotlar Kırgızları mağlup eder. Ene-Say'dan sürülerek Talas, Isık-Köl'e gelen Kırgızlar tekrar toparlanır ve birleşerek Oyrotlara karşı koyarlar.

Bazı bilim adamlarına göre bu tarihi olaylar ile Manas destanındaki Çoğ Kazat bölümünde anlatılan olayların aynılık göstermektedir.

Böylece Kırgızlar asırlarca türlü savaşlar yapmışlar, her türlü acıyı tatmışlardır. Bu durum 16.yüzyılın sonuna kadar devam eder. Bundan sonra Kırgız tarihi Moğollar Dönemindeki Kırgızlar, İyan Dönemindeki Kırgızlar, Çagatay Zamanındaki Kırgızlar, Çing Zamanındaki Kırgızlar, Kırgızların Oyrotlara Karşı Savaşları, Kırgızların Cungarlara Karşı Savaşları, Kırgızların Ruslarla İlişkileri şeklinde tasnif edilebilir. Yüzyıllarca süren savaşlar Kırgızların nüfusunu azaltmıştır. Böylece Kırgızlar kendilerini büyük coğrafi dalgalanmalara bırakır. Hunhar, Sogdiler, Uygurlar, Kara-Kıtaylar, Moğollar, Kalmaklar gibi komşu ya da komşu olmayan milletlere karşı yaptıkları sürekli savaşlar, Kırgızların bütün güçlerini birleştirmesine sebep olmuştur.

Kırgızların kahramanlık destanları, yukarıda anlatıldığı gibi savaşçı hayat tarzı, **Baba Yurdu** için, özgürlük için düşmanlara karşı yaptıkları kahramanca savaşlardan doğmuştur.

Kırgızlar sadece savaşçı değil aynı zamanda söz ustası ve belîğ insanlardır. Geçmişte söz ustalarına çok değer verilmiştir. Bundan dolayı Kırgız halk şiiri gelişmiş ve bütün Dünya'ya bu yolla adını duyurmuştur. Bu özellikleriyle Kırgızlar **Toktogul** gibi ırçıları, **Tolubay** gibi sınıçları yetiştirmiştir. Onlar yani Kırgızlar, birbirinden mükemmel derin düşünceleri içeren sözlerle, kendi halkının savaşçı hayat tarzını, kaygılarını, sevinçlerini, örf ve adetlerini, medeniyetini, sosyal yaşantısını anlatan Dünya destanları arasına giren **Sahra İlyadası'nı** ve **Kırgız Mitoloji Ansiklopedisi'ni** yaratmışlardır.

Böylece **Manas, Semetey, Seytek, Er Tüştük, Er Tabıldı, Kurmanbek, Sarıncı Bökky, Kedeykan, Canıl Mirza, Olcobay** ile **Kişimcan, Kococaş** gibi destanları ve daha binlercesini geliştirmişlerdir.

Yunanca **Epopee** kelimesinin açıklaması şöyledir: Bir halkın tarihi kahramanlık olaylarıyla sıkı bağlantılı olan epik tarzdaki büyük eserlerdir. **Epopee** **epos** sözünden gelir. **Epos'un** anlamı ise "eskiliği anlatmak"tır.

Kırgız destanlarının anlatılmasındaki ve gelişmesindeki en önemli unsur şairler ve eşsiz manasçılardır. **Manasçı** kelimesi günümüz Kırgız Edebiyatında bir terim olarak kullanılmaktadır.

Kırgızlarda şairlik yani yaratma kuvveti eski zamanlara kadar uzanır. Tek bir Kırgız çadırının ihtişamını yarım gün anlatan aşıklar yaşamıştır. Dünyada eşi benzeri olmayan bu aşıkların bazılarının ismi ve eserleri bize kadar ulaşamamıştır. Onlar halk içinde birer efsane olarak yaşamaktadır. Örneğin; **Caysanğ ırçı, Ket Buka, Toktogul, Asan Kaygı** vb.

Bütün Kırgız aşık ve şairleri halkımızın folklorunu ağızdan ağıza, babadan oğula, nesilden nesile ulaştırarak köklü bir miras bırakmışlardır. Peki böyle irticalen okuyan ozanları kim ne zaman ortaya çıkarmıştır?

1856 yılında Isık-Köl bölgesinin topografyasını çıkarmak amacı ile Isık-Köl'e gelen **Çokan Valihanov** bazı şiirleri ve **Bugu** boyundan **Manas** destanını derlemiş daha sonra da yayımlamıştır. Kırgızlarla ilgili bazı belgeleri de toplamaya çalışmıştır. Çokan Valihanov'a göre: **Manas sahra İliyada'sı, Semetey** ise **Burutların Odise'si**.

Daha sonra yayınlanmış olan bu bilgiler bir çok edebiyatçı ve folkloristin dikkatini çekmiştir. Kırgız bölgesine bilim adamları gelmeye başlamışlar.

Bugün Kırgız Edebiyatı Tarihi ve Folklorunu araştıranlar **W.Radlov, V.Barthold, A.Margulan** gibi önemli bilim adamlarının kaynaklarına göz atmadan geçemez. Özellikle halk şiiri üzerinde çalışanlar için değerli kaynaklar sağlamışlardır.

1917den sonra araştırma alanı bütünüyle değişmiştir. 1921 yılında Kayum Miftakov Kırgızistan'a gelerek folklor alanı için özel çalışmalar yürütmüştür. Kırgızistan'da özel bir grup oluşturarak ünlü Manasçı Sagınbay Orazbak oğlundan Manas destanını derlemişlerdir. Bu grup Kurmanbek, Canuş Bayış, Kococaş, Sarıncı Bököy gibi destanları toplamıştır. Bunlar ilk ve başarılı derlemeler sayılır. Bundan sonraki çalışma 1930-35 senelerine aittir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda çalışmalarda İbrayım Abdurahmanov'un özel yeri vardır. Böylece ünlü manasçı Sayakbay Karalayev, ve Sapak, Bağış, Moldobasan, Togolok Moldo gibi aşık ve şairlerden Manas, Kurmanbek, Olcobay ile Kişimcan, Kococaş, Sarıncı Bököy, Canuş Bayış, Er Tabıldı, Er Töştük, Kedeykan destanları toplanır ve yayımlanır.

Kırgız folklorundaki destan söyleyicileri folkloristler tarafından aşıklar ve şairler olmak üzere sınıflandırılmıştır.

1. Manasçılar (gerçek profesyoneller)
2. Akın ırçılar (küçük destanları söyleyiciler)

Prof. Muhtar Auezov'a göre böyle bir sınıflandırma yapmak doğrudur ve kendisi de manasçıları

1. Büyük Manasçılar
2. Küçük destancılar, yarım Manasçılar

olarak tasnif etmiştir.

Büyük Manasçılar bütün destanı baştan sona söyleyebilen irticalci ozanlar yani aşıklardır.

Küçük Destancılar büyük aşıklar gibi bir olayı, sözler kendiliğinden ağzından dökülürcesine söyleyemeyenlerdir. Onlar ancak halk şiirlerini çeşitli ırları, hikayeleri ve efsaneleri ezbere bilirler. Bunları da fazla bir değişikliğe uğratmadan söylerler.

Kırgızlarda çok eskilere dayanan akın ve ırçı kelimeleri bulunmaktadır. Destan şairi anlamını taşıyan akın kelimesi ırçılıktan öte bir kavramdır. Bugün bir terim olarak kullanılır, özel bir anlamı vardır. Önemli bir özelliği de ırçılıktır. Onlar kendileri yaratan eserlerinin akınlarıdır. Bu eserleri sürekli çok hızlı akmış olan nehrin sesiyle paralel şekilde duraklamadan söyleye bilmişlerdir. Ünlü folklorist V.Radlov şöyle der, "Eskiden bir çok halk yığınlarında kendi düşüncelerini ritimli bir şekilde anlatan yetenekli ırçılar bulunmuştur. Bunlara değer verilmiş ve akın diye adlandırılmışlardır. Akınlar her zaman saygı ve hürmet göyerek şöhret sahibi olmuşlardır".

Geçmişte bazı şahsiyetler yanında aşık bulundurmada yola çıkmamışlardır. Her türlü düğün ve ziyafetlerde özel karşılaşmalar yapılmıştır. Bu yarışmalarda aşıklar ün kazanmışlar. Ünlü aşık varsa yanlarında çırak bulundurup genç aşıkları yetiştirmişlerdir. Bu gelenek Sovetler Birliği kuruluncaya kadar bir kural olarak devam etmiştir.

Akın veya aşıkların en önemli özellikleri şunlar; irticalen şiir söylerler, enstrüman olarak komuz bulundururlar, ustata ve çiraklık olayı, gezgin hayat tarzına sahip olmaları. Karşılaşma sırasındaki önemli kurallar;

1. Selamlaşmak.
2. Sözle saldırmak.
3. Konuya derlemek.
4. Yeneni kutlamak.
5. Nasihat sözleri.

1920'den sonra, toplumsal değişikliklerden etkilenen edebiyat alanı, tabiatıyla şairlerimizin hayatını da etkilemiştir. Daha önceki aşıkların ve halk şiirinin tarihini araştıran bazı bilim adamlarının görüşlerine göre, şairler, akınlar ya da aşıklar, kendi yaşadıkları dönemlerin ön plandaki fertleri olarak, kendi işlerinin yanı sıra, bir çok görevlerde de bulunarak elçi veya danışmanlık gibi misyonlar da üstlenmişlerdir. Bir çoğu, her zaman halkın dertlerini dile getirdikleri ve haksızlık yapan yöneticileri eleştirdikleri için cezalandırılmışlardır. Buna, efsanevi şair Toktogul'un hayatını örnek olarak verebiliriz.

1920' den sonra, şairlerimiz, halkı yeniliklere adapte etme misyonunu da üstlenmişlerdir. Bu ve benzeri gerçekleri ortaya çıkarmak için, Kırgız Edebiyatı' nda önemli rol oynayan şairlerin hayatı, eserleri ele alınmış, önemlileri, " Yeni Dönemin Şairleri" başlığı altında yayımlanmıştır. Bu Şairler, aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Gezginci Ozanlar (Doğaçlama çalıp söyleyenler)
2. Mizah - Şakacı ve alaycı yönü ağır basanlar
3. Manasçı (Destancı) lar
4. Diğerleri.

I. KIRGIZ EDEBİYATINDA DESTANLARIN SINIFLANDIRILMASI

a. Kahramanlık ve Yiğitlik Destanları

Kırgızlar, Türk dilini konuşan diğer Türk halkları gibi, kendi geçmişini, ekonomik ve sosyal yaşantısını, adetlerini, kültürünü, folklorunu ve benzeri değerlerini koruyan bir Türk milleti mensubudur. Tarihte "En Savaşçı Halk", adını alan Kırgızlar, kendilerine bir yurt edinmeyi, komşu milletlere göre, çok geç gerçekleştirmişlerdir.

"Türk boylarının içinde özellikle Kırgızlarda kahramanlık, yiğitlik destanları çok gelişmiştir" der, folklorist W. Radlov.

Kırgızlarda kahramanlık destanları, o kadar yaygındır ki, bir hikayeyi ya da bir efsaneyi şiir halinde hemen hemen herkes söyleyebilir. Her çeşit ziyafet ve düğün aşiksiz olmaz. Kırgızlar, ümitlerini, beklentilerini, dileklerini şiirle dile getirip, dertlerini şiirle aktarmışlardır.

Herhangi bir halk hikayesine ya da kahramanlık şiirine baktığımız zaman, onda belli bir tarihi olayın izini bulabiliriz. Bir değil birkaç yüzyılın meyvesi olarak, şiirler ve şairler, eserlerinde tüm halkın geçmişinden de haber verirler.

Manas Destanı dışındaki tüm kahramanlık destanları, adeta Kırgız halkının Jungar Kalmukları'na karşı yaptıkları özgürlük savaşlarının anlatımı gibidir. Destanlardaki önemli unsurlardan biri kahramanlıktır. Bazan Kırgızların kendi iç savaşlarını, bazan da düşmanları ile aralarındaki anlaşmazlıkları, ihtilafları ve bunların kötü sonuçlarını anlatır. Ayrıca Halk Şairleri, kahramanlar gibi, ön planda yer alıp, her tür savaşta aktif rol almışlardır.

Böylece şairler ve aşıklar, onların erliklerini, kahramanlıklarını ve vatanseverliklerini ihtişamlı bir şekilde temsil eder. Onları, yenilmez yaparak, güç, gayret, akıl, şefkat ve dayanıklılık aşılar.

Kırgızların kahramanlık destanlarının temelini, "kahraman savaşçılar" oluşturur. Yaşatıldığı ya da anlatıldığı dönemlere göre farklıklar gösterir.³

1. Kococaş ile Er Töştük destanlarının süjet merkezi mitolojik döneme aittir.

2. Manas destanı Kırgız halkının yüzlerce asırlık tarihine aittir.

3. Kurmanbek, Er Tabıldı, Canış Bayış, Canul Mirza, Gülgaaki destanları, Kırgızların 16-17. yüzyıllardan itibaren Jungar Kalmuklarına karşı yaptıkları özgürlük savaşlarına aittir.

³Gürstün Subanbekov, Kırgız Elinin Baatırdık Epostoru, Frunze, 1970,s.187

b. Bütük ve Küçük Destanlar

Kırgız folkloristleri, kahramanlık destanlarını, Bütük Destanlar ve Küçük Destanlar olarak, ikiye ayırmışlardır. Bu sınıflandırmanın sebeplerini de net olarak göstermişlerdir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz sınıflandırma, günümüz araştırmacılarına göre de doğrudur.

b.1. Bütük Destanlar: Manas, Semetey ve Seytek.

Bütük destanlar sadece hacim bakımından değil manasının derinliği, çeşitliliği ve de üstelik Kırgız tarihinin en az bin yıla yakın bir kısmını içermesi ile farklıdır. Yüzlerce kahramanın birey olarak karakterini bir araya getirmesiyle, şiir dilinin zenginliği ve güzelliğiyle, tüm kahramanlık destanlarından farklı bir özellik ve önem arz eder.

b.2. Küçük Destanlar: Kococaş, Er Töştük, Kurmanbek, Canı Bayış, Er Tabıldı, Canıl Mirza.

Kırgızların kahramanlık savaşlarından birini veya belli bir olayı dile getiren destanlardır. Hacimli destanlara göre daha küçüktür. Hem satır sayısı az, hem de süjetleri kısadır. Bazı küçük destanlar, bazı aşık ya da şairler tarafından çoğaltılmıştır. Ama bu bile onların hacmini büyütememiştir. Bundan dolayı küçük destanlar diye adlandırılmışlardır.

Küçük Destanların sınıflandırılmasına gelince; Bunlar anlattığı devirlere ve aktarılan olaylara göre ikiye ayrılır:

1. *Mitolojik Kahramanlık Destanları:* Mitolojik kahramanlık destanları, olağanüstü ve esrarlı olayları içeren destandır.

2. *Tarihi Kahramanlık Destanları:* Tarihi kahramanlık destanlarının temelini, vatan ve millet sınırı içinde bulunma mantığı oluşturur.

II. CANIL MIRZA DESTANI

a. Genel Bilgi

Ele aldığımız Canıl Mirza destanı, günümüz Kırgız Edebiyatı araştırmacıları arasında tartışmalara yol açmış tek destan sayılır. Problem, “Canıl Mirza destanının Kırgız Edebiyatındaki yeri nedir?” dir. Hem kahramanlık hem de trajik konuları içeren bu destan, sınıflandırmada kahramanlık destanlarına mı girmeli, yoksa güçlü bir dramatik şiir, trajik olay olarak Dünyaca dikkate değer bir oyun olarak sahneye mi konmalıdır?

Karşılaşılan bu problemin cevabı, ancak destan üzerinde yapılacak derin bir araştırmayla bulunabilir.

Canil Mırza destanı, Kırgızların kılıçlık destanlarının en önemlilerinden biridir. Tamamen farklı bir konuya sahip olan bu destanda, her kahramanlık destanında olduğu gibi, bir erkeğin kahramanlığından bahsedilmez. Canil Mırza adını taşıyan cesur bir kızın etrafındaki olaylar ve onun hayatından bahsedilir.

Folkloristlere göre, bu destandaki olaylar, Kalmıkların Kırgızlar'a yaptıkları saldırıların sona ermeye başladığı döneme aittir. 14.yüzyılın ikinci yarısında, Doğu Moğolistan'da kurulmuş olan Cıngarya Devleti Kırgızlarının yeri ve Yedi Su bölgesini ele geçişleri anlatılır.⁴

Doğal olarak sürekli savaşlar, kavgalar, saldırılar, savunmalar, insanların çektikleri zorluklar, halkın kavrayış ve yaşantısında, derin izler bırakmıştır.

Tarihi olaylar, günümüze kadar ulaşan şiirlerde, destanlarda, genişçe yer alır. Sonuç olarak bu destan, bir milletin geçmişini, tarihini anlatır.

Kırgız Destanları da asırlar öncesinin belli bazı olayları neticesinde ortaya çıkmıştır. Fakat zaman içerisinde müellif ve anlatıcılar değişince bazı değişikliklere uğramıştır.

Canil Mırza destanına gelince; Destanın ortaya çıktığı dönem, Kalmıkların saldırısı ve Kırgızların savunmalarını yaptığı dönem olmasına rağmen, farklı şairler tarafından farklı olayların eklenmesiyle bazı değişikliklere uğramıştır.

Canil Mırza destanı, sözünü ettiğimiz sınıflandırmaya göre kahramanlık destanlarına girer. Eserin mazmununda baştan sona kadar, Kırgızların Noygut boyundan olan Canil adını taşıyan cesur kızın kahramanlıkları ve hayatı anlatılır. Destana göre Noygut'lar Hoton ülkesindeki Lob deresinin yamaçlarında yaşıyorlardı.

Canil ise cesurluğu, kahramanlığı, güzelliği ve akıllılığı ile komşu ülkeler arasında da tanınmış biri idi. Aynı zamanda kendi halkının tam olarak yöneticisi ve asker başıydı. O, Kalmıkların saldırılarına karşı koyardı. Halkının her zaman rahat yaşaması için hayatını adanmış genç bir kızdı.

Bu cesur kız, daha gençken herkes tarafından tanınmış, dost kadar, düşman da edinmişti. Kendi halkı onunla gurur duyuyordu. Komşu hanlıklar ise korku içinde olmakla beraber Canil'a göz koymuşlardı. Han Tursun, Kırgız Hanları Tülkübek, Üçükö ve diğerleri Canil'a aşık olurlar ama Onu elde edemeyince, Ona karşı savaş açarlar.

Yanında bulundurduğu kırk yiğidiyle halkını cesurca koruyan Canil kötü niyetli herkesi yok etmiştir.

Destanda Canil kendi halkının iyi yöneticisi, asker başı ve aynı zamanda bir savaş uzmanıdır. Çok iyi silah kullanır ve karşılaştığı düşmanları, büyük savaşlara gerek duymadan, tek başına yener.

Tüm gücüyle sınırları koruyarak halkının özgürce, kimseye baş eğmeden uzun süre yaşamasını sağlamıştır. Aynı zamanda bölücülüğe karşı çıkmış, hep barıştan yana tavır almıştır. Önemli noktalardan biri Canıl'a halkının hürmet göstermesidir. Onun bitmeyen gayreti, güzelliği ve keskin huyu kendisini başkalarından farklı kılmıştır .

Eski dönemlere ait olan evlenme adetleri ya da destanlardaki gibi evlendirme şartlarına baş eğmemiştir. Tam tersine kendi şartlarını uygulamıştır. Canıl kendi kaderini kendisi çizerek, evleneceği insanı uzun bir süre aramıştır. Dilediği gibi bir insanla karşılaşır, fakat aşağılanmak, küçük düşürülmek Canıl'a göre değildir. Bu yüzden kendisine göre insanı tam bulmuşken onun ölümüne sebep olur. Trajik bir şekilde sonuçlanan böyle bir arzu, böyle bir heves destanda güzel bir biçimde verilmiştir

Sonuçta halkı tarafından çok sevilen ve hürmet gören Canıl'a ünvan olarak **Canıl Mirza** adı verilmiştir. Oysa Mirza adını taşıyabilenler kesinlikle cesur ve kahraman olan bahadır erkeklerdir

Kırgız destanlarında birçok kadın karakterler bulunmaktadır.

Bunlar; **Kanıkey, Kız Saykal, Kanışay, Çaçıkey, Gülgaaki, Ayçtırök, Kişimcan ve Canıl Mirza**.

Yukarıdaki karakterler farklı destanlarda olup; güzellikleri, akıllılıkları ve cesaretlerinden dolayı destanlara farklı bir hava katmışlardır. Ama hiç biri tek başına Canıl Mirza gibi vatani ve milleti için silah taşımamıştır. Ya da Canıl gibi tam yönetici, asker başı olmamışlardır. Bu yüzden Canıl Mirza, mevcut destanlar arasında öne çıkmıştır. Başka milletlerde buna benzer karakterler vardır. Bugün hepimizin bildiği Janna d'Ark (tarihi), eski amazonlar efsanelerinde bulunan kadın karakterler, Fin, Çek, Kara-Kalpak, Kazak destanlarındaki kahraman kadınlar, kızlar bu türdendir.

Kendi başına kahramanlık eden, halkının geleceği için mücadele veren, kendi namusu ve özgürlüğü için hayatını adayan bir kıza konu edinen tek destan **Canıl Mirza destanıdır**.

b. Varyantların Süjet Sıralaması

Günümüzde, Kırgız Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nde **Canıl Mirza Destanının** dört varyantı bulunmaktadır:

1. Ünlü şair **Togolok Moldo**'nun nüshası (V.Sokolov tarafından Rusça'ya çevrilmiştir).
2. **Abdıkalık Çorobayev**'in nüshası (1957 senesinde yayımlanmıştır).
3. **Ibrayım Abdırahmanov**'un nüshası (el yazması halinde).
4. **Moldobasan Musulmankulov**'un nüshası (el yazması halinde).

Tüm nüshalarda Canıl'ın kahramanlığından bahsedilir. Ne kadar süjet arka arkaya benzer şekilde devam etse bile, bazı motifler ve bazı olaylar farklıdır.

Edebiyatçılara göre, **Moldobasan Musulmankulov**'un nüshası, orijinal ve daha çok halk arasındaki efsanevi Canıl'a benzer. Buna rağmen son yayımda en çok zorluk çekilen, üzerinde çalışma gerektiren bölümdü. Anlaşılamayan kelimeler, yanlış yazılan sesli harfler düzeltilmiştir.

Bunların dışında, başka bir değişikliğe izin verilmemiştir. Benim bu nüsha üzerinde çalışmamın nedeni de budur. Bu dört nüshanın en iyi ve net olanını yani Moldobasan Musulmankulov nüshasını Türkiye Türkçesine aktararak transkripsiyonunu hazırladım.

Bütün gayretlerime rağmen, çeviri konusunda işimi zorlaştıran Kırgızca-Türkçe büyük sözlüğün bulunmamasıydı. Elimde sadece Türk Dil Kurumunun yayımladığı iki ciltlik Kırgız Sözlüğü vardı. 25000 kelime içeren bu sözlük, herhangi bir destanı ya da eseri çevirebilmek için eksik ve yetersizdi.

Sıra yukarıdaki dört nüshayı karşılaştırmaya ve farklı bölümleri değerlendirmeye geldi. Genel olarak ön plandaki karakter ve onun kim olduğundan söz ettik.

Moldobasan Musulmankulov nüshasına göre; Kırgız boylarından biri Noygut boyunun Beyi Camgırçı'nın kızı Canıl genç yaşlarda şımarık olur. On iki yaşına gelince yay çekip, ava çıkmaya başlar. Bu işleri de mükemmel yaptığı için kısa zamanda kendi babasının ve halkının saygısını kazanır. On altı yaşına gelince yanındaki kırk yiğitle düşmanlara karşı savaşmaya başlar:

Atışan düşman sağ kalmaz,
Kadından böyle olmayan,
Çin'i vurup katleden,
Kızdan böylesi görülmemiş,
Kırk günü durmadan savaşsa,
Yüzündeki kırmızı solmayan,
İnsanda böyle olmayan.⁵

Canıl'a denk gelemeyen Kalmıklar, Kırgızlardan daha önce aldıkları toprakları geri vermeye başlarlar. Gelen geçen tüccardan vergi alarak yoksullara dağıtır. Halkını doğru ve adil yönetmeye çalışır. Bunlardan etkilenen komşu boylar ya da diğer Hanlıklar Canıl Mirza ile evlenmek isterler. Canıl'ın uzaklara kadar giden adı ve şöhreti herkesin ilgisini çeker. Ama kendi alışkanlıkları ya da bir kadının kahraman olarak kabul edilmesi zor bir şey olduğu için, savaşarak almaktan çekinenler de vardı. İlk olarak Ülbürçök ile Burhuy adlarını taşıyan kahramanlar gelirler ve Canıl'ı zorla almaya çalışırlar. Bu yanlış yola başvurmanın sonucunda kendileri ölüyor ve yanındaki askerler de esir düşer.

Destanın devamında Canıl Mirza "Parmağımdaki yüzüğü kim çıkarıp alabilirse, onunla evleneceğim" diye ant içer. Evlenmek isteyenler, değil yüzüğü almak kızın yanına bile yaklaşamazlar.

⁵ Moldobasan Musunkulov, Canıl Mirza, Bişkek, 1998, s.6

Destandaki asıl karakterlerden biri, Kırgız Hanları Üçükö ile Tülkü de Canıl'ı alabilmek için teşebbüs ederler. Onlar Noygutlara saldırmak için hazırlanıp, silahlı askerleriyle Canıl'ın toprağına gelirler. Atakozu ile Çabak'ı durum tespiti için, önceden gönderirler

Canıl'ın durumundan haberdar olan Atakozu ile Çabak, geri döndükten sonra Tülkü ile Üçükö Noygut toprağına gelir, atları da alıp, götürürler. Atları çalarak saldırma şekli bütün Kırgız destanlarında vardır. Bundan sonra Canıl "Siz hazırlana durun" diyerek tek başına atları aramaya çıkar. Destanın lirik ve trajik yanı de işte burada başlar.

Hergele çobanını bağlı olarak bulan Canıl durumu öğrendikten sonra hemen harekete geçer. Karanlık basınca yavaşça düşmanlara yaklaşarak, düşünmeye başlar. Tülkü beyi götür ve kendine göre birisini bulduğuna inanarak konuşmaya çalışır. Tülkü Bey'i de çok beğenir. Olay Canıl'ın beklediği gibi gelişmez. Her zaman yanında dolaştırdığı köpeği Tülkü'lerin bulunduğu yere geliverir.

"Demek gelmiş, bu kancığın kancığı!" şeklindeki konuşma Canıl'a duyulur. Bu küçümsemeyi Canıl kaldıracak değildir ve çok kızdığı için, saklandığı yerden sırayla hepsini vurarak öldürtür. Onları gömdükten sonra halkıyla konuşup, göç etmek zorunda kalırlar. Çünkü sonuçta onların Hanlarını öldürmüştü ve öç almaya gelecekleri kesindi.

Göç ettikleri yer hayvanları için uygun olmadığından, geri dönmeye karar vermişken, Kalınk'ların Hanı Tursun askerleriyle gelip Canıl'ı alacağını diye köşeye sıkıştırır.

"Ben yurduma gideceğim, almak istersen gel ve benimle benim yurdunda evlen" diye Tursun'u ikna eder. Canıl'ın yurduna birlikte geldikten sonra "Sen bana göre birisi değilsin" diyerek onun da icabına bakar.

Bundan sonraki olaylarla Canıl'ın kaderi değişir. Kırgızlar toplanıp en iyi atı seçerek en cesur olan Abıl'ı görevlendirip, Canıl'ı öldürmeye gönderirler. Tüccar olarak Noygut'lara gelen Abıl bir düğünde kurnazlıkla Canıl'ın yüzüğünü parmağından çıkarıp kaçar. Verdiği sözü tutmak için halkıyla vedalaşıp duasını alır ve Kırgızlara kendisi gelir.

Ziyafetle karşılayan Kırgızlar, Canıl'ı en yaşlı Kalmatay ile evlendirirler. Kalmatay ile dokuz sene kalır ve bir çocuğu olur. Bu durum öbür nüshalarda biraz farklıdır. Birinde bir sene, diğerinde üç sene kaldığı kayıtlıdır.

Destanın sonunda " Taş düştüğü yerde ağır basar" diye gelin olan Canıl'ı halk, rahat bırakmaz. Hünerlerini göstermesi için mecbur ederler. Canıl istemez ama Kalmatay'ın ilk karısı Canıl'ı aşağılayıp, zorla ata bindirir. Böyle bir durumda Canıl ne yapabilir?. Acı sözlere dayanamayıp, silahlanır ve önce bildiklerini gösterir, sonra da engel olmaya çalışan herkesi öldürtür. Hatta oğlunu bile vurur ve yurduna geri döner.

Son bölüm diğer nüshalarda daha farklı verilir. Musulmankulov'un nüshası aynen böyledir.

1. Sonuçta sūjet sıralaması aŖağıdaki gibi geliŖmiŖtir:
2. Canıl'ın çocukluğu
3. Buyume ağı
4. Halkını korumaya alıŖması
5. Yaptığı iŖleri
6. Ūlbūrök ile Burhuy'un ölümlü
7. Tülkü ile Ūükö'nün ölümlü
8. Yer deęiŖtirme ve Tursun'un ölümlü
9. Yüzük olayı.
10. Canıl'ın Kırgız Hanlığına gelmesi
11. Kalmatay'la evlenip ocuğunun olması
12. Canıl'ın kaması

Genel olarak Moldobasan Musulmankulov'un nüshasına göre genel sūjet sıralaması böyledir. Bu bölümde bazı olaylar belirsiz olmasına rağmen, Canıl'a ait olan karakter güzel bir Ŗekilde verilmiŖtir. Ūstelik folkloristlerimize göre bu bölüm Kırgız kahramanlık destanlarının bütün unsurlarına uymuŖtur ve bazı detaylardan uzaktır.

R.Z.Kıdırbayeva'ya göre, M.Musulmankulov'un nüshası: "Kısa, net, bazı konu dıŖı detaylar yoktur. Öbür nüshalarla karŖılaŖtırdıęımız zaman, eski iŖaretlere sahip ve fazla deęiŖikliklere pek uğramayan orijinal bir nüshadır".⁶

Togolok Moldo nüshası ise; Kırgız edebiyatının değerli isimlerinden biri olan ünlü Ŗair Togolok Moldo ya aittir. O, sadece Canıl Mirza destanını değil Manas, Semetey, Seytek destanlarını da yetenekli bir Ŗekilde söyleyebilmiŖtir. Togolok Moldo'nun nüshası, netliği ve gerek aŖık tarafından söylendiği hemen belli olan yanı ile dikkat eker. Destanda gereksiz motifler, herhangi bir gereksiz anlatım ve sınırsız uzatmalar, hi yoktur. SavaŖtan da da söz edilmez. Sūjet aŖağıdaki gibi geliŖir.

Canıl'ın cesaretini duyan bir ok bahadır gelir ve hi biri Canıl'ı yenemez. Han Tursun, Ūlbūrök ile Burhuy da yenilir. Sonra Ūükö ile Tülkü olayı baŖlar. Her ikisi de yanlış davranıŖları yüzünden Canıl'ın elinden ecellerini bulurlar. Bu motif tüm nüshalarda vardır. Sonra Kırgızlar birleŖip Canıl'dan ö almaya karar verirler. Bundan böyle olay biraz farklı geliŖir.

İlk önce Canıl'ın atlarını kaırırlar. Sonra atlarının peŖinde gelen Canıl'ı Akkokor esir alır ve yurduna götürüp Kalmatay'a teslim eder. Orada ka sene kaldığı söylenmiyor. Aynı zamanda kız Canıl

⁶ P.Z.Kıdırbayeva, Narodno Poyetieskoye v Epose Canıl Mirza, Frunze, 1960, s.60

Arstanbap'ta kimseye yol vermeyen kaplanı ele geçirir. Bundan sonra Kalmatay'ın haksız davranışları anlatılır.

Bir sonraki olayda Canıl'ı ikna edenlerin teklifini kabul ederek hünerini gösterir ve Kaşkara'a doğru yol alır. Peşinden gelen Kalmatay ile  omotoy'u vurduktan sonra yoluna devam eder.

Sonuçta s jzet sıralaması şöyledir :

1. Canıl'ın şöhreti
2. Bir çok bahadırı yenmesi
3. Han Tursun, Burhuy ve  lb r k olayları
4. Tülkü ile    k 'y  yenmesi
5. Canıl'ın Kırğızlara esir düşmesi
6. Kaplanı ele geçirmesi
7. G steriden sonra kaçması.

Ibrayım Abdırâhmanov'un nüshasına gelince; Bu nüshada bazı motifler fazla uzatılmıştır. Söyleyici kendisini, Noygut boyunun tarihine fazla kaptırmıştır. Örneğin: Noyguttan çıkan  ubak ile Saykal gibi bahadırlardan bahseder ve sonradan Canıl olayını anlatmaya başlar. Sakin bir hayat sürdüren Noygut halkına saldırmak için hazırlanan Kalmıklar asker toplar. Canıl avlusunda bulunmamasından yararlanıp, saldırıya geçerler. Bu konu,

Avlun kenarını dağıtıp
Kız gelinleri ağlatıp
Noygut'un kenarını  rk t p
 oğunu kesip acı çektirip.⁷

şeklinde dile getirilir.

Canıl gelince toparlanıp düşmanlara karşı koyar. İlk karşılaşmada tek başına çıkarak Kalmık bahadırı Cakupahun'u öldürür. Bu nüshada bahadırların karşılaşması fazla uzatılmıştır. Tursun'u vurduktan sonra askerlerinin silahlarını alıp kendilerini yollar. Bir sonraki olayda Burhuy ile  lb r k savaş başlatırlar. Burada da teke tek savaş taktiği bir süre anlatılır.

Böyle bir tarzın oluşma sebebi ise, Ibrayım Abdırâhmanov'un Manas destanını çok iyi bilmesidir. Manas'tan fazlasıyla etkilenmiş olabilir.

Tülkü anası istediği için karısından ayrılır ve buna çok üzülür. Bunu gören Atakozu ile  abak "Canıl'ı alışız sana" diyerek Onu ikna ederler. Bu anlatı, başka nüshalarda yoktur. Başta Tülkü ve diğer bahadırların ölümü ve üç almaya gelenlerin Canıl'ı esir alması, M.Musulmankulov'un nüshası

⁷ Ibrayım Abdırâhmanov, Canıl Mırza, Frunze, 1967, s.12

dışındaki diğer üç nüshada aynıdır. Olayın devamında Kalmatay'ın saygısızlığı ve acımasız davranışları anlatılır.

Bu durumdan etkilenen Canıl halkın isteği üzerine bir gösteri yapar ve Kaşkar'a doğru yola çıkar. Ancak hikayenin sonunda peşinden gelen Kocokul'u, Koçkor'u, Cagalmay'ı ve sonunda da Kalmatay'ı sırayla öldürür ve yoluna devam eder.

Sonuçta İbrayım Abdırahmanov'un varyantına göre süjet sıralaması aşağıdaki gibi oluşur:

1. Noygut boyunun hikayesi
2. Canıl'ın tanınması
3. Kalmıkların saldırımları
4. Savaş ve bire bir karşılaşmalar
5. Canıl'ın zaferi
6. Burhuy, Ülbürçök olayları
7. Tülkü Han'ın ölümü
8. Kan davası
9. Canıl'ın esir düşmesi
10. Kalmatay'da kalması
11. Gösterisi ve kaçıışı

Son olarak Abdıkalık Çorobayev'in nüshasını gözden geçireceğiz. Abdıkalık Çorobayev tanınmış şairlerimizden biridir. Kendisi Togolok Moldo'nun çırağı olup uzun zaman yanında ona eşlik etmiştir. O, Halk şiirlerinin pek çoğunu bilen biriydi. Abdıkalık Çorobayev'in nüshası, yarısına kadar diğer nüshalardan tamamen farklıdır. İlk olarak el yazısıyla teslim ettiği destanı daha sonra pek çok değişiklik yaparak yayımlamıştır. Folkloristlere göre esere, süjetle alakası olmayan olaylar sıkıştırılmıştır. Bunlar çok belirleyici ve en çok düzeltilen nüshadır.

Abdıkalık Çorobayev'in kendi anlattıklarından, destanı ilk olarak Ak-Talaa bölgesinde yaşayan Nuralı Tügölöv, Şermat Bazarkulov Kıdırgıç Karatayev gibi kimselerden dinledikten sonra şiire dönüştürdüğü anlaşılıyor. Ancak efsanevi Canıl hikayesi halk arasında şiir halinde yaşamıştır. Bazı insanlar tarafından öylece hikaye şeklinde anlatılmış olabilir. Sürekli düzeltmelere uğrayan destanın bu nüshasında Kırgız boylarından Sarbagış boyundan çıkmış olan Sarı seyit Bey'in Tülkü, Üçükö oğulları anlatılır. Tülkü, Saruu boyuna saldırır ve ganimet olarak aldığı kızla evlenir. Bir oğlu olduktan sonra gelin ile kaynana anlaşamaz ve Tülkü'nün annesi gelinini gönderir. Aynı zamanda Canıl'ı gelin olarak getirmesini isteyip ısrar eder. Tülkü askerleriyle gelip Canıl'ın atlarını götürür. Silahsız gelen Canıl'ı Atakozu ile Çabak yaralar. Canıl anlaşma için iknaya çalışır ama razı olmayınca hepsi de Canıl tarafından öldürülür. Bunlar arasında Ülbürçök ile Burhuy da vardır.

Bir sonraki olayda Kalmıklar'ın Erdene denen bahadırı aniden gelip Canıl'ın avlulunu bastırır. Canıl Erdene'yle konuşmuş gibi yapıp zaman kazanmaya başlar. Bütün umudunu Kırgızlardan gelecek desteğe bağlamıştır. Cesur kızın düşündüğü gibi casus Çınasıl gelir. Durumu anlayan Canıl "Kırgız boyları birleşelim başımda düşman var, git söyle" der. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen başta Akkoçkor olmak üzere Kırgız yiğitleri gelir ve hem Canıl'ın ve hem de Kalmıkların atlarını alıp götürürler. Rahat bir tavırla gelen Canıl'ı esir alırlar ve acı çektirirler. Sonunda yok etmek amacıyla kaplanların bulunduğu yere gönderirler. Zaferle gelen Canıl'ı Kalmatay'la evlendirirler. Bundan sonraki olaylar önceki nüshalarla aynıdır. Yani Canıl'ın gösterisi ve kaçması. Bundan sonra şair tarafından eklenen olaylar vardır. Canıl kaçtıktan sonra peşinden gelenlerin hepsini öldürtür ve bir tek oğluna kıyamaz, bırakıp gitmeyi de göze alamaz. Sonunda karşılaştığı Çınasıl'la halkına doğru yol alırlar. Bir sonraki motif Türk halklarının folklorundaki motiflere benzer (Habersiz kaybolma ve geri dönüş motifi).

Daha önce değerli biri olan Canıl'ın ağabeyi, Canıl kaybolduktan sonra karını doyurmak için avcılığa başlar. Canıl öz kardeşiyle karşılaşır ve halkının durumunu öğrenir. Çocuğunu belli etmeden avcı öküzünün yanına bırakır. İhtiyar çocuğu bulur ve ziyafet verir. Bu olay Manas destanındaki Bokmurun'un bulunmasına benzer. Bir sonraki olayda destanlara özgü geleneksel tarzlardan olan kan davası anlatılır.

Canıl kaybolduktan sonra Erdene askerleriyle saldırır ve zorluk çektirir. Kalmık Hanı Erdene'den öd alabilmek için hazırlıklara başlar. Canıl'ın geldiğini gören Kalmıklar savaşmadan teslim olurlar. Aynı zamanda kan davası için Canıl'ın peşinden gelen Akkoçkor ve Kangı bahadırlar Canıl tarafından yenilgiye uğratılırlar.

Dediğimiz gibi bir sonraki yayımda şair Abdıkalık destanın ikinci bölümü olarak halk arasındaki bir bilgiyi ekler. Bu Şırdakbek ve karısı Erke'yle ilgili olaydır ve destana zorla eklenmiştir. İkinci yayımdaki gelişme bir öncekinden çok farklı değildir ama bazı motifler ve olaylar farklı anlatılmıştır.

Destanda sosyal hayata ait bir çok motif değiştirilmiştir. Örneğin; Tülkü ve Üçükö'nün kana susamış, acımasız biri olduğu ve Canıl'ın da yoksul bir aileden gelmesi gibi..

Bu durumda şair, edebiyatımızın o dönemlerdeki genel şartlarından da etkilenmiş görünmektedir (İyiler-yoksullar, kötüler-varlıklılar). Üstelik bazı olaylar da çelişkili anlatılmıştır. Uygun olmayan detaylar vardır. Sonuçta bir çok epizot ilginç olmaktan ziyade tam tersine okuru sıkarak hale gelmiştir.

Diğer üç bölümdeki eserin sanat değerini yükselten iniş çıkışlar bu bölümde tam tersine kopuktur. Örneğin: Çınasıl, Atakozu, Çabak, Ülbürçök, Burhuy'larla Canıl'ın karşılaştığı portreler hem pasif hem de sıkıcıdır.

Süjet sıralaması aşağıdaki gibidir:

1. Tülkü Bey'in hikayesi
2. Annesinin isteği üzerine Canıl'ı almaya gitmesi
3. Gelen bahadırların hepsinin Canıl tarafından öldürülmesi
4. Erdene Han'ın saldırısı ve Canıl'ın Kırgızlardan yardım isteyişi
5. Kırgız yiğitlerinin saldırısı ve Canıl'ın onlara esir düşmesi
6. Canıl'ın kaplanı yenmesi
7. Canıl'ın Kalmatay'la evlenmesi
8. Gösterisi ve kaçıışı
9. Kendi öz kardeşinden halkının durumunu öğrenmesi
10. Oğlunu ağabeyine bırakması
11. Öç alabilmek için hazırlıklar ve Erdene'nin teslim olması
12. Canıl'a kan davası için gelenlerin ölümü
13. Şırdakbek ile Erke olayı.

Bir önceki yazdıklarını bu kadar değişikliğe uğratmasının en önemli sebebi olarak şunu gösterebiliriz :

1. Siyasetin edebiyata etkisi
2. Kırgız Edebiyatı'nın Sosyalistik Realizm dönemindeki anlayışı ve kavrayışı.

Bir örnek; Bir önceki yazısında Tülkü ile Üçükö hakkında;

Eski geçen zamanda

Sarıseyit denen bey olan

Üçükö Tülkü oğulları

Bunlar gibi bahadır kim olan.⁸

demişken, bir sonraki yazısında;

Üçükö Tülkü oğulları

Bunlar gibi zalim kim olan.⁹

⁸ Abdıkalk Çorobayev, Canıl Mirza, Frunze, 1957, s.65

⁹ Abdıkalk Çorobayev, Canıl Mirza, Bişkek, 1998, s.211

III. "CANIL MIRZA" DESTANI'NIN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

375 Destanın Transkripsiyonu.

Canil Mirza on altı çaşka toldu,
Noyguttan çıkkın erke boldu,
Kırk cigit kütüp,
Saltanatı kıyın boldu.
Kızdan çıkkın kıraan boldu,
Kırgızdan çıkkın tınar boldu,
Atışkan coodon kaçpadı,
San minğ koldon şaşpadı,
Aytkanı saya ketpedi.
Salganı şumkar kuş boldu,
Koldogonu kız boldu,
Aykocomdon bata alıp,
Canil Mirza atanıp,
Kırk cigiti kaşında,
Kıyın çıktı çaşında.
Kaşkardı çaap karattı,
Kazanasın talattı.
Atkanı miltık ok bolup,
Atışar kişi cok bolup,
Cılkı tiyip olco alıp,
Kıylaga saldı bülüktü.
Kılıçı tiygen kıyraşıp,
Kızınğ beybaş boldu dep,
Camgırçının astına
Kıylası keldi iylaşıp,
Çakırtıp alıp Canıldı,
Calgız balam Canğıl dep,
Nasaat ayttı dalay kep:
Erkek emes,kız bolsong,
Kalmak menen Kıtaydan

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Canil Mirzanın yaşı onaltıya girdi,
Noyguttan¹ çıkan şımarık oldu,
Yanında kırk yiğit bulundurup,
İtibarı yüksek oldu.
Kızlardan farklı çevik oldu,
Kırgızdan çıkan dayanak oldu,
Savaştığı düşmandan kaçmadı,
Binlerce koldan şaşmadı,
Dediği boşa gitmedi.
Bıraktığı sungur kuş oldu,
Destekçisi kız oldu,
Aykocomdan² dua alıp,
"Canil Mirza" adanıp,
Kırk yiğidi kaşında,
Zor biri çıktı genç yaşta.
Kaşkar'ı basıp bağlattı,
Hazinesini dağıttı.
Vurduğu tüfek mermi olup,
Atışacak adam yok olup,
Atları sürüp ganimet alıp,
Birçoğuna kargaşalık etti.
Kılıcı değen kırıldı,
"Kızın yaramaz oldu" diye,
Camgırçı'nın yanına
Birçoğu geldi ağlayıp,
Çağırıp aldı Canil'i,
Tek evladım Canılım diye,
Nasihat verdi birçok söz:
Erkek değil, kızsın sen,
Kalmak ile Çinlerden

376 Destanın Transkripsyonu.

Kayratu doogo tuş bolsong,
Karkıraluu kız bolsong.
Kız degen üydö boluuçu,
Kızırhuu kişi konuucu,
Talaada cürsöng calgız kız,
Kızılınğ öçüp onguuçı:
Atası ayttı minday dep,
Camgırçının calgız kız,
Erkek menen cüröt dep,
Uşak aytaar dalay kep.
Karkıraluu kız bolsong,
Senin atınğ kim bolot
Kansaadaga tuş bolsong.
Unçukpay Canıl otourdu
Közün caşka tolturdu.
Akılımdı oylon dep,
Aytıp öttüm dalay kep,
Atası ayttı minday dep.
Kız Canıl çıktı eşikke,
Atka minip oktolup,
Altı küngö cok bolup,
Namız kılıp Camgırçı,
İzdebey koydu toktolup.
Caşı menen karısı,
Kan üstünö kelişti
Calpı Noygut baarısı.
İzdeyli dese izi cok,
Ketkenin körgön kişi cok.
Calgız ketken özünö soop,
Ceti küngö cetkende,
Tuş-tuşka kabar ketkende,
Kazkara minip şartıldap
Kız Canıl keldi şarkıldap
Kulandı toodon atıptır,
Kubanıçka batıptır.
Canında calgız kişi cok.
Kulandı atıp kulatıp,
Üyürü menen sulatıp,
Terisin sıyrıp böktörüp,
Camgırçının aldına
Alıp keldi kötörüp.
Kız Canıldın bayanı,
Taştabay aytıp ötörlük,
Kan Camgırçı atası,
Erip ketip köykölüp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Gayretli devle karşılaşırsan,
Karkıralı³ kızsın sen.
Kız denen evde olmalı,
Kızırhuu⁴ kişi konmalı,
Gezdiğin çölde yalnız kız,
Kırmızın solup renk atmalı.
Babası söyledi böyle diye,
Camgırçının tek kızı,
Erkek ile gezdi diye,
Dedikodu çoğalı.
Karkıralı kızsın sen,
Senin adı kim olur
Kanzadayla⁵ karşılaşırsın.
Seslenmeden Canıl oturdu
Gözlerini yaşla doldurdu.
Akılımı düşün diye,
Söyleyip geçtim birçok söz,
Babası böyle deyince.
Kız Canıl çıktı dışarı,
Atına mindi ok gibi,
Altı güne yok olup,
Utançından Camgırçı,
Aramadan durdurup.
Genci ile yaşlısı,
Han üstüne geldiler
Noygut denen herkesi.
Arayacaktı izi yok,
Gittiği yeri gören yok.
Yalnız gittiye kendine diye,
Yedinci günü gelince,
Her tarafa haber gönderince,
Kazkaraya⁶ binip çabucak
Kız Canıl geldi çağlayıp
Kulanı⁷ dağda vurmuştur,
Sevinçinden mutlu olmuştur.
Yanında tek bir kişi yok,
Kulanı vurup yuvarlatıp,
Toplu olarak düşürüp,
Derisini sıyrıp eğere bağlayıp,
Camgırçının önüne
Alıp geldi taşıyıp.
Kız Canıl'ın beyanı,
Bırakılmaz söylenir,
Han Camgırçı babası,
Eriyip gitti kalkayıp,

377 Destanın Transkripsyonu.

Booruna basıp bolkuldap,
Karap turgan karı ıylap,
Kalinğ noygut baarı ıylap,
Ceti caşta bala ıylap,
Seksendegi karı ıylap,
Kempir ıylap bışangdap,
Kızdar ıylap kızangdap.
Bala-çaka, kız-kelin
Kantip calgız catting dep,
Üyrü menen kulandı
Kantip cazbay atting dep,
Cetimişte çal aytıp,
On eki kulan, dört bökön,
Bir oluttan atıpsing.
Canında calgız kişi cok,
Kız başing menen kıynalıp,
Kız Canıl kayda ketti dep,
Kız-kelin çoğu ıyladık,
Çogulgan eldin baarisı,
Caşı menen karısı.
Talaada cürgön baatır bar,
Kezigip kalsang kantesiğ,
Kalmak, Kıtay kaapır bar.
Suuga çıkkın calbızsing,
Sultandan tuugan calgızsing.
Karı-caş ayttı minday dep,
On altıda Canılga
Aytıp öttü dalay kep.
El içinde miktısı,
Sözü çöçen iktuusu.
Calpı sözün aytışıp,
Batasın berip Canılga,
Cay-cayına kaytıştı.
Köpçülükü taratıp,
Sadaganı çaptırıp,
Canıldın kiymın talatıp,
Kızım aman keldi dep,
Ak sarbaşıl ötkörüp,
Kız Canıl çıktı eşikke.
Korgoşunday köykölp,
Tıngşap turgan köpçülük,
Canıldın sözün aytalık,
Ar önörün caşırbay,
Bayan kılıp aytalık.
Eldin barı catkanda

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Bağrına basıp titreyip,
Bakıp duran yaşlı ağlayıp,
Kalın Noygut hepsi ağlayıp,
Yedi yaşta çocuk ağlayıp,
Seksen yaşta yaşlı ağlayıp,
Nineler ağlayıp hıçkırıp,
Kızlar ağlayıp darılıp.
Çoluk-çocuk, kız gelin
Nasıl yalnız yattın diye,
Sürüsü ile kulanı
Nasıl direk vurdun diye,
Yetmişte ihtiyar sordu,
On iki kulan, dört bökön⁸,
Bir darbe ile vurmuşsun.
Yanında bir tek kişi yok,
Kız başın ile zorlanıp,
Kız Canıl nereye gitti?- diye
Kız-gelin birlikte ağladık,
Toplanmış halkın hepsi de,
Yaşlısı ile gençleri.
Çölde dolaşan bahadır var,
Karşına çıkarsa ne yaparsın?
Kalmak, Çinli gavur var.
Suda yetişen nanesin,
Sultandan doğan yalnızsın.
İhtiyar genci söyledi böyle diye,
On altıda Canıl'a
Söyleyip geçti birçok söz.
Halk içinde mükemmeli,
Konuşma bilen yeteneklisi.
Hepsi birer konuşup,
Dualarını verip Canıl'a,
Yerlerine döndüler.
Kalabalığı dağıtıp,
Sadakasını adayıp,
Canıl'ın giyisilerini dağıtıp,
Kızım esen döndü diye,
Ak sarı başlı koyun kesip,
Kız Canıl çıktı dışarı.
Kurşun gibi gerilip,
Kulak veren çoğunluk,
Canıldan söz edelim,
Her hünerini saklamadan,
Beyan edip anlatalım.
Herkes gidip yatınca

378 Destanın Transkripsyonu.

Kızık uktap atkanda,
Kan Camgırçı oygonup,
Canıldın cayın oylonup,
Töşöktön turup tolgonup,
Uktap catkan Canılga
Köröyün dep oylonup,
Basıp bardı kılıtdap.
Kız Canıldın başında,
Çırac küyöt cılıtdap,
Koyondon okşoş eki kız
Kız Canıldın canında,
Külüp-oynop şingıldap,
Kız Canıldı karasa,
Uktap catat oygonoyp,
Eki kızdı karasa,
Kolunda bolot kılıç bar,
Kişi kirse soygondoy,
Kız Canıldı kaytarıp.
Eki kız cayın aytalık:
Onğ kolunda caası bar,
Körgön candı atkanı,
Biröndö bolot kılıç bar
Körüngöndü çapkanı.
Balıktay turat oynoktop,
Cılanday ketet soyloktop.
Şıkaalap turup Camgırçı,
Karap turat toktolup.
Bilinip kaldı dabışı,
Çırac öçüp calp etip,
Eki kız ketti çok bolup.
Kayta keldi Camgırçı,
Catalbadı töşökkö,
Kadimkidey toktolup.
Tanğdın ere-serede,
Cılıkdan boz bee aldırıp,
Ay tıyakka çaldırıp,
Ak sarbaşıl koy soyup,
Camgırçı kaldı şek alıp
Beker emes kızım dep,
Oşondon kiyin dem alıp,
Eli-curttan bata alıp,
Er Canıl dep atanıp,
Baktısı bar başında
Kayda barsa Canıldın
Eki kız turat kaşında

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Derin uyku halde iken,
Kan Camgırçı uyandı,
Canıl'ın durumunu düşündü,
Yataktan kalkıp kuşandı,
Uyuyan kızı Canıl'ı
Göreyim diye düşündü,
Yürüyerek gitti yavaşça.
Kız Canıl'ın başında,
Çırac yanar ışıldayıp,
Çok benzer olan iki kız
Kız Canıl'ın yanında,
Oynayıp gültüp çınlayıp,
Kız Canıl'a bakınca,
Uyanmadan uyuyor,
İki kızı bakınca,
Elinde çelikli kılıç var,
Kişi girerse kesecek gibi,
Kız Canıl'ı koruyup.
İki kız anlatalım:
Sağ elinde yayı var,
Görünen camı vurmaya,
Öbüründe çelik kılıç var
Görüneni çırpmaya.
Balık gibi oynak olup,
Yılan gibi sürünüp,
Gizlice bakıp Camgırçı,
Bakınıp duruyor yavaşça.
Belli oldu sesleri,
Çırac söndü calp edip,
İki kız birden kayboldu.
Geri döndü Camgırçı,
Yatamadı yatağa,
Gerçekten de durgundu.
Sabahın köründe,
Atlardan kır kısarak aldırıp,
Tek tınağı yıktırıp,
Ak sarı başlı koyun kesip,
Camgırçı kaldı şüphelenip
Boşuna değil kızım dedi,
Ondan sonra dinlenip,
Kalayık halktan dua alıp,
Er Canıl diye adanıp,
Bahtı var başında
Nereye giderse Canıl'ın
İki kız bulunur kaşında

379 Destanın Transkripsyonu.

On altı çaŖta oktolup,
Bir cerge turbayt toktolup.
KoŖogonu ok bolup,
Kız Canıldın üstünö,
El çoğulup toptolup,
Caanı caza tartpagan,
Atkanı tirüü kaytpagan,
Et bışınga cüz atat
Beker ketpeyt bir ogu.
Betteğendi tüz atat,
Mergenden minday kim boldu!
Kız Canıl dep atagı
Kılınga ketip düng boldu,
Kızdan kıyın kim boldu.
Altı uruu noygut eli bar.
Ataktuu Oşpol ceri bar.
Kün çığış cağı Lob dayra
Oşol cerdi cerdegen,
Teminişken duşmanga
Tengdiğin Canıl berbegen.
Kaynap catkan köp noygut.
Sarı-Koldu caylagan.
Sandatıp beeni baylagan.
Cesir kempir miñg koydu
Kroosunan aydagan.
Kız Canıl dep atalıp,
Bet algandı caylagan.
Bakalını küzdögön,
At-Oynoktu cazdagan,
Astınan duşman baspagan,
Kocolor körtüp caktırgan.
Cogotom dep börünü
Karmatıp alıp tirütölöy,
Kongguroonu taktırgan..
Tayın börü cebegen,
Koroogo börü kirbegen,
Kongguroo takkan börügö,
Minday kılğan kim degen.
Uşu kılğan çoğduğı,
Oogaan menen Alayga
Oşo күnü düng degen.
Kara tegin kalçadan,
Kabarın ukkan kaçca can,
Noyguttan çıkkan Canıl,-dep,
Kıylaga danğkı ugulgan.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

On altı yaşta ok gibi,
Bir yere durmaz duraklayıp.
Destekçisi mervi olup,
Kız Canıl'ın üzerine,
Halk birleşip toplanıp,
Yayısını yanlış çekmeyen ,
Vurdugu canlı dönmeyen ,
Et pişince⁹ yüz kere vurur
Boşuna gitmez bir bile mermi,
Hedefini tam vurur,
Avcıdan böyle kim oldu!
Kız Canıl diye mümtazı
Asıra gidip yayıldı adı,
Kızlardan zor kim oldu.
Altı boy Noygut halkı var.
Tanınmış Oşpol yeri var.
Doğu tarafı Lob dere
Öyle yerde yerleşen,
Teminişen¹⁰ duşmana
Müsavisini Canıl vermeyen.
Kaynaşıp yatan çok Noygut
Sarı-Kolu yayla yapan
Sayısız kısrak bağlatan.
Dul nine bin koyunu
Ağlısından sürdüren.
Kız Canıl diye adamıp,
Hedefini mahf eden.
Bakalı'da ilk baharı geçiren ,
At-Oynok'u yayla yapan,
Öntünden düşman geçmeyen,
Hocalor görüp begenen.
Yok edecem diye kurtları
Yakalattırıp diri canlı,
Zilleri taktıran.
Tayını kurt yiyemeyen,
Ağhya kurt girmeyen,
Zil takıp kurt boyununa,
Böyle yapan kim diyen.
Bu yaptığı büyüklüğü,
Afgan ile Alay'a
O günü hemen duyulan.
Kara tegin seçmeni,
Haberini duyan bir çok can,
Noyguttan çıkan Canıl diye
Herkesе şöhreti duyulan.

380 Destanın Transkripsyonu.

Kız Canıl kıyın çıktı dep.
Kıtaylar salgan çuulgan.
Akılınan şaşpagan,
Atışkan coodon kaçpagan.
Bir oturgan cerinen
Et bışında minğ atkan,
Mınday ukmuş kim atkan,
Kaşkardı çaap karatkan.
Cerkenge çeyin alğanı,
Cetimiş boldu balbanı.
Altımış kızıl nar alıp,
Tartuusun başka cana alıp,
Canıl Mirza attanıp;
Kırımdan cazıp kat alıp,
Kırgızdan çıkkan kıyın dep.
Oşo cerge atalıp.
Saramcalı sanda cok,
Saltanatı baada cok.
Atışkan coosu onğbogon,
Ayaldan mınday bolbogon,
Kıtaydı kırıp somdogon,
Kızdan mınday bolbogon,
Kırk künü kızıp ürüşsa,
Betinen kızıl onğbogon,
Bendede mınday bolboogon,
Bet alğan coosun somdogon,
Kızdan çıkkan kimbati,
Kız Canıldan sımbati.
Ayıp ötör cönü bar,
Aksargıl bolgon öngü bar.
Atağı çıkkan Canıldı
Ayıp ötör cönü bar.
Çolpondoy bolgon közü bar,
Colborstoy bolgon töşü bar,
Enğçer kelgen boyu bar,
Eki minğdey coo bolso,
Alamın degen oyu bar.
Calgızdıgın oyloboyt,
Canın ayap tolgonboyt,
Kılıcı bar belinde,
Kıyın çıkkan cerinde.
Coo kayda dep celpinip,
Cetildi noygut baldarı.
Kele maga soyul dep,
Kütülönüşüp küç alıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kız Canıl zor çıktı diye.
Çinliler şamata yapan.
Akılından şaşmayan,
Atışan düşmandan kaçmayan.
Oturduğu yerinden
Et pişince bin kere vuran,
Böyle müthiş kim vurmuş,
Kaşkar'ı yağma edip yöneten.
Cerken'e kadar aldığı,
Yetmiş oldu pehlivanı.
Altımış kırmızı nar alıp,
Hediyelerini başka daha alıp,
Canıl Mirza sefere hazırlanıp;
Kırım'dan yazan mektup alıp,
Kırgız'dan çıkan zor diye.
Orada da ismi adanıp.
Teçizatı kimsede yok,
İtibarı ölçüsüz.
Atışan düşman sağ kalmaz,
Kadımdan böyle olmayan,
Çin'i vurup katleden,
Kızdan böylesi görülmemiş,
Kırk günü durmadan savaşa,
Yüzündeki kırmızısı solmayan
İnsanda böyle olmayan,
Gittiği düşmanına şekil veren,
Kızdan çıkan değerli,
Kız Canıl oldu endamlı.
Bahsedersen neden var,
Bembeyaz olan yüzü var.
Şöhret olan Canıl'ın
Anlatılacak nedeni var.
Zühre gibi gözü var,
Kaplan gibi göğüsü var,
Enğçer¹¹ olan boyu var,
İki bin kadar düşman varsa,
Alacağım diyen fikri var.
Yalnızım diye düşünmez,
Canına acıyıp kıvrılmaz,
Kılıcı var belinde,
Zor çıkmış yurdunda.
Düşman nerde?- diye silkinip,
Yetildi Noygut çocukları.
Gel bana soyun deyip,
Hiddetlenişip güç alıp,

381 Destanın Transkripsyonu.

Cetimişte çaldarı,
Arışınğ barda arılda,
Otunğ barda calında.
Kantkende coodon kaçabız,
Canıl Mirza barında !
Kütüldödü çaldarı,
Kütülönüştü baldarı.
Emi düşman tapsak dep,
Engsep cüröt baldarı,
Eziltip coonu çapsak dep,
Een catkan mal bolso,
Eç kimden korkpoy barsak dep
Candın baarı duuldap,
Caş-karısı çuuldap,
Caşı menen karısı.
Kızdan baatur çıkıkanda,
Bul kırgızdın ırısı,
Kazkara sinduu atı bar,
Kayrattu Canıl kızı bar,
Kaçırgan coonu talkalap,
Kayrattu boldu uşular.
Canıl batır bolgonu,
Örtüşkö malı tolgonu.
Atışar coonu tappasak,
Aygandın elin çappasak.
Ayganga barıp kol saldı,
Aygandı çaap mal alıp,
Altın, kütüş, zar alıp
Kıyşığı çok kebinde,
Miltığı bar conunda,
Sır cebesi moynunda,
Altından kuran koynunda,
Boy tumarı boorunda,
Forumu minday sonunda.
Karılıkta nayzası,
Kalıkka tiygen paydası
Duşmandan kaçpayt.....
Adamdan başka forumu,
Ayaldan çıkkan sonunu,
Adam ayran kalganday,
Kız Canıldın corugu.
Atışıp turgan duşmandan,
Atıp kayra tartpagan,
Akılınan şaşpagan,
Caasın casa tartpagan,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yetmişte ihtiyarlar,
Adımın varken gürlü,
Oduunun varken alevlen.
Nasıl da duşmandan kaçarız,
Canıl Mirza var iken!
Gürültü yaptı yaşlılar,
Hiddetlendi gençleri.
Şimdi duşman bulursak diye,
Arzu eder gençleri,
Ezip duşman yağma edersek diye,
Rahat yatan hayvan olursa,
Hiç kimseden korkmadan varsak diye
Ardarda hepsi uğultu yapıp,
Genci ile yaşlısı bağırıp çağırıp,
Genci ile yaşlısı.
Kızdan bahadır çıkınca,
Bu Kırgız'ın nimeti,
Kazkara güzel atı var,
Cesur Canıl kızı var,
Saldıran duşmanı mahvedip,
Cesur çıktı bunlar da.
Canıl bahadır olalı
Otlığa malı dolmuştur.
Vuruşacak duşman bulamazsak,
Aygan'ın halkını yağma etmezsek.
Aygan'a gidip saldırdı,
Aygan'ı yağma edip mal alıp,
Altın, gümüş, zar alıp
Yamuğu yok sözünde,
Tüfeği var sırtında,
Sır ok takmış boyumuna,
Altından kuran koyununda,
Boy muskası bağrında,
Şekli böyle güzelmış.
Kaphıkta var mızrağı,
Halkına degen faydası
Duşmanından kaçmıyor.....
İnsandan başka şekili,
Kadından çıkkan dilberi,
İnsan hayret edecek,
Kız Canıl'ın zuhuratu.
Atışıp duran duşmanı,
Vurup geri dönmeyen,
Akılından şaşmayan,
Yayını yanlış çekmeyen,

382 Destanın Transkripsyonu.

San koldon calgız kaçpagan,
Bet alğanın talkalap,
Bedöð kara at mingeni.
Beri kızınday çapkılap,
Kızıgıp coogo kirgende,
Kılıçın kanga boyogon,
Kıylanı Canıl somdogon,
Kızdan minday bolbogon.
Kıtay menen Kalmaktan
Kır körsötüp somdogon,
Aylına düşman barbagan,
Egeşken coonu calmagah.
Kızdan çıkkan kıraanı,
Kızıl kaşka tınarı,
Canğı öspürtüm çınarı,
Caştan çıkkan kıraanı,
Çenine kişi barbagan,
Bargan tirtü kalbagan,
Koyuna börü tiybegen,
Korkup kişi sürdögön,
Cilkısın uuru albagan,
Kezikken tirtü kalbagan.
Ancıyan menen Alayga,
Arbağı ketken dalayga.
Kara tegin kalçaga
Kadını cetken kançaga.
Cıldız menen Kunduzdan,
Kızdan çıkkan baatır dep,
Ukkan elge Kırgızdan.
Kıtay menen Kalmakka,
Kıylaga bülük salmakka,
Kız Canıl çıkkan atuuga,
Kabarın ukkan Kalmaktan.
Kalmaktın kanı çong Korun
Cetimiş corgo cetelep,
Astına keldi tartuuga,
Cürgöntü Oşpol cer bolup,
Kalmaktar kelip cügünüp,
Kız Canılga el bolup
Canıldın atın ukkandar
Cürögü tuylap kozgolup,
Atın ugup köz körböy,
Aybatınan Canıldın
Adamdın baarı dos bolup,
Maş oynogon atuuga

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yığın koldan yalnız kaçmayan,
Hedefini mahvedip,
Yürtük kara at bindiği.
Peri kızı gibi koşturup,
Kızışıp düşmana girince,
Kılıcını kana boyayan,
Birçoğuna Canıl şekil veren,
Kızdan böylesi olmayan.
Çinli ile Kalmaklara
Korkutarak şekil veren,
Avuluna düşman varmayan,
Çekişen düşmanı çığneyen.
Kızdan çıkan çeviği,
Kırmızı şuurı desteği,
Yeni yetişen çınarı,
Gençten çıkan çeviği
Ölçüsüne kişi varmayan,
Varan diri kalmayan,
Koyununa kurt dokunmayan,
Korkup kişi çekinen,
Atlarını hırsız çalmayan,
Karşılaşan canlı kalmayan.
Ancıyan ile Alay'a,
Ervahı giden uzaklara.
Kara Tegin seçmene
İtibarı epeye ulaşan.
Yıldız ile Kunduzdan¹²
Kızdan çıkan bahadır diye,
Duyan halka Kırgızdan.
Çinler ile Kalmak'a,
Çoğunu tahrip etmeye,
Kız Canıl çıktı savaşa,
Haberin duyan Kalmaktan.
Kalmak'ın Hanı Büyük Korun
Yetmiş yorga yedekleyip,
Hediye alıp geldiler,
Dolaştığı yeri Oşpol olup,
Kalmaklar gelip eğilip,
Kız Canıl'a halk olup
Canıl'ın ismin duyanlar
Kalbi çarpıp oynayıp,
Adını duyup görmeden,
Heybetinden Canıl'ın
Adamın hepsi dost olup,
Tetikçi oyununa katılan

383 Destanın Transkripsyonu.

Malın berip kança can,
Canılga kelgen tartuuga,
Cılandın colun karmagan
Çırmaşkandı calmagan
Opoldu boylop col salgan,
Nurhanga barıp kol salgan.
Tegin menen kalçadan
Tenğ kelbegen kança can.
Çilendin colun tosturup,
Acıdan algan alıktı,
Kerbenden algan salıktı.
Canıldın kılğan bul işi,
Calganı çok anıkpı,
Ancıyan menen Kaşkardı,
Mekege bargan acını
Öz kolu menen başkardı.
Ancıyandan soodager,
Kire tartıp kelütüçü,
Kızıl altın, ak күmüş,
Kıylasın tartuu bertütüçü,
Kızıl cibek , ak şayı,
Kıylanı cüktöp kelütüçü,
Kız Canılday Mırzaga
Uruksat surap kelütüçü.
Canıldan kagaz aluuçu
Can tiybesten soodager,
Cay-cayına baruuçı.
Canıldan kagaz albasa,
Kezikken eldin baarısı
Malın talap aluuçu.
Alım algan Kaşkardı
Aytiluu Canıl başkargan,
Kabarın ugup, kança can
Alıstan kelgen temselep,
Kol kayır bergen entelep,
Musapırğa nan bergen,
Muncu menen çolokko
Örtüşüntün mal bergen.
Karıptar kelgen bir mınça,
Kark altın bergen bir kança.
Elirtip kültük caratkan,
Eşendi körsö talatkan.
Dumanaga lök bergen,
Musapırğa köp bergen.
Cetimdi bakkan cetelep,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Hayvanın verip bir kaçı,
Canıl 'a gelen sunmaya,
Yılanın yolunu tutan
Şarmaşanı yutan
Opol boyunca yol yapan,
Nurhan'a gidip saldıran.
Tegin ile Kalçadan
Denk gelmiyor hiçbir can.
Çilen'in yolunu kapatıp,
Acıdan alan seneti,
Kerbenden alan vergiyi.
Canıl'ın bu yaptığı,
Yalanı yok açık mı?
Ancıyan ile Kaşkar'ı
Mekke'ye varan hacısını
Kendi eli ile yönetti.
Ancıyan'dan tüccarı,
Uğramadan gitmeyen,
Kırmızı altın, ak gümüş,
Birçoğunu hediye ederdi,
Kırmızı ipek, ak şayı¹³,
Kölemlı yükleyip gelirdi,
Kız Canıl gibi Mırza'ya
İzin almaya gelirdi.
Canıl'dan kağıt alırdı
Kimse dokunmadan tüccar,
Yer yerine giderdi.
Canıl'dan kağıt almazsa,
Karşılaşanın hepsi
Malını dağıtıp alırdı.
Vergi veren Kaşkar'ı
Meşhur Canıl yöneten,
Haberin duyup birçok can
Uzaktan gelen gezinip,
Sadaka veren affalayıp,
Zavallıya ekmek veren,
Sakat ile topala
Otlagından mal veren.
Fakirler gelen birçok,
Altının veren bir sürü.
Kudurtup yürük yaratan,
Şeyhi görürse yağma ettiren.
Divaneye bol veren,
Zavallıya çok veren.
Yetime bakan yedekleyip,

384 Destanın Transkripsyonu.

Kol kayır bergen öntölöp,
Cesir-cetim, karıptın
Baarısı kelgen temselep.
Alsızdarga at bergen,
Keçiktirbey bat bergen.
Kız Canıldın forumun,
Kırguzdın kızı uşunday,
Dagı ugasın sonunun.
Çoŋ Ancıyan cerdegen,
Teminişken duşmanga
Teminse teŋdik berbegeŋ.
Ürbülçök menen Burhuy,
Candan aşkan er degen,
Kız Canıldı ukkanda,
Bir körsök dep degdegen.
Ürbülçök menen Burhuy,
Öz cerinde er bolgon,
Adamdı canga teŋgebey,
Özü mıktı ber bolgon.
Opoldon izdep tabam dep,
Oşonun elin çabam dep.
Burhuy baatır kütölönüp,
Ürbülçöktün eline,
Üç künü cıyıp cerine,
Burhuy batır oy kılıp,
Üç künü elge toy kılıp,
Lob dayramı keçem dep,
Kız Canıl maga tiybese
Topçuday başın kesem dep,
Öz bilgenim kılam-dep,
Özütün elin kıram-dep,
Cıldırıp elin çabam dep,
Peyli menen tiybese
Zorduk menen alam dep,
Katından kişi kaçabı,
Kaşkar da catkan camandar
Bir katinga teŋ kelbey,
Kazanasın çaçabı.
Özöndö talın kıyratam,
Ökürtüp elin ıylatam.
Cayloodon malın alam dep,
Camandık başka salam dep,
Tartuusu menen Canıldı
Özüm barıp alam dep,
Er Burhuy kütölönüp.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Sadaka veren ihtimar edip,
Dul yetim , zavallının
Hepsi gelen gezinip.
Güçsüzlere at veren,
Geciktirmeden tez veren.
Kız Canıl'ın yapısı,
Kırgız'ın kızı böyledir,
Yine duyacaksın güzelini.
Büyük Ancıyan'a yerleşen,
Teminişen duşmana
Teminse özgürlük vermeyen.
Ürbülçök ile Burhuy,
Candan aşan er diyen,
Kız Canıl'ı duyunca,
Bir görsek diye arzulayan.
Ürbülçök ile Burhuy,
Öz yerinde er olan,
İnsana insan demiyen,
Özü mumtaz ber olan.
Opoldan arayıp bulacağım diye,
Onun halkını yağma edeceğim diye.
Burhuy bahadır güçlenip,
Ürbülçök'ün halkını,
Üç künü toplayıp yerinde,
Burhuy bahadır oy toplayıp,
Üç gün halka ziyafet verip,
Lob nehri geçeceğim diye,
Kız Canıl bana varmazsa
Düğme gibi başını keseceğim diye,
Kendi bildiğimi yapacağım diye,
Halkına katliam yapacağım diye,
Sürdürüp halkını yağma ederim diye,
İsteği ile varmazsa
Zorla alacağım diye,
Kadından kişi kaçarmı?
Kaşkar'da yatan kötüler
Bir kadına denk gelemeden,
Hazinesin dağıtır mı?
Mecrada dalını mahvedeceğim,
Bağırtıp halkını ağlatacağım.
Yayladan malını alacağım diye,
Kötülük başına edeceğim diye,
Verdikleriyle Canıl'ı
Kendim gidip alacağım diye
Er Burhuy güçlenip.

385 Destanın Transkripsyonu.

Çogulgan elge süylönüp.
Koroosu menen koydu alam,
Koy kaytargan boydu alam.
Matoosu menen töönü alam,
Mal kaytargan cöönü alam.
Keregesin kıyratam,
Kelin-kızın ıylatam,
Kızıl kırgın salamın,
Oşentip korduk köp kılıp,
Kız Canıldı alamin.
Kaynap catkan noygutka
Kanduu bülük salamin,
Kayaşa aytsa Canıldın
Karatıp elin çabamın,
Aylasin takır tügötüp,
Ak nikelep alamin!
Kanday deysing ,elim, dep,
Caktıbı elge kekim dep,
Burhuy baatır ersinip,
Eline kıyın şersinip.
Kırk kündön kalbay baram dep
Kız Canıldı alam dep,
Menden kıym kim alat,
Menden murun kim barat?
Malın aydap toptotup,
Koroolu koyun toktotup,
Külüktörün koştotup,
Küldü curtun bozdotup,
Amalı ketip alsırap,
Çala can bolup kansırap.
Astıma kelet zarılıp,
Meni al dep calınıp,
Kız canılga baramın,
Kırk küngö cetpey alamin,
Kızıkka mintip kanamin,
Baatır boldum, er boldum,
Baatır atka men kondum,
Karatıp cılkı albasam,
Kalmakka kırgın salbasam,
Baatır bolup attanıp,
Ne Kitayga kırgın salbasam.
Kırgızdın kızı Canıldı
Kızıgan boydon albasam,
Burhuy baatır bolombu,
Kızdan korkup can saktap,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Toplanmış halkına söylenip.
Ağılındaki koyununu alacağım,
Çobanlık yapan boyu alacağım.
Aygıtı ile devesini alacağım,
Mal güten adamını alacağım.
Keregesini yıkacağım,
Gelin-kızını ağlatacağım,
Büyük katliam yapacağım,
Böylece horluk çok yapıp,
Kız Canıl'ı alacağım.
Kaynaşıp yatan Noygut'a
Kanlı katliam yapacağım,
Karşı çıkarsa Canıl'ın
Kapatıp halkını yağma ederim,
Tamamen çaresiz bırakıp,
Nikah yapar alacağım!
Nasıl dersin, halkım diye,
Beğendi mi halkım sözümü diye,
Burhuy batır horozlamı,
Halkına zor köptürüp.
Kırk güne kalmadan gideceğim diye
Kız Canıl'ı alacağım diye,
Benden öte kim alır?
Benden önce kim varır?
Hayvanın sürüp toplatıp,
Ağılı ile koyununu durdurup,
Yürtük atların birleştirip,
Küllü yurdunu bozlatıp,
Çaresi gidip takattan düşer,
Yarı diri kansızlıktan.
Karşıma gelir sızlayıp,
Beni alırmısın diye yalvarıp,
Kız Canıl'a gideceğim,
Kırk güne kalmadan alacağım,
Zevkini böyle tadacağım,
Bahadır oldum er oldum,
Kahraman ismine ben kondum,
Kapatıp hergeleyi almazsam,
Kalmaklara katliam yapmazsam,
Bahadır olup ata binip,
Çinlere katliam yapmazsam,
Kırgızın kızı Canıl'ı
Kızarak gidip almazsam,
Burhuy bahadır olur muyum,
Kızdan korkup canımı saklayıp,

386 Destanın Transkripsyonu.

Baatır atka konombu.
Kız Canıldı alam dep,
Arbagım ketsin Alayga,
Danğkım ketsin dalayga.
Külüktün baarın taptatam,
Kılıçtın baarın çariktatam.
Cüz kişi menen baram dep,
Tak tüştö malın çabam dep,
Kaçıp ketse kız Canıl,
Köy-Kaptan izdep tabam dep,
Burhuy ayttı minday dep,
Menin sözüüm kanday dep.
Çogulgan eldin baarısı,
Caşı menen karısı,
Kepke cüyrük çeçeni,
Kete asiret eşeni
Aykanıngız akıl dep,
Atağınğ çıkkan baatır dep.
Kızıgan boydon barınğız,
Kız Canıldı alıngız,
Kız Canıldı siz alsanğ,
Kılımdan artık bagıngız.
Oturgan eli ep kıldı,
Caş-karısı kep kıldı.
Burhuy baatır kep ayttı,
Kalıng elge emi ayttı,
Emi aytkanda-munu ayttı:
Mingden tandap birdi alam,
Bilimdüü kıyın erdi alam,
Cügürük tulpar attı alam,
Cülüngö saygan cartı alam,
Baranğdan tandap tüzdü alam.
Baatırdan tandap cüzdü alam.
Cüz baatırı kat alıp,
Cügürük tulpar at alıp,
Atka mindi tandalıp,
Azamattar şanğdanıp.
Köpçülüktün baarısı
Burhuyga tañg kalıp,
Bata ber dep kol cayıp,
Cönöybüz dep kamdanıp.
Bata berdi baarısı,
Caşı menen karısı.
Bolotton kılıç baylanıp,
Coo-caragın şaylanıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Bahadır adı bana yakışır mı?
Kız Canıl'ı alacağım diye,
Ervahım gitsin Alay'a,
Şöhretim gitsin çoğunluğa.
Yürük atın hepsini hazırlatacağım,
Kılıçların hepsini bilettireceğim.
Yüz kişi ile gideceğim diye,
Tam öğlen malını çalacağım diye,
Kaçarsa eğer kız Canıl,
Köy-Kaptan arar bulacağım diye,
Burhuy söyledi böyle diye,
Benim sözüm nasıl?- diye.
Toplanmış halkın hepsi birden,
Genci ile yaşlısı,
Söz ustası beligi,
Beyaz örtülü şeyhi
Dediğiniz akıl diye,
Şöhretin çıkmış bahadır diye.
Heveslenerek gidiniz,
Kız Canıl'ı alınız,
Kız Canıl'ı alırsanız,
Asırdan fazla bahtınız.
Oturan halkı doğruladı,
Genci ile yaşlısı konuştu.
Burhuy bahadır söyledi,
Kalın halkına şimdi dedi,
Şimdi derken bunu dedi:
Binden seçip biri alacağım,
Bilgili cesur eri alacağım,
Yürük tulpar¹⁴ at alacağım,
Omuriliğe batacak yarım alacağım,
Tüfekten seçip düz olanını alacağım.
Erlerden seçip yüzü alacağım.
Yüz bahadırı kat alıp,
Yürük tulpar at alıp,
Ata bindiler seçilip,
Yiğitler şanlı olup.
Kalabalığın hepsi birden
Burhuy'a hayran kalıp,
Dua edin diye el açıp,
Gideceğiz diye hazırlamp.
Dua verdi hepsi birden,
Genci ile yaşlısı.
Çelik kılıç bağlayıp,
Silah alıp kuşanıp,

387 Destanın Transkripsyonu.

Azık-tülük mol alıp,
Atışam dep Canılga
Burhuy baatır col alıp,
Celektüü kızıl tuu alıp,,
Eli-curtu kubanıp:
Burhuy baatır barıp kelli
Buyursa Canıl alıp kelli
Atka minip cabılıp,
Colgo tüştü kamınıp,
Körköm kıym ıktuusu,
Közgö sayar mıktısı.
Canıldın elin çapsam dep,
Argımak tandap alışıp,
Burhuy baatır baş bolup,
Ülbürçöktön attanıp,
Atka minip maktanıp,
Kaldıktan aşıp Alayga,
Kebez-Too aşıp col cürüp,
Keçikpesten mol cürüp,
Aşıp tüştü Nurkapka,
Suusu çok kurgakka.
Baçeldin çıktı beline,
Aşıp tüştü Burhuy,
Kız Canıldın çegine,
Tak otuz kün col cürdü,
At ayabay mol cürdü,
Aytıp ötöm anıktap,
Argımaktar arıktap.
Opoldun toosun boyloşup,
Canıldı tapsak eken dep,
Cerin ölçöp oyloşup.
Burhuy baatır başçısı,
Murza Kerim cakşısı,
Toogo çıgıp biyikke,
Dürbü salıp karaşıp,
Çoguluşup oturup,
Akılın mıktap tolturup,
Oylonbodu ölümdü.
Alıskı cerden bir kişi
Karap tursa köründü,
Colun tozup barışıp,
Mergen eken todogu,
Tegerektep kalışıp,
Ötkön menen ketkendi
Sözün surap kalışıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Külazığı bol alıp,
Atışacağım diye Canıl'a
Burhuy bahadar yol alıp,
Dalgalı kırmızı bayrak alıp,
Halkı yurdu sevinip:
Burhuy bahadır gidip gell
İnşallah Canıl'ı alıp gell
Ata mindi hepsi aynı anda,
Yola çıktı hazırlanıp,
San'atkar zor muvafığı,
Tetkçinin en iyisi.
Canıl'ın halkını yağmasam diye,
Argımak¹⁵ seçip aldılar
Burhuy bahadır baş olup,
Ülbürçökten ata binip çıktılar,
Ata binip övünüp,
Kaldıktan aşıp Alay'a,
Kebez-Too aşıp yol alıp,
Gecikmeden bol yürüyüp,
Geçerek geldi Nurgap'a,
Susuz olan kuraklığa.
Beçel'in çıktı beline,
Geçerek geldi Burhuy.
Kız Canıl'ın sınırına,
Tam otuz gün yol aldı,
Atlara acımadan bol yürüdü,
Söyleyeceğim açıklayıp,
Argımaklar zayıflayıp.
Opol dağ boyunca gittiler,
Canıl'ı bir bulsak diye,
Yerini ölçüyerek düşündüler.
Burhuy bahadır başçısı,
Mirza Kerim iyisi,
Dağlara çıkıp yüksekte,
Dürbün ile baktılar,
Toplanarak oturup,
Akılı iyice pekiştirip,
Düşünmedi ölümlü.
Uzak yerden birisi
Baktığında gözükte,
Yolunu kesip vardılar,
Avcı imiş dağdaki,
Küşatarak kaldılar,
Geçen ile gideni
Sorgulayıp kaldılar,

388 Destanın Transkripsyonu.

Burhuy baadır suradı,
Canıl kayda, can kayda,
Cayılıp catkan mal kayda,
Canıldın keldik cerine,
Burhuy baadır kep ayttı,
Coop ber menin kebime.
Canıldın eli kayda dep,
Canıldı izdep kelatam,
Kezikting maga payda dep,
Cigitterge kep ayttı
Bul kişini bayla dep.
Mergendin kolun bayladı,
Burhuydun közü caynadı.
Beş-altoo cetelep,
Mergendi toogo aydadı,
Dagı kişi barbı dep,
Eki cagın karadı,
Mergendin atka kiyigin
Börüdöy bolup taladı.
Aytçı, mergen, kebingdi,
Canıldın cayın surayın,
Çının aytıp berbesenğ,
Tabamın senin ebingdi,
Calgan aytıpay, çının ayt,
Kız Canıldın sırım ayt.
Men Burhuy baadır dep,
Canıl kayda catır dep,
Kız Canıldın cayın ayt,
Caşırbay sırım baarın ayt.
Bilbesenğ munu ölörsünğ,
Canıldın aytkın önörün.
Kalbasın senin armanınğ,
Calgan aytıp salbagın.
Tiyip alam malın dep,
Kırkıp alam çaçın dep,
Çın aytpasanğ mergenim,
Senin başınğ alam dep,
Canıl üçün keldim dep,
Sen Canıldın cayın bildinğ dep,
Elinğ dümök salam dep,
Erke kızdı alam dep
Öz bilgenim kılam dep,
Elinğdi koyboy kıram dep,
Menin atım surasanğ,
Burhuy baadır kıraan dep,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Burhuy bahadır sordu,
Canıl nerde, can nerde?
Otlayıp yatan mal nerde?
Canıl'ın geldik yerine,
Burhuy bahadır söz etti,
Cevap ver benim sözlüme.
Canıl'ın eli nerde?- diye
Canıl'ı ben arıyorum,
Rastladığın bana fayda,
Yiğitlere söz söyledi
Bu kişini bağlayın diye.
Avcının kolunu bağladılar,
Burhuy gözlerini geniş açtı.
Beş altısı yedekleyip,
Avcıyı dağa sürdüler,
Daha kişi var mı?- diye
İki tarafa bakındı,
Avcının vurduğu geyiği
Kurtlar gibi yediler.
Söyle, avcı sözünü,
Canıl'ın durumunu sorayın,
Gerçeği söylemezsen,
Bulacağım sana çareyi,
Yalamı değil gerçeği söyle,
Kız Canıl'ın sırım söyle.
Ben Burhuy bahadır diye,
Canıl nerde yatıyor?- diye,
Kız Canıl'ın durumundan söz et,
Saklamadan sırımı tümünü söyle.
Bilemezsen bunu ölürsün,
Canıl'ın söyle hünerini.
Kalmasın senin teesüfün,
Yalan söylemeyeceksin.
Değip alacağım malını diye,
Kesip alacağım saçını diye,
Gerçeğini söylemezsen avcım,
Senin başını alacağım diye,
Canıl için geldim diye,
Sen Canıl'ın durumunu biliyorsun diye,
Halkına korkunç yapacağım diye,
Şımarık kızı alacağım diye
Kendi bildiğimi yapacağım diye
Halkını bırakmam öldüreceğim diye,
Benin adım sorarsan,
Burhuy bahadır çevik diye,

389 Destanın Transkripsyonu.

Külüktün baarın taptatıp,
Çıkkanın otuz kün boldu,
Senin atıñ kim boldu ?
Men Burhuy baadır dep,
Uşul caşka kelgenim,
Adamın çaap, akın cep,
Ugup keldim Canıldı,
Kızdan çıkan baadır dep.
Calgız kelse Canılga
Cenğışeyin dep keldim,
At üstünön tartışsa,
Enğışeyin dep keldim.
Kızıl kanga kırıldap,
Batişayın dep keldim,
Akır zaman eline
Salayın dep men keldim,
Atağı çıkan Canıldı
Alayın dep men keldim,
Aytkın, mergen, çınıñdı,
Aytıp öttüm sıırdı.
Kolgo tüştüñ mergen dep,
Kız Canıldın eline
Men kamdanıp kelgende,
Uktunğbu menin kebidim,
Çapkanı keldim elinğdi !
Canılın kızıbı, katınbı,
Oşondoy kıyın baadırıbı?
Burhuy aytı mınday dep,
Mergenden surap dalay kep.
Emi stülö, mergenim
Menin sözüm kanday dep
Burhuy sözü toktoldu,
Başka kebi cok boldu.
Stülöyün dep mergençi,
Catkan cerden oktoldu.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yürük atların hepsini hazırlatıp,
Çıktığıma otuz gün oldu,
Senin adın kim oldu?
Ben Burhuy bahadır diye,
Bu yaşa gelince,
Adamı yağma edip, hakkını yiyip,
Duyarak geldim Canıl'ı,
Kızdan çıkan bahadır diye.
Yalnız gelirse Canıl'a
Yenişeyim diye geldim,
At üstünde tartışırsa,
Enğışeyim¹⁶ diye geldim.
Kırmızı kana çatlayıp,
Batişayım diye geldim,
Kıyameti halkına
Yapayım diye ben geldim,
Şöhreti çıkan Canıl'ı
Alayım diye ben geldim,
Söyle, avcı, gerçeğini,
Söyleyip geçtim sıırdı.
Esir düştün avcı diye,
Kız Canıl'ın nalkına
Ben hazırlanıp gelince,
Duydun mu benim sözümü?
Yağma etmeye geldim halkımı!
Canıl'ın kız mı kadın mı?
Gerçekten zor bahadır mı?
Burhuy dedi böylece,
Avcıdan sorup epey söz.
Şimdi söyle avcım
Benim sözüm nasıl?- diye
Burhuy'un sözü son buldu
Başka sözü yok oldu.
Söyleyim diye avcı,
Yattığı yerden hemen kalktı.

Şimdi Kulançı avcının sözü:

Çeçip koygun kolumdu,
Barar bolsong Canılga,
Aytıp berem colunğdu.
Canıldın cayın surasang,
Katın emes kız dedi,
Atışkan coogo uz dedi,

Çözüverin kolumu,
Gidecek olursan Canıl'a,
Söyleyeceğim sana yolunu.
Canıl'ın halini sorarsan,
Kadın değil kız dedi,
Atışığı düşmana uz dedi,

390 Destanın Transkripsyonu.

Kaçkanda duşman kutulbayt,
Mingen atı kuş dedi.
Atışam dep dalay döö
Aylına neçen barganı.
Sendey seksen baatırdı
Birin koyboy cayladı,
Bargan tirtü kalbadı.
Sen Burhuy baatırdı,
Surasangız Canıldı,
Sırın aytam takır dep,
Menin atım surasang,
Kulançı degen mergenden,
Kulan atıp kelgin dep,
Buyruk kıldı mirzabız,
Kolgo tüştü başım dep,
Kırk beşte menin çaşım dep,
Surasangız Canıldın
Sırın aytıp bereyin,
Çaşırbastan Canıldın
Çının aytıp bereyin.
Oyrotton çıkkan kız bolgon,
Coo cagina uz bolgon,
Colukkan kişi cüz bolgon,
Baarısı minday tüz bolgon,
Koldooçusu kız bolgon,
Türtüşkön kişi tüz bolgon.
Atkanı tirtü kayıpagan,
Acaldan Canıl kaçpagan,
Lob dayraday ceri bar,
Tolkugan noygut eli bar.
Baarın aytıp bereyin,
Burhuy baatır bilip al,
Ee, Burhuy, baatır dep,
Aytıp ötöm dalay kep,
Men Canıldın elimin,
Kengeşteştin birimin.
Suraganıñ kep bolso,
Canılga barbay kaytıp ket,
Burhuy baatır ep bolso.
Calgan aytın debegin,
Çının aytıp bereyin,
Kalbasın menden köngülünğ.
Alalbaysın Canılı,
Ötpösün beker ömürtün.
Tilimdi alsanğ kaytıp ket,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kaçarsa duşman kurtulamaz,
Bindiği atı kuş dedi.
Atışacağım diye epey dev
Avuluna kaç defa gitmiştir.
Senin gibi seksen bahadırı
Birini bırakmadan devirdi,
Giden canlı kalmadı.
Sen Burhuy bahadır,
Sorarsanız Canıl'ı,
Sırının hepsini söyleyeceğim diye,
Benim adım sorarsan,
Kulançı denen avcıdan,
Kulan vurup gel diye
Emir verdi Mirzamız,
Esir düştü başım diye,
Kırk beşte benim yaşım diye,
Sorarsanız Canıl'ın
Sırından bahs edeyim,
Sakalamadan Canıl'ın
Gerçeğini söyleyim.
Oyrot'tan çıkan kız olan,
Duşmanlara uz olan,
Karşılaşan kişi yüz olan,
Hepsi böyle düz olan,
Destekçisi kız olan,
İtişen kişi düz olan.
Vurduğu canlı dönmeyen,
Ecelden Canıl kaçmayan,
Lob dere gibi yeri var,
Dalgalanan Noygut halkı var.
Hepsinden söz edeyim,
Burhuy bahadır bilip al,
Ee, Burhuy bahadır diye,
Söyleyip geçeceğim birçok söz,
Ben Canıl'ın halkındanım,
Meclisten biriyim.
Soracağın söz olursa,
Canıl'a gitmeden geri dön,
Burhuy bahadıra uygun olursa.
Yalan söyledin demeyin,
Gerçeğini söyleyim,
Kalmasın benden gönülün.
Alamazsın Canıl'ı,
Geçmesin boşuna ömürtün.
Beni dinle geri dön,

391 Destanın Transkripsyonu.

Mergençiden uktum dep,
El-curtunğa aytıp ket.
Canılga barsanğ ölösünğ,
Camandıktı körösünğ.
Alptardın alı cetpegen,
Atışkan ölböy ketpegen,
Koy, Burhuy baatır dep,
Menin sözüm akıl dep,
Mergençi ayttı minday dep.
Sen öngdöngön baatırdan
Oolugup neçen baruuçı,
Obu çok cerden katılca,
Oozunan kanı aguuçı.
Koy, Burhuy baatırım,
Arzan körbö Canıldı.
Karaluu kalat katınıñ,
Bir sudan çıkkan ersinğ dep,
Öz elinğe şersinğ dep,
Kayratınğ menen bararsınğ.
Katından öldü dedirip,
Kapiletke kalarsınğ.
Men da elimde er elem,
Katın emes erkekti
Kuday alsın der elem.
Aşık emes Burhuy,
Canıldan senin önörünğ.
Namız üçün sen barsanğ,
Aynekten carık ölorünğ.
Bir atkanda minğ atat,
Pendede minday kim atat,
Coldoşunğdu kul kılāt,
Katınıñdı tul kılāt.
Kurdaşınğ dep sır ayttım,
Kudayga koygun munumdu,
Ölüp kalsan Canıldan,
Kim alat senin kununğdu?
Atışıp alı cetpegen,
Adistigin aytayın,
Ak baranğ miltık atkanda
Başınan tütün ketpegen.
Baabedin koldogon,
Pendede minday bolbogon,
Kızır İlyaz koldogon,
Pendede minday bolbogon,
Sendey neçen baatırdı

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Avcısından duydum diye,
Halk yurduna anlatırsın.
Canıl'a varırsan öleceksin,
Kötülüğü göreceksin.
Güçlünün gücü yetmeyen,
Vuruşan ölmeden gitmeyen,
Yapma dur, Burhuy bahadır, dedi,
Benim sözüm akıl diye,
Avcı söyledi böyle diye.
Senin gibi bahadırlardan
Kudurup defalarca varmıştır,
Akılsızca saldırmışsa,
Ağzından kanı akmıştır.
Yapma dur, Burhuy bahadırım,
Ucuz görme Canıl'ı.
Karalı kalacak kadının,
Bir suudan çıkan ersin dedi,
Kendi halkına şirsın diye,
Gayretin ile varırsın.
Kadından öldü dedirtip,
Gavlete sen kalırsın.
Bende halkımda er idim,
Kadın değil erkeği
Tanrı alsın der idim.
Fazla değil Burhuy,
Canıldan senin hünerin.
Namus için sen varırsan,
Aynaday malüm öleceğin.
Bir vuruşta bin vurur,
İnsanda böyle kim vurur,
Yoldaşını köle yapar,
Kadınını dul yapar.
Kurdaşım¹⁷ diye sır anlattım,
Allaha bırak bunumu,
Ölürsen eğer Canıldan,
Kim alır senin intikamını?
Atışıp gücü yetmeyen,
Uzmanlığından bahsedeyim,
Ak baran¹⁸ tüfekte ateş ettiğinde
Başından duman gitmeyen.
Baabedin¹⁹ koruyan,
İnsanda böyle olmayan,
Kızır İlyaz koruyan,
İnsanda böyle olmayan,
Senin gibi birçok bahadırı

392 Destanın Transkripsyonu.

Kız Canıl calgız somdogon.
Koy Burhuy, kayta, ket,
Canıldın cayı uşunday,
Calpı elinğe ayta ket.
Tilimdi albay sen barsanğ,
Karatıp malın alarsınğ,
Kalinğ elin dürbötüp,
Kaldalanğdı salarsınğ,
Kara çanğdın içinde
Kazanday başınğ kalarsınğ.
Katinın maktap turat dep,
Kuday seni urarsınğ.
Kıykırıktan şaşpagan,
Kılçayıp coodon kaçpagan,
Uktunğbu menin sözümdü,
Umaştay açat közüngdü.
Kalp debe menin sözümdü,
Kaarlansa er Canıl,
Kalbir kılat töşünğdü.
Caanı caza tartpagan,
Cabuulap atın taptagan,
San koldon Canıl kaçpagan,
Altın caak, sır cebe,
Caş kezinde baştagan.
Bayladınğ menin kolumdu,
Ee, Burhuy batırım,
Ölüm saaga sonunbu?
Kazkara sinduu atı bar,
Kaynagan noygut kalkı bar.
Kalinğ noygut kalkına
Katın da bolso barkı bar.
Kılıçın kından aluuçu,
Kıcıldagan coo bolso,
Kız Canıl calgız baruuçı,
Kılçaybay kılıç çabuuçı,
Kıylanın başın aluuçu.
Koy, Burhuy baatırım,
Cesir kalat katınğ.
Uşul cerden kaytıp ket,
Uşul menin akılım,
Ayap turam özünğdü.
Anğdadınğbı sözümdü.
Coon öpkö türsüldök
Balbandarınğ bar eken,
Ala köödön, kem akıl,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kız Canıl tek başına şekil veren.
Yapma Burhuy, geri git,
Canıl'ın durumu böyledir,
Tüm halkına söyleye git.
Beni dinlemeden gidersen,
Kapatıp malını alırsın,
Kalın halkını şaşkına çevirip,
Telaşı sen yaparsın,
Siyah tozun içinde
Kazan gibi kafan kalır.
Kadının övüp duruyor diye,
Allah seni çarpacak.
Çığlıklardan şaşmayan,
Baş çevirip düşmandan kaçmayan,
Duydun mu benim sözümü?
Fal taşı gibi açar gözünü.
Yalan deme benim sözüme,
Gazaba gelirse er Canıl,
Delik-teşik eder göğüsünü.
Yayı yanlış çekmeyen,
Örterek atını hazırlayan,
Sayısız askerden Canıl kaçmayan,
Altın çene, sır ok'u,
Genç çağında başlayan.
Bağladın benim kolumu,
Ee, Burhuy bahadırım,
Ölüm sana güzel mi?
Kazkara güzel atı var,
Kaynayan Noygut halkı var,
Kalın Noygut halkına
Kadın da olsa otoritesi var.
Kılıcın kından çıkarır,
Kaynayan düşman olursa,
Kız Canıl yalnız giderdi,
Baş çevirmeden kılıç sallardı,
Epeyinin kafasını alırdı.
Yapma, Burhuy bahadırım,
Dul kalacak kadının.
Durduğun yerden geri dön,
Budur benim akılım,
Acıyorum kendine.
Anladın mı sözümü?
Kalın ciğer patırtı.
Pehlivanların var imiş,
Güçlü fakat, akılsız,

393 Destanın Transkripsyonu.

Dardangdaring bar eken,
Sınap tursam baaringdı.
Agızbagın kanıngdı,
Amandıgıng tilegin,
Bir çımınday canıngdın.
Baaringdı Canıl kıyratat,
Baldaringdı ıylatat.
Ee, Burhuy baatırım,
Kız Canılga katılıp,
Tentip ketpe baatırım,
Til alsang, barbay kaytıp ket,
Arbak üçün, ant üçün,
Menin aytkan akılım.
Maktap turat debegin,
Erkegin koyup katının.
Kulançı aytı minday dep,
Barsang-koysonğ özünğ bil,
Menin sözüm kanday dep.
Emi Burhuydun aytkan sözü:
"Ee, kıstalak mergençi,
Emne deysing bergelçi !
Kayrattu eldi tappaysing,
Katındı kız dep maktaysing.
Tokoyunğdu kıyratam,
Toponu toodoy cıynatam.
Cılkingdı tiyip aydaymın,
Artımdan kelgen kişini
Aş bışımda caylaymın.
Matoosu menen töönü alam,
Mal ayda dep cöö alam.
Men kara tegin kalçanı,
Karattım elden kaçanı
Bukaraga barıp kol salıp,
Altımış narga cüktödüm,
Başay menen barçanı,
Otunın alıp kul kıldım,
Otuz üylüü kalçanı.
Tecikti çaap kıyrattım,
Neçenderin ıylattım.
Akıldan kantip şaşamın,
Atayın kelip elimden,
Katından kantip kaçamın !
Col baştatıp alam dep,
Kolu-butun tanğam dep,
Kozgolup koysonğ kokustan,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Dardangdaring²⁰ var imiş,
Tenkit edersen hepinizi.
Aktırmadan kanını,
Esenliğinizi dileyin,
Bir sinek gibi canını.
Hepsini Canıl parçalar,
Çocuklarını ağlatır.
Ee, Burhuy bahadırım,
Kız Canıl'a saldırıp,
Serseri düşme bahadırım,
Söz dinle, varmadan geri dön,
Ervah için, ant için,
Benim dediğim akılım.
Övüp duruyor demeysin,
Erkeğin bırak kadının.
Kulançı konuştu böyle diye,
Gitersen kalırsan kendin bil,
Benim sözüm nasıl?- diye.
Şimdi Burhuy'un dediği söz:
Ee, kıstalak²¹ avcı,
Ne diyorsun, gelsene!
Gayretli halkı bulamazsın,
Kadını kız diye övüyorsun.
Ormanını dağıtacağım,
Kepeği dağ gibi yığdıracacağım.
Atları değip sürdüreceğim,
Peşimden gelen kişinin
Aş pişince icabına bakarım.
Aygıtı ile deve alırım,
Hayvan sür diye yaya alacağım.
Ben Kara Teğin seçmeni,
İşgal ettim birçok halkı
Bukara'ya varıp saldırıp,
Altmış deve yükledim,
Başay²² ile barçanı²³,
Odun alan köle yaptım,
Otuz haneli seçmenleri.
Tacikleri yağma edip parçaladım,
Sayısız insan ağlattım.
Akıldan nasıl şaşarım,
Mahsus gelip halkımdan,
Kadından nasıl kaçarım!
Yol başlatıp alacağım diye,
Kolu ayağını bağlayacağım diye,
Kıpırdarsan aniden,

394. Destanın Transkripsyonu.

Tişingdi birden çağam dep,
Burhuy aytı mınday dep,
Ürbülçök menen Burhuy,
Kulançıyı karmadı,
Karnap alıp sabadı,
Canıldın malın tapkın dep,
Ce bolboso körgö catkın dep,
Almaday başıng alam dep,
Car köçturup salam dep,
Burhuy aytı mınday dep.
Kulançı turup kep aytı:
“Ee, Burhuy baatır, dep,
Canıldın malın alarsın,
Canınga cabır salarsıng,
Karatıp malın tiyersıng,
Kaçırıp Canıl kelgende
İştanınğa siyersıng.
Ee, Burhuy baatırım,
Men Kulançı mergenmin,
Kulan ulap kelgenmin,
Baatır Canıl Mirzanın,
Sırın aytıp bergemmin.
Canıldı arzan oyloysung.
Burhuy menen Ülbürçök
Kezigip kalsang Canılga,
Kabating menen soyloysunng
Kulançı aytı mınday dep,
Menin söztüm kanday dep,
Burhuy turup süylödü,
Munun söztün süybödü,
Alaydı barıp çaptım dep,
Andan abiyir taptım dep.
Ee, Kulançı mergenim,
Katın turmak erkektin,
Dalaydın başın terdim dep,
Uşulbu senin akılın,
Köp maktaysın Kulançım,
Er albagan katınıng.
Dalaydı kırıp cogotkon,
Men Burhuy baatırımın.
Katınıngdı alamin,
Elinge kaygı salamin,
Öz bilgenim kılamin,
Elinğdin baarın kıramın,
Canıldı alamin,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Dişlerini teker teker kıracağım diye,
Burhuy söyledi böyle diye.
Ürbülçök ile Burhuy,
Kulançı'yı yakaladılar,
Yakalayıp dövtdüler,
Canıl'ın malını bul diye,
Olmazsa mezara yat diye,
Elma gibi kafanı alacağım diye,
Uçurumu üzerine yıkacağım diye,
Burhuy söyledi böyle diye.
Kulançı kalkıp konuştu:
“Ee Burhuy bahadır, diye,
Canıl'ın malını alabilirsin,
Canına kaygı yaparsın,
Kapatıp malını diyebilirsin,
Saldırıp Canıl gelince
Şalvarına işersin”.
Ee Burhuy bahadırım,
Ben Kulançı avcıyım,
Kulan avlayıp gelmişim,
Cesur Canıl Mirzanın,
Sırını anlatıp vermişim.
Canıl'ı ucuz düşünüyorsan.
Burhuy ile Ülbürçök
Karşılaşırsan Canıl ile,
İkiniz birden sürünürsünüz
Kulançı konuştu böyle diye,
Benim söztüm nasıl ?- diye
Burhuy kalkıp konuştu,
Bunun söztünü sevmeydi,
Alay'a gidip yağmadım diye,
Ondan sonra otorite buldum diye.
Ee, Kulançı avcımız,
Kadın değil erkeğin,
Çoğunun kafasını kestim diye,
Bu muydu senin akılın,
Çok övüyorsun Kulançım,
Koca almayan kadınımı.
Epeyini yok eden,
Ben Burhuy bahadırım.
Kadınımı alacağım,
Halkına kaygı getireceğim,
Kendi bildiğim yapacağım,
Halkının hepsini katliam edeceğim,
Canıl'mı alacağım,

395 Destanın Transkripsyonu.
Elinge bülük salamın.
Burhuy ayttı minday dep,
Emi Kulançım, ukkun kaday dep.
Koşun taştap oorukka,
Kulançımı kaytartıp,
Eki kişi taştadı.
Nayzaların tegeşip,
Uçuna bolot egeşip,
Atka minip dürböşüp,
Balbandarın cür deşip,
Atka mindi kamınıp,
Burhuy baatır baş bolup,
Talamandın tal tüştö,
Kız Canıldın cılkısın
Tiyip çıktı cabılıp.
Nayzanın ünü kanğkıldap,
Miltuktın ünü tarsıldap,
Burhuy degen ün çıktı,
Ürbülçök degen çuu çıktı.
Er Burhuy, Ürbülçök
Cılkımı tiyip toktotup,
Cılkımın astın toktotup,
Miltıktarın oktoşup,
Kız Canıl kaydan kelsin dep,
Cılkımı cayıp toktoşup,
Burhuy aldı cılkımı,
Aydap colgo salıptır.
Cılkımı tiyip ketti dep,
Canılga kabar barıptır.
Canıl mırza toy kılıp,
Köpçülükke oy kılıp,
Kökbörüsün tarttırıp,
At-kunanın çaptırıp,
Cambıdan kıyık attırıp,
Oyun-külkü katkırık.
Kazkarasın baylagan,
Kastaşkanın caylagan,
Kıyırıktan şaşpagan,
Caanı caza tartpaagan,
Atkanı tırüü kaytpagan,
Asker kurup taştagan.
Mergenge cambı attırıp,
Atkandarın caktırıp,
Toydun etin tarttırıp,
Kazkarası oynoktop,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.
Halkına kargaşa yapacağım.
Burhuy konuştu böyle diye,
Şimdi Kulançım, dinle nasıl diye.
Asker bırakıp artçıya,
Kulançımı güttürtüp,
İki kişi bıraktı.
Mızraklarını dirediler,
Ucuna pulat bilediler,
Ata bindiler ardarda,
Pehlivanlarına yürü diye,
Ata bindiler hazırlanıp,
Burhuy bahadır baş olup,
Öğlenin tam saatinde,
Kız Canıl'ın atlarını
Bölüp sürdüler birlikte.
Kargının sesi takır tukur,
Tüfeğin sesi takır takır,
Burhuy diyen ses çıktı,
Ürbülçök diyen çığlık çıktı.
Er Burhuy, Ürbülçök
Atları bölüp toparlayıp,
Atların öntünü durdurup,
Tüfeklerine mermi doldurup,
Kız Canıl nereden gelsin diye,
Atları otlatıp durdular,
Burhuy aldı atları,
Sürterek yola koydular.
Atları aldı gitti diye,
Canıl'a haber vermişler.
Canıl mırza ziafet yapıp,
Kalabalığa oy toplayıp,
Kökbörüsünü²⁴ çekiştirip
At-kunanı²⁵ koşturup,
Cambıdan²⁶ kıyık²⁷ vurdurup,
Oyun gülme kahkaha.
Kazkarasını bağlayan,
Duşmanlık edeni bitiren,
Haykırıktan şaşmayan,
Yayını yanlış çekmeyen,
Vurduğu canlı dönmeyen,
Asker kurup sağlayan.
Avcıya cambı vurdurup,
Vurduklarını beğenip,
Ziyafet etini dağıttırıp,
Kazkarasını fırlatıp,

396 Destanın Transkripsyonu.

Üstüdüğü er Canıl,
Ak cılanday soyloktop.
Cılkıcı bardı kıykırıp,
Coo aldı dep aykırıp,
Burhuy degen ün çıktı,
Ürbülçök degen çuu çıktı.
Coo kayda dep er Canıl,
Atka mindi kamınıp,
Aranğ turgan köpkön el,
Baarı çogu cabılıp,
Nayza çokmor alışıp,
Karı debey, çaş debey,
Atka mindi canışıp,
Kıykırık ızı-çuu bolup,
Kızıl celek tuu bolup,
Alıp ketken cılkının
Artınan tüştü kamınıp,
Karı debey, çaş debey,
Can ayabay cabılıp,
Kazkarasın oynotup,
Betleşkenin soylotup.
Ugup turgun köpçülük,
Kız Canıldın önörün,
Burhuy menen Ürbülçök,
Bilbedinğ kızdın önörün,
Cüz balbanı kaşında,
Otuz toguz caaşında,
Ürbülçöğü canında
Kız Canıldı sayam dep,
Öz malınan toy kılıp,
Er Burhuy mınday dep,
Balbandarga maktanıp,
Argımak minip taptanıp.
Kız Canıl kelet kaçırıp,
Asmanga turpak çaçılıp.
Sarı cargaak şımı bar,
Calgan emes mununğar,
Colun tozup Burhuy,
Nayzasın karmap kımpıyıp,
Murun barıpsayam dep,
Ürbülçök turat zıngıyıp.
Eköş turat maktanıp,
Önggölörü saktanıp,
Kılıçları taptalıp,
Kancaları çarıktalıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Üzerindeki er Canıl,
Beyaz yılan gibi sürünen.
Cılkıcı²⁸ vardı haykırıp,
Duşman aldı diye haykırıp,
Burhuy diyen ses çıktı,
Ürbülçök diye çığlık çıktı.
Duşman nerde diye er Canıl,
Ata bindi hazırlanıp,
Zar zor duran şişen halk,
Hepsi birden harekete geçip,
Mızrak topuz aldılar,
İhtiyar genç demeksizin,
Ata bindi yarışarak,
Haykırık, gürültü olup,
Kırmızı yekek sancak olup,
Götürülen atların
Peşine düştü hazırlanıp,
İhtiyar, genç demeksizin,
Canına acımadan birlikte,
Kazkarasını oynatıp,
Yüzleşeni süründürüp.
Dinleyin beni kalabalık,
Kız Canıl'ın hünerini,
Burhuy ile Ülbürçök,
Bilemediniz kızın hünerini,
Yüz pehlivanı kaşında,
Otuz dokuz yaşında,
Ürbülçök'ü yanında
Kız Canıl'a saplayacağım diye,
Kendi malından ziyafet yapıp,
Er Burhuy böyle diye,
Pehlivanlara övünüp,
Argımak binerek hazırlanıp.
Kız Canıl geldi kaçırıp,
Göklere toprak sıçratıp.
Sarı deri şalvarı var,
Yalan değil bunlar,
Yolunu kesip Burhuy,
Mızrağını tutarak şekil düzen verip,
Önce gidip saplayacağım diye,
Ürbülçök duruyor sertleşip.
İkisi duruyor övünüp,
Öbürleri saklanıp,
Kılıçları hazırda tutup,
Hançerleri bileklenip,

397 Destanın Transkripsyonu.

Karap tursanğ kız Canıl,
Kazkarkası kulunday,
Kaçırıp kiret burulbay,
Elinen calgız bölünüp,
Eki közdön şarkırap,
Kızıl calın körünüp,
Miltıktın ogu bıdırap,
Başınan tütün bölünüp,
Miltıktın ogu şuuldap,
Cebenin ogu şuuldap,
Arkasınan köp noygut,
Kele catat şuuldap.
Burhuy coldon tosuptur
Kız Canıldın Kazkara at,
Astına çıgıp ozuptur,
Burhuy baadır çoçuptur.
Toskonuna bolobu,
Kız Canılga başınan,
Katılğan kişi onğobu,
Atkanı tirütü koyobu?
Miltığın astı conuna,
Caasın aldı koluna.
Çaçın kayır imerdi.
Bolotton sokkon ogu bar,
Irgaydan kılğan sabı bar.
Tay carışım kelgende.
Canı tartıp ciberdi,
Kak cüröktün tolto dep,
Eki közdün orto dep,
Canın ogu şıp etip,
Cürökkö girdi cıp etip,
Cana kayta ciberdi.
Manğdayga ogu kabılıp,
Meesi taşka cabılıp,
Attan tüştü tirp etip,
Cerge tüştü şilk etip,
Cer carıldı düp etip.
Burhuy attan tüşköndö,
Ürbülçök kayra tartıptır,
Arkasınan kız Canıl,
Altı cerden atıptır,
Kalbır bolup Ülbürçök,
Kademi mintip katıptır.
Et bışımga cetpesten,
Eköönü kabat soyuptur.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Baktığın zaman kız Canıl,
Kapkarası tay gibi,
Saldırıyor dönüp bakmadan,
Halkından yalnız bölünüp,
İki gözünden çağlayıp,
Kırmızı alev görünüp,
Tüfeğinin okları sıçrayıp,
Başından duman bölünüp,
Tüfeğinin okları zırt zırt edip
Cebenin okları zır zır edip,
Arkasından çok Noygut,
Geliyorlar hızlı bir şekilde.
Burhuy yoldan çıkmıştır
Kız Canıl'ın Kapkara atı,
Öne çıkıp geride bırakmış,
Burhuy bahadır ürkmüştür.
Engellerse olurmu,
Kız Canıl'a başından,
Saldıran kişiye hayır yok,
Vurduğunu canlı bırakır mı?
Tüfeğini astı sırtına,
Yayını aldı eline.
Saçını toplayıp sardı.
Pulattan yapılan kurşunu var,
Kuş kirazdan yapılan sapı var.
Tay carışım²⁹ gelince,
Yayı çekti gönderdi,
Tam yüreğinin toltosu³⁰ diye,
İki gözünün ortası diye,
Yayın oku şap dedi,
Kalbine battı cıp dedi,
Yine tekrar gönderdi.
Alnına ok rastgelip,
Beyini taşa yapışıp,
Attan düştü pat diye,
Yere düştü şarp diye,
Yer açıldı düp diye.
Burhuy attan düşünce,
Ürbülçök geri kaçmıştır,
Arkasından kız Canıl,
Altı yerinden vurmıştır,
Delik deşik olup Ülbürçök,
Kuvetinden düşmüştür.
Et bışıma ulaşmadan,
İkisini birden bitirmiştir.

398 Destanın Transkripsyonu.

El kelgençe er Canıl,
Eköñtün başın kesiptir,
Erdinen baylap teşıptir,
Karap turgan köpçülük,
Kara cadan beziptir,
Kayrılbaştan kaçıptır,
Katın dep kelgen cüz balban,
Akılınan şasıptır.
Şaşkanına bolobu,
Kaçkandı Canıl koyobu,
Kazkarasın oynotup,
Kandarın kabat soylotup,
Cüz balbanın kamaşıp,
Cündöy titip sabaşıp,
Cüz balbandı baylatıp,
Attarın koşo aydatıp,
Çılıksın kayırıp toktotup,
Balbandarın okşotup,
Burhuydun cüz balbanın
Botodoy sabap bozdotup,
Baylagandan kep surap,
Dağı bar bı dep surap,
Eki kişi kaldı dep,
Kulançıday mergendi
Baatırlar baylap saldı dep,
Kulançı közdöy carışıp,
Baylagan cerden baykuştı
Aman taap alışıp,
Aman-esn salamat,
Eline kayta barışıp,
Kulançı menen kız Canıl
Aman esen körüşüp.
Kolgo tüşkön baatırdı
Uruuga birden bölüşüp,
Kuday alsın katın dep,
Alıstan kelgen cüz balban
Uşunday korduk körüşüp,
Ölgöndördün katını
Üylöründö tul bolup,
Burhuydun cüz balbanı
Noygutta kaldı kul bolup,
Malının barın aydatıp,
Burhuy menen Ülbürçök,
Kabatu menen caylatıp,
Bettegen kişi cok bolup.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

El gelince er Canıl,
İkisinin başını kesmiştir,
Dudaktan bağlayıp delmiştir,
Bakıp duran kalabalık,
Kara candan bezmişler,
Dönüp bakmadan kaçmışlar,
Kadın deyip gelen yüz pehlivan,
Akılından şaşmıştır.
Şaşırdıysalar olur mu,
Kaçanı Canıl bırakır mı?
Kazkarsın oynatıp,
Hanlarını birden süründürüp,
Yüz pehlivanı kuşatıp,
Yün gibi didip dövüldüler,
Yüz pehlivanı bağlayıp,
Atlarını birlikte sürdürüp,
Hergelesini çevire durdurup,
Pehlivanlarını benzetip,
Burhuyun yüz pehlivanın
Deve yavrusu gibi döverek bozlatıp,
Bağladıklarından söz sorup,
Yine var mı diye sorup,
İki kişi kaldı dedi,
Kulançı avcınızı
Bahadırlar bağladı dedi,
Kulançıya doğru yarışıp,
Bağlandığı yerden zavallıyı
Sağmış, bulup aldılar,
Sağ salim selamet,
Halkına geri döndüler.
Kulançı ile kız Canıl
Sağ salim görüştüler.
Esir düşen bahadırları.
Boylara birden böldüler,
Tanrı alsın kadını diye,
Uzaktan gelen yüz pehlivan
Öylece horluk gördüler,
Ölenlerin kadınları
Evlerinde dul olup,
Burhuyun yüz savaşçısı
Noygutta kaldı köle olarak,,
Hayvanın tümünü sürdürüp,
Burhuy ile Ülbürçök,
İkisinin birden işi bitmiş,
Yüzleşen kişi olmamış.

399 Destanın Transkripsyonu.

Daregi çıkpay dalayga.
Cüz balban menen Burhuy,
Dayınsız ketti çok bolup,
Kız Canıl dep atanıp,
Burhuydun elinen
Cıl maalna cetkende,
Kabarın ugup alıstan,
Kalıstar keldi attanıp.
Sekiş kişi keliptir,
Kız Canıldın erdiğin
Kelgenderi biliptir.
90 cılcı aydatıp,
Tartıusuna keliptir.
Sarı altından mülük bar,
Tokson attın içinde
Çanğ cetpes degen külük bar,
Coldon ozgon corgo bar,
Zar-altın, kütmüş koldo bar,
Cüzgö sanın tolturup,
Artınan kelgen elçini
On beş күnү kondurup,
Tüştüğüne tay sayup,
Bardığı çıktı sozulup,
Cüz balbanı segizge
Tirü ketti koşulup,
Kız Canıl dep attangan.
Kırgızga danglı atangan.
Kız Canıldın önrü.
Kırgızdın kızı uşunday,
Kırkışkan coosu ölrü,
Kelgen sekiz elçisi
Iraazi bolup Canılga,
100 balbanın salamat
Koşup elge cönödü.
Kabarın uktı kaçça can,
Kız Canıl kıyın çıktı dep,
Kabar keldi Kalçadan,
Erliginde aybı çok.
Ürbülçök menen Burhuy,
Canıldan öldü daymı çok.
Burhuydu somdodu,
Kızdan mınday bolbodu,
Kırkışkan coosu onğbodu
Kıylanı Canıl somdodu.
Eli tegiz bay bolup,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Haberi çıkmadı uzun zaman.
Yüz pehlivanıyla Burhuy,
Belirsiz gitti, kayıp oldu ,
Kız Canıl diye adanıp,
Burhuy'un halkından
Bir seneye ulaşınca,
Haberini duymuş uzaklardan,
Hakemler geldi ata binip.
Sekiz kişi gelmişler,
Kız Canıl'ın erliğini
Gelenleri öğrenmişler.
Doksan atı sürdürüp,
Sunmaya gelmişler.
Sarı altından mülkü var,
Doksan atın içinde
Toz ulaşmaz yürük bar,
Yolu bile geçen yorğa bar,
Zar altın, gümüş elde bar,
Yüz sayısını doldurup,
Ardından gelen elçini
On beş gün misafir edip,
Öğlen yemeği için tay kesip,
Hepsi çıktı nezaketli,
Yüz pehlivanı sekiziyle
Canlı gitti birlikte,
Kız Canıl diye adanan,
Kırgız'lara şöhreti duyulan.
Kız Canıl'ın hünéri.
Kırgızdın kızı böyledir,
Kesişen düşmanı ölü,
Gelen sekiz elçisi
Razı olup Canıl'a,
100 pehlivanını selamet
Birlikte halkına gittiler.
Haberini duydu bir çok can,
Kız Canıl zor çıktı diye,
Haber geldi Kalçadan,,
Erliginde aybı yok.
Ürbülçök ile Burhuy,
Canıl'dan öldü belirsiz.
Burhuy'un işini bitirdi,
Kızdan böyle olmadı,
Kesişen düşmanı hayır görmedi,
Pek çoğuna Canıl şekil verdi.
Halkı eşit zengin olup,

400 Destanın Transkripsyonu.

Canıldan kööñü cay bolup,
Bet alğan coosun talkalap,
Lob dayranı cakalap,
Elin coogo çaptırbay,
Noyguttun elin kalkalap,
Betteşken coosu cok bolup,
Kırkışkanı kıyradı.
Kız Canıl kıyın çıktı dep,
Ancıyan menen Kaşkardan,
Arasın Canıl başkargan.
Colooçudan bul alıp,
Noyguttun eli kubanıp,
Cata bersin kız Canıl,
Kırk uruu Kırgız elinen,
Uşunday kabar ugalık.
Adigine, Tagaydan
Baatır çıkkan dalay can,
Bogoruston, koylodon
Oşo caktı alsam dep,
Kız Canıl baatır oylongon.
Arpa, Ak-Say cer bar dep.
Anda kalıñg el bar dep,
Kalıñg Kırgız törösü
Üçükö, Tülkü şer bar dep,
Kılıcırdın kıraan uulu dep,
Kıyratsam Canıl munu dep
Eline ayttı mınday dep
Üçüke menen Tülküden,
Elin çaap kıyratıp,
Olco kılısam mülkünön,
Külük atın taptatıp,
Kılıçtarın çarıktatıp,
Kırgızdın elin alsam dep,
Kıylaga bülük salsam dep,
Kırgızdın cerin çalsam dep,
Kırk cigitti koşçu alıp,
Kıraan Canıl col çalıp
Örük menen kuzgundan
Köpüröñü saldırıp,
On eki kulaç ustundan
Atan töösün komdotup,
Adırdın colun onğdotup,
Kız Canıl çıktı bel baylap,
Kırk kişi menen col çaylap,
At-Oynok menen Kök-Börü,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Canıl'ın gönüllü rahatlayıp,
Yüzleşen düşmanı mahvedip,
Lob deresinin kıyısında dolaşıp,
Halkını düşmana yagma ettirmez,
Noygutun halkını koruyup,
Yüzleşen düşmanı yok olup,
Kesişeni mahf oldu.
Kız Canıl zor şıktı diye,
Ancıyan ile Kaşkarın,
Arasını Canıl yöneten.
Yolcudan para alıp,
Noygutun halkı sevinip,
Dura dursun kız Canıl.
Kırk boy Kırgız halkından,
Böyle haber duyalım,
Adigine, Tagay'dan
Cesur çıkan epey can,
Bogorustan, Koylondon
O tarafı alırsam diye,
Kız Canıl cesur düşündü.
Arpa, Ak-Say yer var diye.
Orda kalın halk var diye,
Kalın Kırgız derebeyi
Üçükö, Tülkü şir var diye,
Kılıcı'ın çevik oğlu diye,
Devirsem Canıl bunu diye
Halkına söyledi böyle diye
Üçükö ile Tülküden,
Halkını yağmalayıp, mahvedip,
Ganimet yaparsam mülkünden,
Külük³¹ atını hazırlatıp,
Kılıçlarını bilettirip,
Kırgız'ın halkını alsam diye,
Çoğuna kargaşa yaparsam diye,
Kırgız'ın yerini araştırsam diye,
Kırk yiğidi birlikte alıp,
Çevik Canıl yola bakıp
Erik ile kuzgundan³²
Köpürüyü yaptırıp,
On iki kulaç ağaçtan
Enenmiş devesine havut vurdurup,
Tepenin yolunu düzelttirip,
Kız Canıl çıktı belini bağlayıp,
Kırk kişi ile yol alıp,
At-Oynak ile Kök-Börü,

401 Destanın Transkripsyonu.

Andan aktar ötköñü.
Ağaça-Kol,Cel-Arttı,
Anı aşıp baskanı,
Arzan körbö Camıldı,
Ayıldan çıkkın arstanı.
Çakmaktın colun ördödü,
Cer sonunun körgönü,
Ak-Saydın başı Balgındı,
Atkazdı altı çalgındı.
Ak-saydı köñüp tañ kalıp,
Cer soorusu cer eken,
Cerdegen Kızıl el eken,
Aştık aydoo, çöp çabuu,
Uşunusu kem eken.
Kolgo tiyse uşuyardı,
Cerdebey turgan cer beken,
Özöndün barı tal eken,
Örüşü tolgon mal eken,
Arpası kanday cer eken,
Altı uruu Kırgız el eken.
Ortosu Çatır-Köl eken,
Tu-tuşunan karasañ,
Çalkalagan tör eken.
Anğırı uçat anğkıldap,
Kazdarı uçat kanğkıldap,
Cargak taman, cap kanat
Ördögü uçat koburluu,
Ölbögön adam uşunday,
Köröt eken sonundu.
Tekesi zoodo tüytülgön,
Telkesi toodo üylgön.
Özöñün ayu otlogon,
Adırda arkar toptogon,
Koktusun koyon boktogon,
Kozgoboso köppögön,
Özöñdö arkar töldögön,
Çıbırın tülkü coylogon,
Telkisi toodo oynogon,
Özöñdö suusu taşıgan.
Asmandan barçın şağşıgan.
Kıbuladan celi bar
Kıyla cerdin sonunu,
Aytıp ötöp bilip al.
Ar candardan minği bar,
Ak kalpak Kırgız eli bar,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Ondan birer geçmiştir,
Ağaça-Kol,Cel-Art'tı,
Onu aşarak yürümüşür,
Ucuz görme Camı'ı,
Avuldan çıkan kaplanı.
Çakmak'ın yoluna yukarı çıktı,
Yer güzelliğini görmüşür,
Ak-Sayın başı Balgın'a,
Gönderdi altı casusu.
Ak-Say'ı görüp şaşırıp,
Yerin sağrısı yer imiş,
Yerleşen Kırgız halk imiş,
Ekin ekmek, ot kesmek,
Bunları eksikmiş.
Ele geçerse bu yeri,
Yaşayacak yer imiş,
Mecranın hepsi dal imiş,
Otlak dolu mal imiş,
Arpası nasıl yer imiş?
Altı boy Kırgız halk imiş.
Ortası Çadır-Köl imiş,
Her taraftan bakarsan,
Mühteşem başköşe imiş.
Anğırı³³ uçar seslenip
Kazları uçar öterek,
Zar tapan, kapalı kanat
Ördeği uçar birleşip,
Ölmeyen insan böyledir,
Görecekmış güzelliği.
Tekesi kayada bütülen,
Telkisi³⁴ dağda yığılan.
Mecrasında ayı otlayan,
Taşlı tepede arkar³⁵ toplanan,
Çukurlarında tavşan boklayan,
Kımıldatmazsa kalkmayan,
Mecrasında arhar doğuran,
Çakıl taşımlı tilki gezen,
Telkisi dağda oynayan,
Mecraya suyu taşıran,
Gökte karakuş ötüyor.
Kiblede rüzgar var
Bir çok yerin güzeli,
Söyleyip geçeceğim, bilmiş ol.
Her türlü candan bini var,
Beyaz kalpak Kırgız halkı var,

402 Destanın Transkripsyonu.

Üzelek degen begi bar.
Arpa menen Ak-Saydın
Kay cerinde kemi bar.
Bakası köldö çardagan,
Kumunda kulan töldögön,
Aygırğa bölgön baytalın
Eesi barıp körbögön.
Çırmaştın uluu toosuna,
Kazkara minip kız Canıl
Çıkıp bardı zoosuna.
Altınduu dürbü alğanı,
Aytılбай sözdün calğanı,
Arpağa dürbü salğanı.
Artık eken negizi,
Arpanın boyu tegizi.
Tuş-tuşunan karkırap,
Özöndö suusu şarkırap,
Kün batış közdöy sozulup,
Künğgöydün suusu teskeyge,
Carkırap agat koşulup.
Künğgöyü arça kuuragan,
Ayular uktap suulagan,
Teskeyi şiber çalkaygan.
Bulutı şamal aydagan,
Bugusu koydoy caynagan,
Arkanı töldöp maaragan.
Adırında kızıl gül
Cıpar cıttuu caynagan,
Ayagi kepteş Minğ-Bugu,
Aytıp ötöm men munu.
Karagay,kayınğ, talı bar,
İlbirs suusar baarı bar,
Ayuusu töldöp alışkan,
Arasında tokoydun
Ar türdöü candar carışkan,
Adis mergen barışkan,
Ayu, colbors atışıp,
Ak suusar, ilbirs alışkan,
Ataktuu eken er Canıl,
Körüp ayrıñğ kalışkan.
Kırk cigiti kaşında,
Kıraan çıkkan Kırgızdan,
Kıyın çıkkan caşında
Akılı ayrıñğ kalışıp,
Argimisi talaşıp.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Üzelek denen beyi var.
Arpa ile ak-Say'ın
Neresinde eksiği var.
Kurbağası gölde yaşayan,
Kumunda kulan çoğalan,
Aygıra bölen kısrağını
Sahibi gidip görmeyen.
Çırmaşını yüce dağına,
Kazkara binip kız Canıl
Yukarı çıktı kayasına.
Altınlı dürbü almıştır,
Söylenmez sözün yalanı,
Arpay'a dürbünüyle bakarak.
Fazlaymış esası,
Arpanın boyu düzlüğü.
Her taraftan sallanıp,
Mecrada sular çağlıyor,
Batrya doğru uzanıp,
Cihetin suyu gölgeye,
Parıldayıp akar birleşip.
Cihette arça kuruyan,
Ayılar uyur uzanıp,
Gölgesinde şık ot sallanan.
Bulutları rüzgar sürer,
Maralı koyun gibi yayılan,
Arhanı doğurup seslenen.
Taşlı tepede kırmızı çiçek
Mis kokusu yayılan,
Sonu karşıt Min-Bugu,
Anlatacağım ben bunu.
Küknar, akağacı, dalı var,
İrbis, zardava hepsi var,
Ayılar çoğalıp alışan,
Arasında ormanın
Her türlü hayvan yarışan,
Uzman avcılar varmıştır,
Ayı, aslan vuranlar,
Ak zardava, irbis almışlar,
Ünlü imiş er Canıl,
Görünce hayret etmişler.
Kırk yiğidi kaşında,
Çevik çıkmış Kırgızdan,
Zor çıkmış genç yaşta
Akıl edemez şaşkınlıkla,
Herkes bunu tartışıp.

403 Destanın Transkripsyonu.

Er bışım dürbü salışıp,
Eriksiz karap kalışkan.
Özöndö malı caynagan,
Bulbulu talda sayragan.
Arkanı töldöp çerinde,
Ak kiyigi maaragan
Ak kalpak Kırgız eli bar,
Arpa menen Ak-Saydın
Kay cerinde kemi bar.
Tegerete karaşıp,
Kumardan çıgıp kırk cigit,
Tomayak çok cerinde.
Kemçilik çok cerinde.
Cer ölçösün alışıp,
Cetlcire dürbü salışıp,
Ceri sonun eken dep,
Koburap kepti salışıp,
Cerin körüp suktanıp,
Malın körüp munğkanıp,
Caynagan kalıñg el eken,
Kaçırıp kirgen duşmanga
Olco berbay it beken.
Cer sonunun aytışıp,
Ceti kün catıp kaytışıp,
Cer sonunun kördük dep,
Eline barıp aytışıp.
Kız Canıl kaldı oylonup,
El biylegen kıraanı,
Curt biylegen sultanı,
Aralap körböy elin dep,
Uçuraşıp körtüşüp,
Taanıp ketpey begin dep,
Kız Canıl aytat minday dep,
Menin söztüm kanday dep.
Kırk cigitti aytıştı,
Keteli Canıl Mirza dep,
Kesiri bolot tursa dep,
Ceri sonun cer eken,
Kyrattu Kırgız el eken,
Baralbaybız eline,
Baadır Canıl Mirzabız,
Kulak sal, bizdin kebime.
Ala-Too aska bel eken,
Ak kalpak Kırgız el eken,
Adırı altın el eken,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Et pişince dürbünle baktılar,
Çaresiz bakıp kaldılar.
Mecrada malı yayılan,
Bülbülü dalda öten.
Arhanı çoğalıp çalığında,
Ak geyiği seslenen
Ak kalpak Kırgız halkı var,
Arpa ile Ak-Sayın
Neresinde eksigi var.
Çevire her yere baktılar,
Rahatlayıp kırk yiğit,
Fasfakiri yok yerinde.
Eksigi yok yerinde.
Yer ölçüsünü aldılar,
Yeterince dürbünle baktılar,
Yeri güzel imiş diyerek,
Bahsederek konuşup,
Yeri görüp imrendiler,
Hayvanını görüp üzdüler,
Acayıp çok halk imiş,
Saldırıp giren duşmana
Ganimet vermeyecek kadar it değil.
Yer güzelliğini konuşup,
Yedi gün yatıp döndüler,
Yerlerin güzelini gördük diye,
Halkına gidip anlattılar.
Kız Canıl kaldı düşünüp,
Halk yöneten çeviği,
Yurt yöneten sultanı,
Halk içine karışıp,
Selamlaşıp görüşüp,
Tanımadan gitmeyelin beğini diye,
Kız canıl böyle söyledi,
Benim söztüm nasıl?- diye.
Kırk yiğidi konuştu,
Gidelim Canıl Mirza diye,
Felaket olur durmayalım diye,
Yeri güzel yer imiş,
Gayretli Kırgız halk imiş,
Gidemeyiz halkına,
Cesur Canıl Mirzamız,
Dinle bizim söztümüzü.
Ala-Too kayalık dağ imiş,
Ak kalpak Kırgız halk imiş,
Taşlağı altın maden imiş,

404 Destanın Transkripsiyonu.

Ança-mınça duşmanga
Aldırbay turgan el eken.
Cigitter mintip aytışıp,
Cerin körtüp Kırgızdın
Noyguttu közdöy kaytışıp,
Cerin körtüp Kırgızdın
Kız canıl kızıp kalıptır.
El çoğultup toy kılıp,
Kızıl altın şakekti
Kim karmasa tiyem dep,
Ant kılıp kolgo salıptır.
Car çakırttı eline,
Kalk çoğulup barıptır,
Kız Canıldın kebine.
Kız Canıl elge kep ayttı,
Kızıl altın şakekti
Ubada kılıp saldım dep,
Karap turgan karıñg uk,
Katın-bala, kız-kırkın,
Kalayık, calpı baarınğ uk !
Şakegin saldı koluna,
Toy tarkaşıp el ketti,
Karılar kaldı songuna.
Ak cibekten olpoktu
Atışkan coogo kiyem dep,
Şakegimdi kim alsa,
Oşogo barıp tiyam dep,
Kulak uktu baarısı,
Caşı menen karısı,
Canıldın sözün eline
Ayta ketti barısı.
Altı күнү top bolup,
Canıldan başka bir kişi,
Söz süylögön çok bolup,
Bayanın ayttı kız Canıl,
Başka sözü çok bolup.
Canıldın aytkan bul sözü
Kalkına, elge ugulup,
Şakegin kantip alam dep,
Kança adam kelgen çuburup,
Şakegin adam alalbay,
Şakegn turmak Canıldın,
Canına kişi baralbay,
Canıldın sürü uşunday.
İmerilip ok atsa,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Az çok olan duşmana
Aldırmayan er imiş.
Yiğitler böyle söyledi,
Yerini görüp Kırgız'ın
Noygut'a doğru döndüler,
Yerini görüp Kırgız'ın
Kız Canıl kaldı heveslenip.
Halkını toplayıp ziyafet verip,
Kırmızı altın yüzüğü
"Kim tutarsa beni alır", diye,
Ant içip eline takmıştır
Duyuru yaptırttı halkına,
Halk toplanıp gelmiştir,
Kız Canıl'ın sözüne.
Kız Canıl halka konuştu,
Kırmızı altın yüzüğü
Söz vererek taktım diye,
Bakıp duran yaşlın dinle!
Kadın çocuk, kızların,
Hepiniz beni dinleyin!
Yüzüğü taktı eline,
Ziyafet bitip halk gitti,
Yaşlılar kaldı sonuna.
Beyaz ipektен olpoğu³⁶
Vurabilen duşmanla evleneceğim diye,
Yüzüğümü kim alırsa,
Ona gidip evlenirim diye,
Kulağı duydu herkesin,
Genci ile yaşlısı,
Canıl'ın sözün halkına
Söyleye gitti hepsi birden.
Altı günү toplanıp,
Canıldan başka bir kişi,
Konuşan kimse yok olup,
Beyanın etti kız Canıl,
Başka sözü yok olup.
Canıl'ın dediği bu sözü
Halkına ele duyulup,
Yüzüğünü nasıl alırım?- diye
Çok insan gelen ardarda,
Yüzüğünü adam alamıyor,
Yüzüğü değil Canıl'ın,
Yanına kişi yaklaşamıyor,
Canıl'ın azameti böyledir.
Çevirilip ok atarsa,

405 Destanın Transkripsyonu.

Münüşkördün kuşunday.
Sayınan kızal gülü bar,
Canılda baatır türü bar,
Maşinedey caa tartat,
Maanisin baykap bilip al.
Eç adam barıp alalbay,
Şakegi yurmak Canıldın
Saltanatın körgöndö,
Bargandar ayla tabalbay
Şakegin kantip alabız,
Canına kantip barabız,
Alamın degen çok bolup,
Adamın baarı toktolup,
Canıl Mirza tolgon kez,
Calpı curtı çoğulup,
Cayloogo barıp kongon kez,
Aş-toydun baarı bolgon kez.
Canıldı minday taştaylı,
Ak kalpaktuu Kırgızdan
Azıraak sözdü baştaylı,
Kız Canıl minda kelgende,
Arpa, Ak-Saydı körgöndö;
Cerdi körüp kayıkanda,
Samansurdun elinen
Bir top cılcı cogotup,
İzdep çıkkın cerinen,
Cılcıçı başı Toktorbay
Çatır kölgö barıptır.
Kaşkarga ketken uluu col,
Toktorbay izin çalıptır,
Say külüktün izderin
Toktorbay körüp kalıptır,
Alısatan çençi keldi dep,
Çaap keldi Toktorbay,
Aylına kabar salıptır.
Kırk uruu Kırgız çoğulup,
Üçüke menen Tülkünün
Üstünö Kırgız barıptır.
Atakozu, Çabak bar,
Ak kalpak Kırgız çoğulup,
Masiletti salıptır,
Üçükö , Tülkü kep aytat.
Bryaktan kelçü kişi çok,
Biz menen eldin işi çok,
Kaşkardan kelçü kişi çok,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Doğancı başı kuşu gibi.
Taktığı kırmızı gülü var,
Canılda bahadır süratı var,
Makine gibi yay çeker,
Manasını dikkat ederek bilip al..
Hiç birisi gidip alamıyor,
Yüzüğü değil Canıl'ın
Saltanatını görünce,
Varanlar çare bulamıyor,
Yüzüğünü nasıl alırsız?
Yanına nasıl varırsız?,
Alacağım diyen yok olup,
Adamın hepsi toplanıp,
Canıl Mirza dolmuştur,
Genel yurdu toplanıp,
Yaylaya varıp konmuştur,
Yoğışı ziyafet hepsi olmuştur.
Canıl'ı şuraya bırakalım,
Ak kalpaklı Kırgız'ın
Azar sözünden başlayalım,
Kız Canıl buraya geldiğinde,
Arpa'yla, Ak-Say'ı gördüğünde,
Yeri görüp döndüğünde,
Samansur'un halkından
Bir çok atı kaybedip,
Aramaya çıkan yerinden,
Cılcıçı başı Toktorbay
Çatır-Köl'ö varmıştır.
Kaşkar'a giden ulu yol
Toktorbay izleri takip etmiştir,
Sırf yürük atın izlerini
Toktorbay fark atmıştır,
Uzaktan casus geldi diye,
Koşturup geldi Toktorbay,
Avula haber getirmiş.
Kırk boy Kırgız toplanıp,
Üçüke ile Tülkünün
Öntüne Kırgız varmıştır.
Atakozu, Çabak var,
Ak kalpak Kırgız toplanıp,
Müşavere etmişlerdir,
Üçükö ile Tülkü konuştu.
Bu taraftan gelen kişi yok,
Bizimle halkın işi yok,
Kaşkardan gelecek kişi yok,

406 Destanın Transkripsyonu.

Kayrattanıp biz menen,
Atışa turgan kişi çok.
Üçükkö baatır kep aytat,
Lob dayrasın cerdegen,
Teminse teğdik berbegen,
Kız Canıl kıyın er degen.
Oşo kelip kalbasın,
Cer ölçööstün çalbasın,
Bizden cılkı albasın.
Körgön-bilgen barbı dep,
Kalkına kabar saldırıp,
İz kördüm degen Toktorbay,
At çaptırıp aldırıp,
Üçükö koşup üç kişi,
Tülkü koşup dört kişi,
Toktorbaydı başlatıp,
Segiz kişi bargıla,
Cetkire izin çalgıla,
Kim ekenin bilgile,
At caratıp mingile,
Aşkere daynın bilgile,
Anıgın bilip kelgile!
Üçükö, Tülkü minday dep,
Segiz baatır cumşadı.
Uşu kelgen köpçülük,
Menin sözüm kanday dep,
Köpçülük ugup duuldap,
Köpkö süylöp çuuldap,
Segiz kişi attanıp,
Ataktuu baatır kattı alıp.
Aşkere izin çalışıp,
Arpadan çıgıp attanıp,
Tastar-Ata, Çakmakın
Uluu-Çatka barışıp,
Attardın izi enğ kıyın,
Akıl ayranğ kalışıp,
Uluu-Çatka barganda
Kün uyaga keç kirip,
Eki kişi kezigip,
Tegerektep barışıp,
Segiz baatır col çalıp,
Eki kişi tabışıp,
Berki segiz, al eköş,
Sır suraşıp naalışıp,
Cılkıçı başı Toktorbay,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Gayretlenip biz ile,
Atışacak kişi yok.
Üçükö bahadır konuştu,
Lob deresini yer edinen,
Tepinirse eşsizdir,
Kız Canıl zor er diyen.
O gelmiş ola bilir,
Yer ölçüsünü çalmasını,
Bizden atları almasını.
Gören bilen var mı diye,
Halkına haber verdirip,
İz gördüm diyen Toktorbay
At koşturup aldırıp,
Üçükö ile üç kişi,
Tülkü ile dört kişi,
Toktorbay'a başlatıp,
Sekiz kişi varımız,
Çok iyi izini araştırın,
Kim olduğunu öğrenin
At iyisini binin,
İyice durumunu bilin,
Açıklığa kavuşturup dönün!
Üçükö, Tülkü böyle diye,
Sekiz bahadır gönderdi.
Şu gelen kalabalık,
Benim sözüm nasıl?- diye
Kalabalık duyup uğultu yapıp,
Uzun süre bağırıp çağırıp,
Sekiz kişi ata binip,
Ünlü bahadır mektubu alıp.
Çok iyi izi takip edip,
Arpadan çıktı ata binerek,
Tastar-Ata, Çakmak'ın
Uluu-Çatka vardılar,
Atların izi en zordu,
Akıl hayret ettiler,
Uluu-Çatka vardıklarında
Güneş yuvaya geç girip,
İki kişi karşılaştı,
Çevirerek vardılar,
Sekiz bahadır yol araştırıp,
İki kişi buldular,
Bunlar sekiz, onlar iki,
Sır sordular söylenip,
Hergele başı Toktorbay,

407 Destanın Transkripsyonu.

Cılkı aldırıp, ız kuup,
Arkasınan keldik dep,
Silerdi coldon kördük dep,
Toktorbay ayttı minday dep.
Colooçu eki kişiden
Abıdan sözdü suraşıp,
Şiberlütü törgö konuşup,
Eki cakta eçkim cok,
Öz erkince boluşup.
Kaydan keldin, ceringdi ayt,
Kim bolosunğ elinğdi ayt.
Aytkanıma könösünğ,
Anık sırımğ aytpasanğ,
Acaldan murun ölösünğ.
Çaşırbaştan çınınğdi ayt,
Calgan aytpay, çının ayt'
Toktorbay ayttı minday dep,
Menin söztüm kanday dep.
Toktorbay ayttı taştadı,
Colooçu söztün baştadı.
Ee, Toktorbay baatır dep,
Aytkanınğız akıl dep,
Kolgo tüşüp turamın,
Çının aytam makul dep,
Lob dayra bolot ceribiz,
Noygut bolot elibiz,
Kız Canıl bolot begibiz.
Çının aytıp beremin,
Baykap turgun Toktorbay,
Katası bolso kebinidin.
Bizdin caydı surasanğ,
Kız Canıldın elibiz,
Çının aytıp berelik
Kıyşığı cok kebibiz.
Bul eköbbüz bir tuugan,
Colooçulap kelebiz,
Sır çaşırbay aytabız,
Uşul cerden kaytabız.
Camgırçının kız Canıl
Kırk kişi memen ketti dep,
Kırgızdın cerin çalam dep,
Kıydamın kelse Kırgızdan,
Elinin çetin çabam dep.
Kırk kişi menen attamp,
Kıyın külük attı alıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

At çaldırıp, ız kovalayıp,
Peşinden geldik diye,
Sizleri yolda gördük diye,
Toktorbay konuştu böyle diye.
Yolcu iki kişiden
İyice sözü sordular,
Çok otlu yere oturup,
Etrafta kimse yok,
Özgürce davrandılar.
Nerden geldin, yerini söyle?
Kim olursun halkımı söyle?
Dediklerime uyarsın,
Gerçek sınırı söylemezsen,
Ecelden önce ölürsün.
Saklamadan doğruyu söyle,
Yalan söyleme, gerçeği anlat,
Toktorbay konuştu böyle diye,
Benim söztüm nasıl?- diye.
Toktorbay söztünü bitirdi,
Yolcu söztüne başladı.
Ee, Toktorbay bahadır diye,
Dedikleriniz akıl diye,
Esir düşüp duruyorum,
Gerçeği söylerim olur diye,
Lob dere olur yerimiz,
Noygut olur halkımız,
Kız Canıl olur beğimiz.
Gerçeğini söylerim,
Dikkat edin Toktorbay,
Yanlış olursa söztümün.
Bizim hali sorarsan,
Kız Canıl'ın halkıyız,
Gerçeği söyleyip verelim.
Yanlış yok söztümün.
Bu ikimiz kardeşiz,
Yolculuk yapıp geliyoruz,
Sır saklamadan konuşuruz,
Bu yerden geri döneriz.
Camgırçının kızı Canıl
Kırk kişi ile gitti diye,
Kırgız'ın yerine bakacağım diye,
Yolunu bulursam Kırgız'm,
Halkının bir kenarına saldırırız diye.
Kırk kişi ile ata binip,
Zor koşu atı o alıp,

408 * Destanın Transkripsyonu.

Uruksat alıp karıdan,
Uluu-kiçüü barınan
Kırgızdın cerin çaldım dep,
Kıyla cerge bardım dep,
Canğı cer menen Ulandı
Cerin koyboy çaldım dep,
Ayagı Arpa, Ak-saydı
Ayabay baarın çaldım dep,
Arpa, ak-Say cer eken,
Caynagan Kırgız el eken,
Adırı altın ken eken,
Abaylap körsöm sırtınan,
Aldırbay turgan el eken.
Azırkı cırgal oşondo,
Arbım eken berekenğ,
Kız Canıl keldi eline,
Uluu-kiçüü çoğulup,
Kulak saldı kebine,
Uçuraşıp men keldim,
Üçükö, Tülkü beginğe.
Kızgıp keldim Toktorbay,
Elinğ menen cerinğe.
Kırgız kıraan el eken,
Mal cayıtı kenğ eken,
Koldon kelse oşerdi
Eelep alçu cer eken.
Aytıp öttü eline,
Arkim boldu iraaзі
Canıldın aytkan kebine.
Eli-curtu kubanıp,
Colooçunun söztüñö,
Segizi turdu kubanıp,
Kız canıldın kelgenin
Colooçular kep aytat.
Uşu menin bilgenim.
Colooçu ayttı manday dep,
Uktunğuzbu Toktorbay,
Menin söztüm kanday dep,
Eki kişi bezildep,
Bekerien kıynasak,
Bizge bolot kesir dep,
Eki kişi kep ayttı.
Ep bolso baldar kaytkıla,
Menin söztüm unutupay,
Üçükö menen Tülküğe

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

İzin alıp yaşlıdan,
Büyük-küçük hepsinden.
Kırgızın yerini gezdim diye,
Bir çok yere vardım diye,
Canğı yer ile Ulan'ı
Yerini bırakmadan baktım diye,
Sonu Arpa, Ak-say'ı
İyice hepsini araştırdım diye,
Arpa, Ak-Say yer imiş,
Yayılan Kırgız halk imiş,
Taş tepesi altın madenmiş,
Dikkat edip dışarıdan bakarsam,
Aldıracak halk değil.
Şimdiki refah orada.
Fazla imiş muvaffakiyeti,
Kız Canıl geldi halkına,
Büyük-küçük toplamp,
Dinlediler söztünü,
Uğramaya ben geldim,
Üçükö, Tülkü beyine.
İlgimi çektiği için geldim Toktorbay,
Halkın ile yerine.
Kırgız çevik halk imiş,
Hayvan otlağı geniş imiş,
Elimizden gelirse o yere
Sahiplenecek yer imiş.
O söyleyip geçti halkına,
Herkes oldu razı
Canıl'm dediklerine.
Halkı yurdu sevinip,
Yolcuların söztüne,
Sekizi durdu sevinip,
Kız Canıl'm geldiğini
Yolcular söyledi.
Bu kadar benim bildiğim.
Yolcu dedi böyle diye,
Duydunuz mu Toktorbay,
Benim söztüm nasıl?- diye,
İki kişi feryat edip,
Boşuna zorluk çektirirsek,
Bize olur felaket diye,
İki kişi konuştu.
Uygunsa çocuklar geri dönün,
Benim söztümü unutmadan,
Üçükö ile Tülkü'ye

409 Destanın Transkripsyonu.

Tökpöy-çaçpay aytıla.
Colooçudan kep ugup,
Kız Canıl eken dep ugup,
Anıgın eköo aytışıp,
Kol karmaşıp dostoşup,
Oşol cerden kaytışıp,
Colooçu ketti cerine.
Toktorbay baştap segizi
Kaytıp keldi eline,
Uşul sözdün baarisın
Aytıp berdi Toktorbay,
Üçükö, Tülkü begine.
Toktorbay ayttı anık dep,
Sözümdö çok tanık dep,
Üçükö, Tülkü küülönüp,
Kız Canıl bolso baram dep,
Çanğdatıp cılkı alam dep,
Eline bülük salam dep,
Artımdan kelse Canıldı
Oşo cerden alam dep.
Ak kalpaktuu Kırgızdın
Baarı keldi kuralıp,
Tülkünün sözün ugalık.
Üçükö, Tülkü kep aytat,
Kırk uruu Kırgız elim dep,
Aşususu biyik belim dep,
Ukkula benim kekim dep.
At caratıp mingile,
Coo-caragın kiygile,
Kız Canılga baramın,
Olcogo mıktap kirgile,
Erligimdi bilgile.
Eregiştim Canılga,
Ep bolso elim cürgülö
Kalm Kırgız baldarı,
Karı caşı çoğulup,
Barabız dep duuldap,
Caş baldarı çuuldap,
Barabız dep çaldarı,
Uruş bizge sonun dep,
Köpkülönğ tartkan baldarı.
Biz da koşo barsak dep,
Kögala sakal çaldarı.
Koy degen kişi çok bolup,
Kırk uruu Kırgız baldarı,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Teker-teker anlatın.
Yolculardan söz duyup,
Kız Canıl imiş diye duyup,
Gerçeği ikisi anlatıp,
El sıkışıp dost olup,
O yerden geri döndüler,
Yolcu gitti yerine.
Toktorbay başta sekizi
Geri döndü halkına,
Bu sözlerin hepsini
Anlatmıştır Toktorbay,
Üçükö, Tülkü beyine.
Toktorbay dedi gerçek diye,
Sözümdö yok tanık diye,
Üçükö, Tülkü güçlenip,
Kız Canılsa varacağım diye,
Tozlatıp atımı alacağım diye,
Halkına kargaşa edeceğim diye,
Peşimden gelse Canıl'ı
O yerden alacağım diye.
Ak kalpaklı Kırgız'ın
Hepsi geldi silahlanıp,
Tülkünün sözünü dinleyelim.
Üçükö, Tülkü konuştu,
Kırk boy Kırgız halkım diye,
Geçiti yüksek arkam diye,
Dinleyin benim sözümü diye.
At hazırlayıp binin,
Savaş silahları giyinin,
Kız Canıl'a gideceğim,
Ganimete sağlam giriniz,
Bahadırlığımızı biliniz.
Rekabet ettim Canılla,
Uygunsa kalkıp yürüyün
Kalm Kırgız çocukları,
Yaşlı genci toplanıp,
Varacağız diye uğultu yapıp,
Yetişkinler bağırıp çağırıp,
Varacağız diye ihtiyarları,
Savaş bize güzel diye,
Şırmarmaya başlayan çocuklar.
Biz de birlikte varırsak diye,
Mavimsi sakal yaşlılar.
Yapmayın, diyen yok olup,
Kırk boy Kırgız çocukları,

410 Destanın Transkripsyonu.

Dürküröştü kattalıp,
Öngçöy kiraan baatırı.
Üçükö menen Tülkünün.
Eline aytkan akılı,
El içinde teň kurbu,
Atakozu cakını,
Çabak kıyın baatırı.
Üçükö, tülkü baş bolup,
Eki cüzgö el tolup,
Cöndöybüz dep akırı,
Çabak coldu baştadı,
Atakozu akılman,
Akılınan cazbadı
Eki cüz kişi mol alıp,
Coo-caragın, ton alıp,
On ekü künü col alıp,
Cürgönünö kubamıp,
Canıldın malın alsak dep,
Noyutka canğcal salsak dep,
Nayzaların teňgeşip,
Uçuna bolot egeşip.
Kaşkardın berki çetinde.
Caynagan cılkı dünggüröp,
Ak-Çiydin catat betinde,
Atakozu er Çabak
Cılkıga cakın barışıp,
Cer ölçööstün alışıp,
Atakozu er Çabak,
Cel öltürö çabışıp.
Üçükö, Tülkü baş bolup,
Askeri oynop maş bolup,
Atakozu col çaylap,
Andan kabar bolgunça
Cılkı tiyip ketem dep,
Tülkü baatur bel baylap,
Atakozu er Çabak
Altı kün col çalıptır.
Aytiluu Canıl Mirzannın
Ayılınan kabar alıptır.
Atakozu er Çabak
Kaşkardın colun çalıptır
Kaşkardı közdöy baratkan
Colooçu taap alıptır.
Men Kaşkarga baram dep,
Bular ekö, al törtö,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Gürültü yapıp çoğalıp,
Sıf çevik bahadırı.
Üçükö ile Tülkünün.
Halkına söylediği akılı,
Halk içinde aynı denk,
Atakoz yakını,
Çabak denen zor bahadırı.
Üçükö, Tülkü baş olup,
İki yüz kadar halk dolup,
Gideceğiz diye sonunda,
Çabak yola başladı,
Atakozu akıllı,
Aklından yanılmadı
İki yüz kişi bol alıp,
Silahlanıp, gocuk alıp,
On iki gün yol alıp,
Yürtdüklerine sevinip,
Canıl'ın malın alırsak diye,
Noygutla kavga yapsak diye,
Mızrakların ölçüdüler,
Ucuna çevik eklediler.
Kaşkar'ın bu kenarında.
Yayılan atları gürültü yapıp,
Ak-Çiy'in üzerinde yatıyor,
Atakozu, er Çabak
Atlara yakın vardılar,
Yer ölçüsünü aldılar,
Atakozu, er Çabak,
Yel ölünce koşturup.
Üçükö, Tülkü baş olup,
Askeri antreman yapıp,
Atakozu yolu araştırıp,
Ondan haber olunca
Atları alıp gideceğim diye,
Tülkü bahadır hazırlanıp,
Atakozu, er Çabak
Altı gün yolu araştırmıştır.
Ünlü Canıl Mirzannın
Avulundan haber almıştır.
Atakozu, er Çabak
Kaşkarın yolunu araştırıp
Kaşkara doğru yol alan
Yolcu bulup almıştır.
Ben Kaşkara varacağım diye,
Bunlar ikisi, onlar dördü,

411 Destanın Transkripsyonu.

Coloocu kebin salışıp,
Atakozu söz baştap,
Süylögölö baatur dep,
Col kiskarsın akır dep,
Çabak baatur kep ayttı.
Kaydan kelding dep ayttı.
Coloocu sözün başladı:
Lob dayra bolot ceribiz,
Noygut bolot tegibiz,
Camgırçı kandın elibiz,
Canıl Mirza begibiz...
Canıl Mirza kamdanıp,
Cönöymün dep çamdanıp.
Suudan aldı kunduzdu
Kumdan attı kulandı,
Tokoydon aldı colborstu
Altımış kulan, on bökön,
Adıdan attıp sulattı.
Canındagı cürgönün
Canıl mirza kubantı.
Çatırın alat büktötüp,
On eki töögö cüktötüp.
Ene-saydan cönödü.
On eki күnү col cürüp,
Keldi Canıl cerine,
Kalın noygut eline.
Noyguttun eli çamdanıp,
Kök börü tartıp kamdanıp,
Tozup çıktı şağdandıp,
Körüp turdu baarısı,
Caşı menen karısı
Tozup çıkkın elinen,
Canıldın ukkun kebinen,
Kalın noygut baldarı,
Karı menen çaldarı
Canıldın kılğan öndörün,
İçinde cektur calganı.
Kalın noygut duuldap,
Karı-caşı çuuldap,
Üy kötürüp, bee soyup,
Tüŝtügünö tay soyup,
Tündügünö koy soyup
Kız Canıldı urmattap,
Acemin curtıan arttırıp,
Altından cambı attırıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yolcu lafi konuşup,
Atakozu söz başlatıp,
Söyleyin bahadırlar diye,
Yol kısalsın az diye,
Çabak bahadır konuştu.
Nerden geldin?- diye sordu.
Yolcu söze başladı:
Lob dere oluyor yerimiz,
Noygut olur soyumuz,
Camgırçı Hanın halkıyız,
Canıl Mirza beyimiz
Canıl Mirza hazırlanıp,
Gideceğim diye hazırlanıp.
Sudan aldı su samurunu
Kumda vurdu kulanı,
Ormandan aldı kaplanı
Altımış kulan, on bökön,
Taŝlıkta vurarak düŝürdü.
Yanıdaki dolaŝanı
Canıl Mirza sevindirdi.
Çadırını alıp katlattırıp,
On iki deveye yüklettirip.
Ene-Saydan çıkmıŝtı.
On iki gün yol alıp,
Geldi Canıl yerine,
Kalın Noygut halkına.
Noygutun halkı canlanıp,
Kök börü çekiştirip hazırlanıp,
Karŝıladılar şanlı olup,
Bakarak durdu hepsi de,
Genci ile yaşlısı
Karşılayan halkından,
Canıl'm dinle sözünden.
Kalın Noygut çocukları,
Yaşlı ile ihtiyacları
Canıl'm yaptığı hüneryi,
İçinde yoktur yalanı.
Kalın Noygut uğultu yapıp,
Yaşlı genci bağırip çağırıp,
Çadır kaldırıp, kısarak kesip,
Günevine tay kesip,
Kuzeyine koyun kesip
Kız Canıl'a hürmet gösterip,
Cilvesini yurttan arttırıp,
Altından cambı vurdurtup,

412 Destanın Transkripsyonu.

At, kumanın çaptırıp,
Noyguttun eli kelişip,
Canıldın atkan cambısın
Baarısı birden körüşüp,
Iraazı bolup Canılga
Baarısı bata berişip,
Duuldap catat noygut el.
Canıldın antip catkanın
Toluk ugup alışıp,
Atakozu er Çabak
Kayta bardı eline,
Üçükö Tülkü begine.
Atakozu er Çabak
Üçükögö kep aytı
Cerdin baarın çaptım dep,
Kız Canıldın elinen
Çındap kabar aldım dep,
Ee, Üçükö baatır dep,
Dalay cerdi çaptım dep,
Canıldan kabar aldım dep,
Anıktap ugup aldım dep,
Kız Canıl çok elinde
Colooçuga ketti dep,
Ketken künün surasañ,
Cıymaga cetti dep.
Emi cilkısın tiyip alalı,
Cıldırıp colgo salalı,
Cilkıçısın baylaylı,
Cıldırıp cilkı aydaylı.
Kuugunçu kelse noyguttan
Kız Canıldı caylaylı!
Atakozu minday dep,
Menin sözüm kanday dep,
Üçükö Tülkü makul dep;
Iras, aytıñg baatır dep,
Nayzaların tengeşip,
Uçuna bolot egeşip,
Kılıçm kından alışıp,
Ak-Çiyde catkan cilkını
Aydap colgo salışıp,
Cilkıçısın bayladı,
Cıldırıp cilkı aydadı.
Cilkını colgo salışıp,
Cilkıñgı tiyip kettik dep,
Canılga kabar salışıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

At, kumanını koşturtup,
Noygutun halkı geldiler,
Canıl'ın vurduğu cambısını
Hepsi birden gördüler,
Razı olup Canıl'a
Hepsi dua edip,
Refahta yatıyor Noygut halkı.
Canıl'ın böyle durumunu
Tümünü duyup aldılar,
Atakozu, er Çabak
Geri döndü halkına,
Üçükö, Tülkü beyine.
Atakozu, er Çabak
Üçükö'ye dediler
Yeri iyice araştırdım diye,
Kız Canıl'ın halkından
Gerçekten haber aldım diye,
Ee, Üçükö bahadır diye,
Epey yere baktım diye,
Canıldan haber aldım diye,
Net olarak duydum diye,
Kız Canıl yok halkında
Yolculuğa çıktı diye,
Gittiği günü sorarsan,
Yirmiye yetti diye.
Şimdi atlarını çalma zamanı,
Sürtükleyip yola koyalım,
Hergele çobanını bağlayalım,
Yavaşça atları sürelim.
Kovalayan olursa Noygut'tan
Kız Canıl'ın üstesinden gelelim!
Atakozu böyle dedi.
Benim sözüm nasıl?- diye
Üçükö Tülkü olur diye,
Doğru söyledin bahadır diye,
Kargularını ölçüdüler,
Ucuna çavik sürdüler,
Kılıcını kından aldılar,
Ak-Çiyde yatan atları
Sürerek yola koydular,
Çobanını bağladı,
Yavaşça atları sürdüler.
Atları yola koydular,
Atlarını aldık diye,
Canıl'a haber gönderdiler,

413 Destanın Transkripsyonu.

Bul kabar varıp cetken song,
San cetpegen san cılkı,
Üçükö tiyip ketken song
Kıyndarı tandalıp,
Canıl Mirza kamdanıp,
Coo-caragin şaylanıp,
Kazkara minip şağdanıp
Kılıçın kıya baylanıp,
Cönömök boldu er Canıl,
Batasm berdi baarisı,
Caşı menen karısı.
Kılıçın belge çalınıp,
Caratkanga calınıp,
Canıl Mirza kep ayttı,
Kalıñ noygut elim dep,
Ukkula menim kekim dep.
Toktoboston kalıñ kol,
Artımdan kelebergin dep
Kazkara menen zakımdap,
Artınan tüştü cılcının,
Kayra Canıl şakıldap.
Kele catat kız Canıl,
Kanday duşman aldı eken,
Kalmak kelip aldı bı,
Ce kaygını maga saldı bı,
Kıtaydan kelip aldı bı,
Ce kızığıp maga kaldı bı?
Ak cazganın köröyün,
Acal cetse ölöyün,
Alıp ketken duşmandın
Aylına çeyin barayın.
Alım cetse cılcım
Acıratıp alayın,
Kim ekenin bileyin.
Kazkara menen kazuulap,
Ak taman kara tayganın
Darayı menen cabuulap.
Manattan ürtük captırıp,
Şuru menen bermetti
Şıkırata bastırıp.
Kız canıldın Kumayık,
Uşul kılğan işinde
Tük kata çok kılayıp.
Ak taman kara taygandı
Camgırçının kız Canıl

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Bu haber varıp ulaşınca,
Hesap yetmez çok atlar,
Üçükö alıp gidince
Güçlüleri seçilip,
Canıl Mirza hazırlanıp,
Savaş silahını hazırlatıp,
Kazkara binip şanlı olup
Kılıcını yan bağlampa,
Gidecek oldu er Canıl,
Duasını verdi hepsi birden,
Genci ile yaşlısı.
Kılıcını bele asınıp,
Yaradana yalvarıp,
Canıl Mirza söyledi,
Kalın Noygut halkım diye,
Dinleyin benim sözüümü diye.
Duraklamadan kalın kol,
Peşimden geliverin diye
Kazkara ile hızlı koşup,
Peşine düştü atların,
Tekrar Canıl çağlayıp.
Geliyor kız Canıl,
Nasıl bir duşman aldı?- diye,
Kalmak gelip aldı mı?
Yoksa kaygı bana yaptımı mı?
Çinden gelip aldı mı?
Yoksa ben ilgisini çektim mi?
Ak yazılmışı göreyim,
Ecel geldiyse öleyim,
Alıp giden duşmanın
Avuluna kadar varayım.
Güçüm yetecekse atları
Ayırıp geri alayım,
Kim olduğunu bileyim.
Kazkara ile yer kazarak,
Beyaz tapan, siyah tazısını
Darayı³⁷ ile örtmüştür.
Manattan³⁸ örtü yaptırıp,
Mercan ile inciye
Güzel bir şırkıle dizmiştir.
Kız Canıl'ın Kumayığı,
Bu yaptığı işinde
Hiçbir hata gözükmez.
Beyaz tapan siyah tazını
Camgırçının kızı Canıl

414 Destanın Transkripsyonu.

Bir künü çıkkan biyikke,
Calgız çıkkan kiyikke,
Dürbü salıp oturup,
Akıldı karkap tolturup,
Asmandan bulut bölündü,
Alıski cerden bir karaan
Kız Canılga köründü.
Baş kötörsö börüdüy,
Kanatı bar coruday,
Ukmuştuu candar eken dep,
Karap turdu körünböy.
Dürbünü saldı közünü,
Kulak salgın köpçülük,
Canıldın aytkan sözüdü.
Kanattın uçu carkıldap,
Çaypalsa kuyruk caltıldap,
Miltıgın karmap koluna,
Bet alıp Canıl cönödü,
Kara toonun boruna.
Kayran Canıl şıpıldap,
Zooga bardı cakındap.
Çaçın kayra silanıp,
Ayaktay taşka kınalıp.
Cürögü sogot zırp etip,
Mamıktay eti bık etip.
Karadı baya candardı,
Kanday sonun candar,
Canıl Mirza oylondu.
Karap tursa candardı,
Küçük bolup kınğıkıldap,
Kumdan çıgıp oynodu.
Dürbü menen karasa,
Kök coruday köründü,
Karılardan kep ukkan.
Kumayıktı kök coru
Tuuyt ekendep ukkan.
Kumga tuugan kumayık
Kız Canılga ılayık,
Kubulup ketpes beken dep,
Naalış kılıp kudayga
Caşıp ketti munğayıp.
Birpas karap catayın,
Kötörüp alıp cönösö,
Kök coorunu atayın,
Karap turdu zarılıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Bir günü çıkmış yükseğe,
Tek başına avlanmaya çıkmıştır,
Dürbünle bakıp oturup,
Akılı çok çok doldurup,
Gök yüzünde bulut bölündü,
Uzak yerden bir karaltı
Kız Canıl'a göründü.
Başını kaldırırsa kurt gibi,
Kanatları var akbaba gibi,
Acayip hayvan imiş diye,
Bakıp durdu saklanıp.
Dürbün taktı gözüne.
Dinleyin kalabalık,
Canıl'ın dediği sözüne.
Kanatlarının ucu parıldayıp,
Sallansa kuyruğu parıldayıp,
Tüfeğini tutup eline,
Yol alıp Canıl yöneldi,
Kara dağın yamacına.
Zavallı Canıl hız alıp,
Kayaya vardı yaklaşıp.
Saçını tekrar oksayıp,
Büyük taşlara dayanıp.
Kalbi çarpar zırp edip,
Yumuşak eti bık edip.
Baktı gördüğü hayvanlara,
Ne güzel hayvanlar diye,
Canıl Mirza düşündü.
Bakıp dursa canlara,
Köpek yavrusu oldu seslenip,
Kumdan çıkıp oynadı.
Dürbün ile bakarsa,
Gök akbaba gibi göründü,
Yaşlılardan söz duymuştu.
Kumayığı gök akbaba
Doğrur imiş demişlerdi.
Kuma doğuran Kumayık
Kız Canıl'a layık,
Değişip gitmesin diye,
İnenip durdu Tanrı'ya
Yaş doldu gözlerine kederlenip.
Biraz bakıp durayım,
Kaldırıp alıp gidecekse eğer,
Akbabayı vurayım,
Bakıp durdu bekleyip,

415 Destanın Transkripsyonu.

Caratkanga calınıp.
Uçtu coru daldayıp,
Kanatın cayıp dalbayıp.
Munu körüp kız Canıl,
Ayabay katnu süyündü,
Küçüktü közdöy tüyüldü.
Barsa catat kınğıldap,
Kız Canıldın boyunun
Ter agıp ketti cımıldap.
Ak kebezge orodu,
Belindegi colukka
Sırtınan orop bölödü,
Kötörüp alıp küçüktü,
Canıl Mirza cönödü.
Keldi Canıl eline,
Kulak salgın köpçülük,
Kız Canıldın kebine.
Bir adama bilgizbey,
Ceti күntü bakkanı.
Küçüktün çıkpay canınan,
Ceti күntü catkanı.
Can kişiye bilgizbey,
Üygö kişi kirgizbey,
Segiz күngö cetkende
Moynuna tumar takkanı,
Ustaga kargı casatıp,
Altından çege kakkanı.
Tülööstünö tay soyup,
Moldolor kelip takkanı.
Emi cıl malına cetkende,
Kıraan çıktı kumayık
Kız Canıldın canına
Kup caraştı ılayık.
Camgırçının kız Canıl
Baktı tiydi başına,
Baatır çıktı çağında
Attan çıktı Kazkara,
Kumayık tuudu tazkara.
Alamın dep Canıldı,
Dalayı boldu maskara.
Kumga tuudu kumayık,
Kup caraştı ılayık.
Atışam dep kelgendin
Dalayı ölgön tirayıp.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yaradana yalvarıp.
Uçtu akbaba kanatlarını açarak,
Kanatlarını yaydı büyütyerek.
Bunu görüp kız Canıl,
Ölesiye çok sevindi,
Yavruya doğru zıpladı.
Varınca yatmışlar seslenip,
Kız Canıl'ın boyunundan
Terler aktı yuvarlanıp.
Beyaz bezle sarıverdi,
Belindeki örtüyle
Sırtından sarıverdi,
Kaldırıp alıp yavruyu,
Canıl Mirza yol aldı.
Geldi Canıl halkına,
Kulak asın kalabalık,
Kız Canıl'ın sözüne.
Bir adama belli etmeden,
Yedi günü baktığı.
Yavrunun çıkmaz yanından,
Yedi günü yatmıştır.
Can kişiye belli etmeden,
Eve kişi sokmadan,
Sekizinci güne ulaştığında
Boyununa tumar taktığı,
Ustaya boyunluk yaptırıp,
Altından çivi çaktırıp.
Kurbanına tay kestirip,
Hocalar gelip takmışlar.
İki seneye ulaşınca,
Çevik çıktı Kumayık
Kız Canıl'ın yanında
Çok yakıştı layık.
Camgırçının kızı Canıl
Baht değdi başına,
Bahadır çıktı genç yaşta
Attan çıktı Kazkara,
Kumayık doğurdu tazkara³⁹
Alacağım diye Canıl'ı,
Bir çoğu oldu rezil.
Kumda doğdu Kumayık,
Çok yakıştı layık
Vuruşacağım diye gelenin
Çoğu öldü apışıp.

416 Destanın Transkripsyonu.

Kumayıgın eerçitip,
Kulunday kılıp telçitip,
Cilkının tüştü izine.
Kalmak alsa ceteyin,
Katın menen balasın
Takır kırıp keteyin,
Çıkçırılıp ırgıtıp,
Tuyagın cerge Mılgıtıp,
Algara menen zakındap,
Altın caak, sır cebe,
Arkasında carkıldap,
Algan cılcı artınan,
Kele catat cakındap
Uluu coldun boyunda
Bir kişi catat basa albay,
Muunu ketet alsırap,
Esi oop alsırap,
Eki közü caldırıp
Munu körtüp, er Canıl
Atının başın burganı
Canına barıp turganı
Kaygı tartkan can eken,
Kapa bolgon çal eken,
Tulku boyu kan eken,
Canıl mırza kep ayttı,
Kaydan cürgön çalsıng dep
Talaada kalgan cansıng dep,
Baykuş çal başın kötörüp,
Barsa-barsa cötölüp,
Men Canıldın calçısı,
Malın bakkan malçısı,
Cilkını duşman aldı dep
Meni baylap saldı dep
Abıška aytat minday dep
Attan tüştü kız Canıl.
Cerde catkan abıška
Başın öddö kötörüp,
Canıl mırza kep ayttı,
Bildingbi coonu dep ayttı.
Abıška turup kep aytat.
Üçükö degen ün çıktı,
Tülkü degen çuu çıktı.
Atakozu, Çabak dep,
Kişileri unçuktu.
Abıškadan kep ugup

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kumayıgını yanına alıp,
Tay gibi yürüttürüp,
Atların izini takip edip.
Kalmak almışsa ulaşayım,
Kadını ile çocuğunu
Sorgulayıp yağma yapıyım,
Kabartırıp fırlatıp,
Tuyagını yere batırıp,
Algara'yla hızlı koşturup,
Altın yanak, sır oku,
Sirtında parlayıp,
Çalınan atların peşinden,
Geliyor yaklaşıp
Ulu yolun kenarında
Bir kişi yatıyor yürüyemeden,
Kuveti gitmiş gücü yok,
Baygın düşmüş halsizmiş,
İki gözü parlayıp
Bunu görüp er Canıl
Atının başını çevirdi
Yanına gidip yaklaştı
Kaygı çekmiş can imiş,
Kederli olan ihtiyar imiş,
Bütün boyu kan içinde imiş,
Canıl Mırza konuştu,
Nerde dolaşan ihtiyarsın?- diye
Sahrada kalan cansın diye,
Zavallı ihtiyar kafasını kaldırıp,
Bars-bars öksürüp,
Ben Canıl'ın işçisiyim,
Malına bakan çobanıyım,
Atları duşman aldı diye
Beni bağlayıp bıraktı diye
İhtiyar anlattı böyle dedi
Attan indi kız Canıl.
Yerde yatan ihtiyar
Kafasını yukarı kaldırıp,
Canıl Mırza söz söyledi,
Bilebildin mi duşmanı?- diye.
İhtiyar kalkıp anlattı.
Üçükö denen ses çıktı,
Tülkü denen çığlık çıktı.
Atakozu, Çabak deyip,
Adamları seslendi.
İhtiyardan söz duyup

417 Destanın Transkripsyonu.

Az kaldı cılkı dep ugup,
Kazkarâ menen zakımdap,
Kılıcı canda carkıldap.
Çıkçırılıp ırgıtıp,
Tuyagin cerge milgıtıp,
Danğkanı kökkö ırgıtıp.
Kele catat zakımdap,
Maral tokoy, singar car,
Oşogo keldi cakındap.
Singar carın betinde,
Maral tokoy çetinde.
Koburagan ün çıktı,
Cılkıdan çıktı bışkırık,
Cılkıçı turat ışkırıp,
Kabarın bilip şek alıp,
Atınan tüşüp dem alıp.
Kim ekenin bileyin,
Baatır bolso bastırıp,
Süylöşüp tilge kireyin.
Üçükö, Tülkü çın bolso,
Anıktap baarın sınayım,
Singa tolso süylöşüp,
Aytkanın berip tınayım,
Ala köödön er bolso,
Öz bilgenim kılayım.
Canıl Mirza oylonup,
Engkeyip cardan karasa,
Beeni soyup ot cagıp,
Kaadasınça et salıp,
Törtöö beşöö duuldap,
Alaman süylöp çuuldap.
Kazanda eti kaynygan
Calındap otu caynagan.
Karap tursa kız Canıl,
Atakozu kep ayttı,
Tülkü baatır, dep ayttı.
Kız Canıl kelbey kaldı dep,
Kelip kalsa kız Canıldı,
Tegerektep kalalı,
Cılkısının üstünö
Canıldı koşup salalık.
Tülkü baatır dep ayttı,
Atakozu kep ayttı,
Tülkü tigil eken dep,
Canıl Mirza karadı,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Az kaldı atlar diye duyup,
Kazkarayla hızlı koşturup,
Kılıcı yanda parıldayıp.
Kabarttırıp fırlatıp,
Tuynağını yere batırıp,
Toz topusunu yukarı fırlatıp.
Geliyor hızlı koşturup,
Maral orman, tek uçurum,
Oraya geldi yaklaşıp.
Tek uçurum üzerinde,
Maral orman kenarında.
Konuşan ses çıktı,
Hergeleden ses çıktı,
Çoban duruyor ıslık çalıp,
Haberini bilip şüphelenip,
Atından inip dinlenip.
Kim olduğunu öğreniyim,
Bahadırsa yaklaşıp,
Konuşarak anlaşmaya çalışıyorum.
Üçükö, Tülkünün olduğu gerçekse,
Tam tamına sınayım,
Sınıma dolursa konuşup,
Dediğini verip rahatlayım,
Hiylesiz er olursa,
Kendi bildiğimi yapayım.
Canıl Mirza düşünüp,
Eğilip yardım bakarsa,
Kısırak kesip ateş yakıp,
Adetiyle et pişirip,
Dördü-beşi uğultu yapıp,
Herkes konuşarak bağırıp çağırıp,
Kazanda eti kaynayan
Alevlenen ateşi yayılan.
Bakıp dursa kız Canıl,
Atkozunu konuştu,
Tülkü bahadır, dedi.
Kız Canıl gelmez oldu diye,
Gelecekse Canıl'ı,
Etrafını saralım,
Atlarının üzerine
Canıl'ı da bırakalım.
Tülkü bahadır diye söyledi,
Atkozunu konuştu,
Tülkü imiş bu diye,
Canıl Mirza baktı,

418 Destanın Transkripsyonu.

Tülkünü mıktap sınadı.
Tülkü baatır er eken,
Kemibegen şer eken,
Tülkü baatır törö eken,
Kaçırganın kaysagan,
Ayabagan şer eken,
Alam dese tiyeyin,
Özümö tengeş neme eken,
Kız Canıl sınaç oturup,
Tülkünü sınaç tolturup,
Üçükösin taanıbay,
Kız Canıl karap oturup,
Oylonup akıl tolturup,
Alayın dese barayın,
Akılın özüm tabayın,
Ong cagina tolgonup,
Kayran Canıl ongdonup,
Kazkaranı bayladı,
Mıltığın sürüp mayladı,
Canıl mırza oşentip,
Tiyemin dep oyloğu.
Eerçip kelgen Kumayık
Canıl antip turganda,
Eldi közdöy coylodu,
Taygandı körö salışıp,
Baarı çoçup kalışıp,
Kaydan kelgen taygan dep,
Kargısı bar moynunda,
Ürtüğü bar üstündö,
Üstündö bermet cıltıldap,
Sımaptay coylop kıltıldap,
Kamingıla baarın!-dep,
Atakozu kep ayttı,
Şermendenin tayganı
Kelip kaldı dep ayttı.
Kelgen eken şurkuya
Kılbasın bizge okuya,
Tülkü baatır, kamın!-dep,
Üçükö ayttı minday dep.
Ugup turgan Canıldın
Ugup kaldı kulagı,
Şermende atım kalbayt dep,
Açuusı keldi bul dağı,
Tülküğü barıp men tiyem,
Uruşa ketse kep aytat.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Tülkü'nü sağlam sınadı.
Tülkü bahadır er imiş,
Eksiksiz şir imiş,
Tülkü bahadır reis imiş,
Saldıranı mahveden,
Çok iyi şir imiş,
Alacaksa evleneyim,
Bana göre birisi imiş,
Kız Canıl sınaç oturup,
Tülkünü çok beğendi,
Üçükösünü tanıyamadı,
Kız Canıl bakıp oturup,
Düşünüp akıl doldurup,
Alacağım derse varayım,
Akılını kendim bulayım,
Sağ tarafına kıvranıp,
Zavallı Canıl düzelip,
Kazkarayı bağladı,
Tüfegini silip yağladı,
Canıl Mırza böylece,
Evlenmeyi düşündü.
Birlikte gelen Kumayık
Canıl böyle durunca,
Onlara doğru yeldi,
Tazıyı onlar görünce,
Hepsi türküp kaldılar,
Nerden gelen tazı?- diye,
Boyunluğu var boynunda,
Örtüsü var üzerinde,
Üzerinde bermet parlayıp,
Sımap gibi oynak olup,
Hazırlananın hepiniz!- diye,
Atakozu söz söyledi,
Rezilin tazısı
Geliverdi diye konuştu.
Demek gelmiş şurkuya⁴⁰
Yapmasın bize bir olay,
Tülkü bahadır, hazırlan!- diye,
Üçükö konuştu böyle diye.
Dinleyip duran Canıl'ın
Duyuverdi kulağı,
Rezil adım kalmıyor diye,
Çok kızdı bu da böyle,
Tülkü'ye varıp ben evlenirsem,
Kavga edersek o da söyleyecek.

419 Destanın Transkripsyonu.

Özüng kelip tiygening,
Ee, şermende dep aytat.
Andan körö bulardı
Azır ele caynayın,
Acıratıp cılkımdı,
Noyguttu közdöy aydayın!
Dep, oylonupp er Canıl,
Caasın aldı moynunan.
Ustalar ögöp çılgargan,
Uuga malıp sugargan.
Şumduktuuday caa oktu
Tülkünü közdöy imerdi.
Kak cüröktün özü dep,
Eki közü orto dep,
Caanı tartıp ciberdi,
Caanın ogu şıp etip,
Cürökkö girdi cıp etip.
Tülkü baatır suladı,
Toodoy bolup kuladı,
Emne bolup ketti?- dep,
Üçükö baatır kuçaktap,
Közünön caşı burçaktap.
Üçükö emey kimsing? dep,
Anı da canıl irmedi,
Ok tiygenin bilbedi.
Eköönü kabat calmadı,
Üçükö menen Tülkünün
Birö da tirtü kalbadı.
Atakozu, Çabaktı,
Baarın kılğan uşul dep,
Anı da koşo calmadı.
Törtöönü birdey soylotup,
Kazkara menen kız Canıl
Kaçırıp kirdi oynotup,
Törtöönü kabat soylotup,
Cılkım karay cönödü,
Tosup turgan kalın el
Birden kaçıp cönödü.
Kaçpaganda ölöbü,
Cılkısın aydap kız Canıl,
Noyguttu közdöy aydadı,
Kastaşkan coosun cayladı.
Cılkısın aydap col tosup,
Aldına çıktı toktotup.
Tanğdın ere-serede,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kendin gelip değmiştin,
Ee, rezil diye söyleyecek.
En iyisi bunalım
Şimdi işini bitiriyim,
Ayrıp alıp atlarımı,
Noygut'a doğru süreyim!
Diye düşünüp er Canıl,
Yayı aldı boynundan.
Ustalar bileyip çıkaran,
Zehire batırıp tavlayan.
Olağanüstü yay oku
Tülküye doğru çevirdi.
Tam kalbinin kendisi diye,
İki gözünün ortası diye,
Oku çekiverdi,
Yayın oku şıp edip,
Kalbine girdi cıp edip.
Tülkü bahadır düştü,
Dağ bibi olup yıkıldı,
Ne oluyor?- diye,
Üçükö bahadır kucaklayıp,
Gözlerinin yaşı damlayıp.
Üçükö değilsin kimsin?- diye,
Onu da Canıl bırakmadı,
Ok saplandığını bilemedi.
İkisini birden bitirdi,
Üçükö ile Tülkünün
Biri de diri kalmadı.
Atakozu, Çabak'ı,
Hepsini yapan bu diye,
Onu da birlikte bitirdi.
Dördünü birden düşürüp,
Kazkarayla kız Canıl
Saldırıp girdi oynatıp,
Dördünü kat öldürüp,
Atlara doğru gitti,
Engel olan kalın halk
Tek tek kaçıp gittiler.
Kaçmazsalar ölecekti,
Atlarını sürüp kız Canıl,
Noygut'a doğru sürdü,
Düşmanlaşanları bitirdi.
Atları sürüp yol alıp,
Öntüne çıktı durdurup.
Sabahın körtünde,

420 Destanın Transkripsyonu.

Kıykırık ızı-çuu bolup,
Kızıl-tazıl tuu bolup,
Noygut degenün ün çıgıp,
Kız Canıl degen ün çıgıp,
Cer cangıran çuu çıgıp,
Asmanga çangı sozulup,
Kündün nuru çıkkarı,
Er Canılga koşulup.
Cılkını cıyıp toktotup,
Cılkıçıga cıktotup,
Cılkıçı ayttı minday dep,
Cılkının baarı tügöl dep.
Angıça Noygut el keldi.
Arkasınan çuuldap.
Noygut eli kelişip,
Kız Canıldı körüşüp,
Kuçaktap alıp Canıldı,
Noygut eli körüşüp,
Kuçaktaşıp ıylaşıp,
Karı-caşı Canıldı
Kadırlaşıp sıylaşıp.
Anda kız Canıl elge kep ayttı,
Cılkını Tülkü alıptır,
Tüyşükkö başı kalıptır.
Üçükönü soydum dep,
Atakozu, Çabaktı,
Tülkünü katar soydum dep,
Kız Canıl ayttı minday dep,
Cılkını aydap keldim dep,
Üçükö menen Tülkünün
Cazasın kolgo berdim dep.
Noyguttun baarı çuuldap,
Caş karısı duuldap,
İrakmat dep baarısı,
Caşı debey karısı,
Namus kolgo tiydi dep,
Cılkını aydap toktotup,
Noyguttun toptotup,
Körün tereng kazdırıp
Cılkıdan tandap soydurup.
Üçükö menen Tülkünü
Canaşa körgö koydurup,
Canazasın okutup,
Moldogo atı tokutup.
Cıldırıp cılkı aydatıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Haykırıp gürültü olup,
Kırmızı bayrak olup,
Noygut diyen ses çıkıp,
Kız Canıl diyen ses çıkıp,
Yeri sarsan çığlık çıkıp,
Göklere tozu uzanıp,
Güneşin nuru çıktığında,
Er Canılla birlikte.
Atları toplayıp durdurup,
Hergele çobanına saydırtıp,
Hergele çoban şöyle dedi,
Atların hepsi var dedi.
O sırada Noygut halk geldi.
Peşinden bağırıp çağırıp
Noygut halkı geldiler,
Kız Canıl'ı gördüler,
Kucaklayıp Canıl'ı,
Noygut halkı selamlaşıp,
Kucaklayıp ağladılar,
Yaşlı genci Canıl'a
Hürmet ,saygı gösterip.
O zaman kız Canıl halka konuştu,
Atları Tülkü almıştır,
Müşkülata kafası kalmıştır.
Üçükö'yu bitirdim diye,
Atakozu, Çabak'ı,
Tülkü'yu, kat öldürdüm diye,
Kız Canıl anlattı böyle diye,
Atları sürüp geldim diye,
Üçükö ile Tülkünün
Cezasını ele verdim diye.
Noygutun hepsi bağırıp çağırıp,
Genci yaşlısı uğultu yapıp,
Teşekkür ettiler hepsi birden,
Genci demez yaşlısı,
Namus ele geçti diye,
Atları sürüp durdurup,
Noygutun halkını toplatıp,
Mezarını derin kazdırıp
Atlardan seçip kestirip.
Üçükö ile Tülkünü
Yan yana mezara kondurup,
Cenazesini okutturup,
Hocaya atını eğerletip.
Yavaşça atı sürdürüp,

421 Destanın Transkripsyonu.

Belgilep beyit saldırıp,
Baranğın için maylatıp,
Beyitke celek baylatıp,
Cergiliktüü eline,
Kayra bardı cerine,
Kabar saldı kalkına,
Kalinğ noygut calpıga.
Karı-caşınğ baarınğ kel!
Seksendegi karınğ kel,
El biylegen kanınğ kel,
Estütüngördün baarınğ kel!
Calpı noygut birigip,
Altı künğö toy kılıp,
Canıl mırza oy kılıp,
Söz ukkula kalkım dep,
Kulak salgım calpınğ dep,
Ürbülçöktü somdodum,
Burguyun da ongdodum,
Az kaldı menin ölörtüm,
Uguldu elge önörtüm,
Uşu turgan karı caş,
Üçükö menen Tülkünü
Kabarı menen soydum dep,
Belgilep beyit saldırıp,
Şeyit kılıp koydum dep,
Atakozu, Çabaktın
Kesepeti cetti dep,
Üçükö, tülkü kiraanım
Ak cerinen ketti dep.
Lob dayra bizge cer bolboyt,
Kırk uruu Kırgız eli bar,
Silerge aytar kebim bar.
Men bile turgan kep bolso,
Kotorulup keteli.
Karı-caş saga ep bolso,
Kırk uruu Kırgız el keleer,
Kıcıldagan sel keler,
Tülkünün kununn bergin dep,
Araçı bolup til keleer,
Talap keteer malınğdı,
Keyitip noygut baarınğdı.
Kalkım akıl tabalı,
Karacül menen İdiranğ
Oşonu közdöy baralı,
Cerken menen Kotenden

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Belirtip mezar yaptırıp,
Baranğın içini yağlatıp,
Mezara bayrak bağlatıp,
Yerli kendi halkına,
Geri döndü yerine,
Haber verdi halkına,
Kalın Noygut hepsine.
Yaşlı gencin hepsin gell!
Seksendeki yaşlın gel,
Halk yöneten Hanın gel,
Akıllılar hepsin gell!
Tüm Noygut birleşip,
Altı günü ziyafet verip,
Canıl Mırza oy alıp,
Söz dinleyin halkım diye,
Kulak asınız hepiniz diye,
Ülbürçök'e şekil verdim,
Burguy'unu da düzelttim,
Az kaldı benim ölümüme,
Duyuldu ele hünirim,
Şu duran yaşlı genç,
Üçükö ile Tülkü'nü,
Kat katıyla bitirdim diye,
Belirtip mezar yaptırıp,
Şehit ettim diye,
Atakozu, Çabak'ın
Felaketi yetti diye,
Üçükö Tülkü çeviğim
Suçu yoktu gitti diye.
Lob dere bize yer olmaz,
Kırk boy Kırgız halkı var,
Sizlere söyleyecek lafım var.
Benim bileceğim söz olursa,
Yer değiştirerek gidelim.
Yaşlı genç sana uygunsa,
Kırk boy Kırgız halk gelir,
Kaynayan sel gelir,
Tülkünün kununu⁴¹ diye,
Araçı olarak dil gelir,
Yağma eder hayvanını,
Kederlentip Noygut hepinizi.
Halkım akıl bulalım,
Karacül ile İdiranğ
Orasına doğru varalım,
Cerken ile Kotenden

422 Destanın Transkripsyonu.

Egin tigip alalı.
Mal cayıttuu cer ele
Mal östürüp bagalı,
Canıl ayttı mınday dep,
Menin sözüm kanday dep.
Üçükö, Tülkü kalkı bar,
Ak kalpaktuu Kırgızga,
Aıa-Toodoy barkı var,
Kıcıldap Kırgız kelbesin,
Akılından şaşpagan,
Atasıman babası.
Atışkan coodon kaçpagan.
Noyguttun elin çapsak dep,
Birne- bir bolup catsak dep.
Katınığdı tul kılaar,
Uulunğdu kul kılaar,
Kızdarıñdı küñg kılaar,
Karacül boylop köçölü,
Idıranğga ötölü.
Noyguttun elin çapsak dep,
Kırgızdın turat çaması,
Asilinin tukumu,
Sariseyit balası.
Aytkanıñız akıldep,
Siz belenğiz baatır dep,
Karı-caşı çogulup,
Canılga berdi batasın.
Cılkını aydap logdotup,
Asker cıyıp toptotup,
Köçtün astın toktotup,
Karı caşı bel baylap,
Kırk kişini koşçu alıp,
Canıl mirza col çaylap,
Cakkan otun öçürüp,
Calpı curtun köçürüp,
Elamandı Er Töştük
Cerdep turgan ceri eken,
Ceri sonun kenğ eken,
Aştık aydoo, çöp çabu,
Uşumusu kem eken.
Malının baarın töldötüp,
Şiberge cayıp köldötüp,
Eki cılı cerdedi.
Cılkının baarı kırılıp,
Terisi toodoy cıyılıp

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Egin ekip alalım.
Hayvana uygun yer idi
Mal yetiştirip nezaret edelim,
Canıl konuştu böyle diye,
Benim sözüm nasıl?- diye.
Üçükö Tülkü halkı var,
Ak kalpaklı⁴² Kırgız'a,
Ala-Too gibi değri var,
Kaynayan Kırgız gelmesin,
Akılından şaşmayan,
Atasından babası.
Vuruşan düşmandan kaçmayan.
Noygutun halkını yağma edersek diye,
Teke-tek olup yatarsak diye.
Kadınını dul yapar,
Oğlunu köle yapar,
Kızlarını cariye yapar,
Karacül boyunca taşınalım,
Idıranğ'a geçelim.
Noygutun halkını yağma edersek diye,
Kırgızın duruyor kudreti,
Yüce soyun nesili,
Sarı seyit çocuğu.
Dedikleriniz akıllıca diye,
Siz miydiniz bahadır diye,
Yaşlı genci toplanıp,
Canıl'a verdi dualarını.
Atları sürüp durmadan,
Asker yıyıp toplatıp,
Göçünün önünü durdurup,
Yaşlı genci belini bağlayıp,
Kırk kişiyi refakatçi alıp,
Canıl Mirza yol araştırıp,
Yaktığı ateşi söndürüp,
Tüm yurdunu göç ettirip,
Elemanın er Töştük
Yerleşip duran yer imiş,
Yeri güzel genişmiş,
Aştık ekip, ot kesmek,
Bunlar eksik imiş.
Hayvanının hepsini çoğaltıp,
Otlığa yayıp sulayıp,
İki sene yaşadı.
Atlarının hepsi ölüp,
Derisi dağ gibi yırılıp

423 Destanın Transkripsyonu.

Calpı noygut çuuldap,
Caş-karısı duuldap,
Kız Canıldın üstünö,
Caşı menen karısı,
Çoguluşup baarısı,
Cılıkımın baarı öldü dep,
Cegeninen kalğanın
Batıra albay kömdü dep,
Talpagı toodoy cryıldı.
Uluu-kiçüü karısı,
Turgan eldim baarısı,
Ceribizge ceteli,
Aytkanığar acıl dep,
Karı-caşka ep kelse,
Keteli curtum makul dep.
Köçöbtüz dep kamdanıp,
Köykaşkalar tandalıp,
Kızdarı kızıl kiyinip,
Kempir kelin süyütüp,
Kültüktün baarı baylanıp,
Ok-darını caylaşıp,
Bazardı közdöy barışıp,
Azık-ookat alışıp,
Kudayı-tülöo kılışıp.
Adamdın baarı şattanıp,
Kıraandın baarı attanıp,
Köçöbtüz dep turganda,
Kaşkardın hanı han Tursun
Başta Canıl dos ele,
Kız Canıldı alam dep,
Dostuktan ketip,ant ursun,
Canğıldın elin çabam dep,
Kız Canğıldı alam dep,
Askerin cıyıp kuralıp,
Anğemesin ugalık,
Eki miñg kişi kıcıldap,
Kız Camlga barışıp,
Tegerektep kalışıp,
Araga kişi salışıp.
Han Tursun elge kep ayttı,
Atışam dese kaçpagın,
Akılınğdan şaşpagın,
Elinin baarı duuldap,
Çababız dep çuuldap,
Han Tursun turup kep ayttı,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Bütün Noygut bağırıp çağırıp,
Genci yaşlı uğultu yapıp,
Kız Canıl'n üzerine,
Genci ile yaşlısı,
Toplandılar herkesi,
Atların hepsi öldü diye,
Yediklerimizin dışında
Sığıdıramadan gömdük diye,
Derileri dağ gibi yıyıldı.
Büyük-küçük yaşlısı,
Duran halkın hepsi birden,
Yerimize ulaşalım,
Dedikleriniz akıl diye,
Yaşlı-gence uygunsa,
Gideliñ yurdum olur, deyip.
Göç edelim diye hazırlanıp,
Köykaşkalar⁴³ seçilip,
Kızları kırmızı giyinip,
Nine, gelin sevinip,
Koşu atların hepsi bağlanıp,
Ok darıyı⁴⁴ hazırlayıp,
Pazara doğru vardılar,
Azık yiyecek aldılar,
Kudayı tülöo⁴⁵ yaptılar.
Adamın hepsi sevinip,
Çeviğin hepsi ata binip,
Göç edeceğiz derken,
Kaşkar'ın Hanı Han Tursun
Başında Canıl dost idi,
Kız Canıl'ı alacağım diye,
Dostluktan geçip, ant vursun,
Canıl'ın halkını yağma ederim diye,
Kız Canıl'ı alacağım diye,
Askeri yıyıp silahlanıp,
Hikayesini dinleyin,
İki bin kişi kaynayıp,
Kız Canıl'a vardılar,
Etrafi sarıp geldiler,
Araya kişi gönderip.
Han Tursun halka konuştu,
Atışam derse kaçmayın,
Akılından şaşmayın,
Halkının hepsi uğultu yapıp,
Yağma ederiz diye bağırıp çağırıp,
Han Tursun kalkıp konuştu,

424 Destanın Transkripsyonu.

Araçıdan altoo bar,
Akılduudan cetöö bar,
Çeçeningen eköö bar,
Kız Canıl mağa tiysin de,
Kaşkar menen Turpandı,
Ürümçü menen Cerkendi
Kabatu menen bilsin de.
Araçılup barışıp,
Attarın noygut alışıp,
Astına kilem salışıp,
Tüştgünö koy soyup,
Tündügünö tay soyup,
Araçılar kep ayttı,
Astınğa keldik kız Canıl,
Aytkanımız ep bolso,
Ayıp katar körbösönğ,
Han Tursun Sizge bet bolso,
Küyöölöp Tursun kelem deyt,
Küröktöp altın berem deyt,
Tiyemin dese alam deyt,
Ep kelse Tursun baram deyt.
Kız Canıl turup oylonup,
Atanğdın körü düntüyö,
Öz cerimde men bolsom,
Uşul öngdüü camandar,
Kele almak bele üyümö,
Şumkarımdı salam dep,
Cerinen azıp kelgen dep,
Tursun meni alam dep,
Akılın kapkap tolturup,
Akılmanın çoğultup,
Anğeme kılıp olturup,
Araçığa kep ayttı,
Hanzaada Tursun kep aytsa,
Men maakulmun dep ayttı,
Men bile turgan kep bolso,
Elinin baarın kaytarıp,
Han Tursun kelsin ep bolso,
Men cerime kaytamın.
Küyöçülük çaştıktı,
Mında kelsin aytamın.
Araçı bardı begine,
Aytıp bardı eline.
Iraazı bolup kan Tursun,
Canıldın aytkan kebine.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Araçıdan altı var,
Akıllıdan yedi var,
Söz ustası ikisi var,
Kız Canıl bana varsın de,
Kaşkar ile Turpan'ı,
Ürümçü ile Cerken'i
Kat olarak bilsin de.
Araçılar vardılar,
Atlarını Noygut aldılar,
Altına kilim döşedi,
Küzeyine koyun kesip,
Güneyine tay kesip,
Araçılar konuştu,
Öntüne geldik kız Canıl,
Dediğimiz uygunsu,
Ayıp gibi görmezsen,
Han Tursun size yüz olursa,
Damat olarak Tursun geleceğim diyor,
Kürekle altın vereceğim diyor,
Evleneceksen, alacağım diyor,
Uygunsu Tursun varacağım diyor.
Kız Canıl kalkıp düşünüp,
Befasız bu dünya,
Öz yerimde ben olursam,
Bunun gibi kötüler,
Gelebilirdiydi evime,
Şungurumu bırakacam diye,
Yerinden kaçıp gelen deyip,
Tursun beni alacağım diye,
Aklımı çuvalla doldurup,
Akıllılarını toplayıp,
Hikaye yapıp oturup,
Araçığa konuştu,
Han Tursun söylerse,
Kabul ediyorum diye söyledi,
Benim bileceğim laf olursa,
Halkının hepsini çevirip,
Han Tursun gelsin uygunsu,
Ben yerime döneceğim.
Damatçılık gençliği,
Buraya gelsin söyleyeceğim.
Araçı vardı beyine,
Anlata gitti halkına.
Razı oldu han Tursun,
Canıl'ın dediklerine.

425 Destanın Transkripsyonu.

Tursundan kepti aytalı,
Elin kayta ketirip,
Keçki salkın beşimde
Kırk cigitti eerçitip,
Kıyödlöp tüştü keçinde.
Miltuk atıp caa tartıp,
Altından cambı attırıp,
Kök börüsün tarttırıp,
Canıl murza kırk kişi,
Astınan tosüp çaptırıp,
Kelin-kız atın alışıp,
Keriltip kilem salışıp,
Astınan tosüp barışıp,
Ayal-erkek, kız-kelin,
Aralaş atın alışıp,
Üy kötörüp, bee soyup,
Tütüngö birden koy soyup,
At-kunanın çaptırıp,
Izaat kılıp Tursundu,
Manattan çatır tiktirip,
Kız Canıl kelip körüşüp,
Kız Canıl turup kep aytat,
Kelipsiz hanım, dep aytat,
Kelipsiz bizge hanım dep
Siz üçün kurban kılamin,
Bir çımınday canım dep,
Alamin deseng algın dep,
Men cerime ketemin,
Aralaş koşo bargın dep,
Aytkanınğız akıl dep,
Koşo baram baatır dep,
Erteng menen el köçüp,
Kalinğ noygut sel köçüp,
Han Tursundu urmattap,
Külüktü tandap mingizip,
Küröökö tandap kiygizip,
Cer çaypalıp kozgolup,
Avadan minar boz bolup,
Kız Canıldı alam dep,
Tursundun köönü ko bolup,
Külüktön külük tandatıp,
Uluu coldu çanğdatıp,
Han Tursundu kız Canıl,
Kız-kelindi candatıp,
Biri kelin, biri kız,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Tursundan bahsedelim,
Halkımı geri getirip,
Serin akşam üstü vaktinde
Kırk yiğidi peşinde,
Damat geldi o akşam.
Tüfek atıp, yay gerip,
Altından cambı vurdurup,
Kök börüsün çektirip,
Canıl Mırza kırk kişi,
Önünden karşılayıp vardılar,
Gelin-kız atına aldılar,
Serpe kilim döşeyip,
Önünden karşılayıp vardılar,
Kadın-erkek, kız-gelin,
Karışık atı aldılar,
Çadır kurup, kısrak kesip,
Her bir ev birden koyun kesip,
At kunanı koşturup,
Hürmet gösterip Tursun'a,
Manattan çadır diktirip,
Kız Canıl gelip görüşüp,
Kız Canıl kalkıp konuşur,
Gelmişsiniz Han'ım diye söyler,
Gelmişsiniz Han'ım bize diye
Siz için kurban ederim,
Bir küçüctük canımı diye,
Alacağım dersin alın diye,
Ben yerime gideceğim,
Karışıp birlikte var deyip,
Dediğiniz akıllıca deyip,
"Birlikte varacağım bahadır"- diye,
Ertesi sabah el göç edip,
Kalın Noygut sel gibi göç edip,
Han Tursun'a hürmet gösterip,
Koşu atı seçip bindirip,
Zırh seçerek giydirip
Yer sallanıp kımıldayıp,
Havadan minar boz olup,
Kız Canıl'ı alacağım deyip,
Tursunun gönlü hoş olup,
Koşu attan en iyisini seçtirip,
Yüce yolu tozlantıp,
Han Tursun'u kız Canıl,
Kız-gelini yanıştırıp,
Biri gelin biri kız,

426 Destanın Transkripsyonu.

Aralaşa cürüşüp,
Angeme süylöp kültüşüp,
Dobol başı bozdotup,
Tüşö kalğan cerinde,
Tursundu kızga koştotup.
Cıyırma küngö cektende,
Kız Canıl köçüp ketkende,
Han Tursunga kep aytat,
Dostugunğan kettingbi,
Senin sözünğ kep emes,
Sen ala turgan men emes,
Men tiybeymin, kayta bar!
El curtunğa ayta bar.
Açuusı kelip han Tursun
Caman, cakşı kep çıktı,
Anda Canıl kep ayttı,
Menin tengim sen emes,
Sen aluuçu men emes!
Albars kılıç belinde,
Açuu çıktı kebinde,
Açuusı kelip kız Canıl
Handın başın alganı,
Katın alam dep cürüp,
Han Tursun ölüp kalğanı.
Kızdan mınday bolbodu,
Kırkışkan coosun somdodu,
Men-mensingen döölördün,
Dalayın Canıl somdodu,
Opol-Too, Lob dayra.
Canıl barıp kongonu,
Kız Canıldın kılğanı.
Kılınğa dangkı bilindi,
Alamın dep kelgender,
Acalga başı ilindi.
Anciyandan Ürbülçök,
Aşkere kiraan Burhuy,
Alamın dep keliptir,
Atağı çıkkan kız Canıl,
Adebin kolgo beriptir.
Kırgızdan çıkkan kiraanı,
Kızıl şumkar tınarı,
Öspürümdün çınarı,
Kıyın çıkkan Üçükö,
Kız Canıldı alam dep,
Mayıp boldu bu dağı.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Karışarak yürüdüler,
Hikaye anlatarak güldüler,
Dobol başı⁴⁶ bozlatıp,
İniverdiği bir yerde,
Tursun'u kıza yedekletip.
Yirmi güne ulaşınca,
Kız Canıl taşınıp gittiğinde,
Han Tursun'a söyledi,
Dostluğundan gittin mi?
Senin sözün söz değil,
Senin alacağın ben değil,
Ben evlenmem geri var!
El-yurduna anlata var.
Çok kızmıştır Han Tursun
Kötü, iyi laf çıktı,
O zaman Canıl konuştu,
Bana denk olan sen değil,
Sen alacak ben değil!
Albars⁴⁷ kılıcı belinde,
Zehir çıktı sözünden,
Çok kızdı kız Canıl,
Hanın başını aldı,
Kadın alacağım diye,
Han Tursun ölüp gitti.
Kızdan böyle olmadı,
Kızışan düşmana şekil verdi,
Ben ben diyen devlerin,
Bir çoğuna şekil verdi,
Opol-Too, Lob dere.
Canıl varıp konmuştur,
Kız Canıl'ın yaptığı
Asıra şöhreti bilindi,
Alacağım diye gelenler,
Ölüme başı asıldı.
Anciyan'dan Ülbürçök,
Fazla çevik Burhuy,
Alacağım diye gelmiştir,
Şöhretli kız Canıl,
Cezasını ele vermiştir.
Kırgızdan çıkan çeviği,
Kırmızı sungur kuşu,
Yetişmiş gencin çınarı,
Cesur çıkan Üçükö,
Kız Canıl'ı alacağım diye,
Özürü oldu bu da.

427 Destanın Transkripsyonu.

Atakozu, er Tülkü
Koşo ketti tuuganı.
Tülkünün kunun alam dep,
Ak kalpaktuu Kırgızdın
Masilet kılğan ubağı.
Ak Kalpak Kırgız kengeşip,
Caş-karısı tengeşip,
Öng Kırgızdın handarı,
Ötö kıyın baldarı
Kün batış cagı Alayda,
Kün çığış cagı Ak-Sayda,
Oşonu Kırgız cerdegen,
Teminişken duşmanga
Tengdigin Kırgız berbegen.
Cayloosu salkın too bolgon,
Agını dayra, suu bolgon,
Celelep beesin baylagan,
Ceti atası Kırgızdın
Uşulardı caylagan.
Kırk uruu Kırgız çoğulup,
Anciyan menen Alaydan,
Çoguldu Kırgız dalay can,
Arpanın cayık betine,
Ak-Saydın berki çetine
Kalıñ Kırgız kelişip,
Karıyası Kalmatay
Buga sözdü berişip,
Teyiştin uulu Ak Koçkor,
Mongoldordon Mamaykul,
Biyelerinin baarisı
Masilet kıldı bir ayga.
Akılga toluk, eng çeçen
Baldarının baarisı
Kız Canılga barganda,
Kızıl altın şakegin
Kolunan suurup alganga,
Kim çıgat elden balbanga,
Car saldırdı baarisı ,
Ukkula! Dep, Kırgızdın
Caşı menen karısı.
At caratıp minsin dep,
Namus üçün barsın dep,
Kıyabı kelse Canıldın
Almaday başın alsın dep,
Çıkkıla büröñg baldardan,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Atakozu, er Tülkü
Birlikte gitti akrabası.
Tülkü'nün öcünü alacağım diye,
Ak kalpaklı Kırgız'ın
Müşavere ettiği zamanı.
Ak kalpak Kırgız danışıp,
Genç ile yaşlısı ölçüdüler,
Sırf Kırgız'ın hanları,
Fazla cesur çocukları
Batı tarafı Alay'da,
Küzey tarafı Ak-Say'da,
Orasını Kırgız yerleyen,
Tepinişen duşmana
Denkini Kırgız vermeyen.
Yaylası serin dağ olan,
Akar dere su olan,
Celeye⁴⁸ kısırağını bağlayan
Yedi babası Kırgız'ın
Buralarda yaşayan.
Kırk boy Kırgız toplanıp,
Anciyan ile Alay'dan,
Toplandı Kırgız bir-çok can,
Arpanın geniş betine,
Ak-Say'ın bu tarafına
Kalın Kırgız geldiler,
En yaşlısı Kalmatay
Ona sözü verdiler,
Teyiş'in oğlu Ak Koçkor,
Moğollardan Mamaykul,
Beylerinin hepsi de
Müşevere yaptı bir aylık.
Akıla dolu söz ustası
Çocuklarının hepsi
Kız Canıl'a varınca,
Kırmızı altın yüzüğün
Elinden çıkarıp almaya,
Kim çıkar halktan pohlivan,
Duyuru yaptı hepsi de,
Dinleyin! diye Kırgız'ın
Genci ile yaşlısı.
At seçerek binsin diye,
Namus için varsın diye,
Fırsat olursa Canıl'ın
Elma gibi başını alsın diye,
Çıkmaya birin diye,

428 Destanın Transkripsyonu.

Namıska tuğan balbandan.
Ak Koçkordun inisi,
Andan artık kimisi,
Atı Abıl bala ele,
Kıyıp turgan şam ele,
Cıyırma birde çağı ele.
El namıcın alam dep,
Üçükö, Tülkü agam dep,
Ölsöm meyli baram dep,
Kezigip kalsa Canıldın
Et cürögün alam dep,
Kolundagı şakegin
Cetsem suurup alam dep,
Kaynap catkan noygutka
Kara tuman salam dep,
Hanının başın alam dep.
Eki kolu boorunda,
Ak kalpak Kırgız doorunda,
Ak cazganın köröyün ,
Acalım cetse ölöyün,
Bata bergin baarınğ dep,
Caşınğ menen karınğ dep,
Namıs üçün abıldın,
İrazımın hanım dep,
Kalkım bata bergile,
Kanday attı minemin,
Karı-çaş özünğ bilgile!
Bata berdi baarısı,
Caşı menen karısı,
Cetimişte çaldarı,
Ceti çaşar baldarı,
Bata berdi duuldap,
Calpı Kırgız çuuldap.
Kaysıl attı minsin dep,
At caktırıp kalışıp,
Mamaykuldun tor corgo,
Kıyın ele çonğ colgo,
Tagay biydin Ak Bakay
Taamay külük bir dalay,
Alıp keldi abılga.
Coldon ozgon corgonu.
Duban buzgan külüktü,
Baarı keldi cetelep,
Attardı sınaş turuşup,
Karıyası Tagay biy

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Namus için doğan pehlivandan.
Ak-Koçkorun kardeşi,
Ondan fazla kim var,
Adı Abıl çocuk idi,
Yanıp duran çırak idi,
Yirmi bir yaşında idi.
Halk namusun alacağım diye,
Üçükö Tülkü ağabeyim diye,
Ölsem bile varacağım diye,
Karşıma çıkarsa Canıl'ın
Et kalbini alacağım diye,
Elindeki yüzüğü
Ulaşsam çıkarıp alacağım diye,
Kaynaşıp oturan Noygut'a
Siyah duman yapacağım diye,
Hanının başını alacağım diye.
İki kolu göğüsünde,
Ak kalpak Kırgız zamanında,
Yazılmışını göreyim,
Ecelim gelmişse öleyim,
Duanızı veriniz hepimiz,
Gencin ile yaşlın diye,
Namus için Abıl'a
Razıyım Han'ım diye,
Halkım dua veriniz,
Nasıl bir ata bineceğim,
Yaşlı-gençin kendin bill
Dua verdi hepsi birden,
Genci ile yaşlısı,
Yetmişindeki ihtiyarı,
Yedi yaşındaki çocukları,
Dua verdi uğultu yapıp,
Tüm Kırgız bağırıp çağırıp,
Hangi ata binsin diye,
At beğenip kaldılar,
Namaykul'un tor yorga
Zor idi büyük yollara,
Tagay beyin Ak Bakay
Tam yürük at epeyce,
Alıp geldi Abıl'a.
Yoldan hızlı yorgayı.
Kaza bozan külüğü,
Hepsi geldi yedekleyip,
Atları sınaş oturup,
En yaşlısı Tagay reis

429 Destanın Transkripsyonu.

Kalk içinde kep ayttı
Ötkön menen ketkenden,
Ötkür bolot keskenden,
Ketip barat caş bala
Kara candan keçkenden,
El namısın alganga,
Elden çıkkın balbanga.
Dabat aşat, taş basat,
Bilkıldagan saz basat,
Kuusa kuup cetkidey,
Kaçıp kalsa kokustan,
Çağ cetkizbey ketkidey,
Kız Canıl kıyın coo bolot,
Ceri biyik too bolot,
Agınduu dayra suu bolot.
Kalıñ noygut kalkı bar,
Kalkına Canıl barkı bar.
Kara dolu, Kazkara,
Eki tulpar atı bar,
Katından çıkkın karkı bar.
Men bile turgan kep bolso,
Karı-caş saga ep bolso,
Kırk uruu Kırgız kep aytam,
Intımak kılgın! Dep aytam.
Men aytayın kalıska,
Abıl ketip baratat,
Ölümgö baylap, namıska,
Erdin kunun alam dep,
Doogo ketip baratat.
Ölümgö baylap öz başın,
Coogo ketip baratat.
Kan içmenin er Abıl,
Özünö ketip baratat,
Adamdı koydoy muuzdagan
Sözünö ketip baratat.
Tulpar tandap mingizsek,
Ok ötpös zoot kiyyizsek,
Menin sözüm ep bolso,
Uruuga birden at alıp,
Ak sakaldan kat alıp,
Kalmatay bolsun başçımız,
Üyünön barbıy kalbasın
Akıl tapçu cakşımız.
Kırk çaar at alalı,
Kıybbattan ürtük cabalı.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Halk içinde konuştu
Geçen ile gidenden,
Keskin olur kesenden,
Gidiyor genç çocuk
Kara candan vazgeçip,
Halk namusun almaya,
Halktan çıkan pehlivana.
Dağ geçidi geçerek taş geçer,
Titreyen saz geçer,
Kovarsa kovup yetecek kadar,
Kaçmak zorunda kalırsa aniden,
Toz yetmeden gidecek,
Kız Canıl zor düşman olur,
Yeri yüksek dağ olur,
Akar dere su olur.
Kalm Noygut halkı var,
Halkına Canıl'ın değeri var,
Kara hırçın Kazkara,
İki savaş atı var,
Kadından çıkan garkı var,
Benim bildiğim söz olursa,
Yaşlı genc sana uygunsu,
Kır boy Kırgız'a konuşuyorum,
Birlik yapın, diyeceğim,
Ben söyleyim istinkaf edene,
Abıl yola çıkıyor,
Ölüme bağlayıp namusu,
Erlerin öcünü alacağım diye,
Dava için yola çıkıyor.
Ölüme bağlayıp kendi başını,
Düşmana doğru gidiyor.
Kan içene er Abıl,
Kendine yola çıkıyor,
İnsanı koyun gibi kesen
Sözüne yola çıkıyor.
Savaş atını seçip bindirirsek,
Ok geçmez zırhı giydirirsek,
Benim sözüm uygunsu,
Her boya birer at alıp,
Ak sakallıdan mektup alıp,
Kalmatay olsun başımız,
Evinde varmadan kalmasın
Akıl bulan iyimiz.
Kırk alaca at alalım,
Pahalı örtü örtelim.

430 Destanın Transkripsyonu.

Kırk kişi tandap baralı,
Şırdakbektin Boz corgo
Mayın surap alalı.
Berse Abıl minsin dep,
Cazganbay colgo kirsin dep,
Tagay biydin bul sözü
Cıyılğan elge ep boldu.
Aytkanıñız akıl dep,
Karımın sözü makul dep,
Uruuga birden at alıp,
Baruuçylar kattı alıp,
Cılkıdan çaar tabışıp,
Kulakçın, ürtük cabışıp,
Şuru menen bermetten
Cal-kuyrukka tağışıp.
Sanat uluu Kırgızdın
Saltanat menen oşentip,
Şırdakbekke barışıp,
Kırgızdın kelgen handarı,
Kıymı kiraan baldarı
Han Şırdakbek urmattap,
Izaat kıldı zıynattap,
On beş küngö catkızıp,
At-kunamı çaptırıp,
Kökbörüsün tarttırıp,
Caşı menen karısı,
Calpı Kırgız baarısı
Uruksat bersenğ han Şırdak,
Uçuraştık kaytalı.
Edige çeçen kep ayttı,
Ee, Şırdagım dep ayttı,
Karı menen caş keldi.
Kalıñ Kırgız çpgulup,
Uruuga birden baş keldi,
Ak kalpaktuu Kırgızga
Alıskı cerden coo keldi,
Aytışa turgan doo keldi,
Canğıldan ördük korduktu,
Kızdan kördük zorduktu.
Üçükö menen Tülkünü
Kabadı menen sulattı.
Karış cerge otkozboy,
Maldın baarın kurattı.
Lob dayra menen Opolgo
Cibersek deybiz bir kişi.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kırk kişi seçip varalım,
Şırdakbek'in Boz yorga
Ücretini sorup alalım.
Verirse Abıl binsin diye,
Çekinmeden yola girsin diye,
Tagay beyin bu sözü
Toplanan halka uydu.
Dediğiniz akıl diye,
Yaşlının sözü kabul diye,
Her boya birer at alıp,
Varacak olanlar mektubu alıp,
Atlardan alaca buldular,
Kulakçın⁴⁹ ürtük⁵⁰ yapışıp,
Mercan ile inciye
Yel-kuyruğa taktılar.
Sanatı yüce Kırgız'ın
Saltanat ile böylece,
Şırdakbek'e vardılar,
Kırgızdan gelen Hanları,
Zor çevik çocuklarına
Han Şırdakbek hürmet gösterip,
Saygı gösterip ziynet verip,
On beş gün misafir edip,
At-kunamı koşturtup,
Kökbörüsünü çektirtip,
Genci ile yaşlısı,
Tüm Kırgız'ın herkesi
İzin verirken Han Şırdak,
Selamlaştık geri dönelim.
Edige bellig konuştı,
Ee, Şırdak'ım dedi,
Yaşlı ile genci geldi.
Kalın Kırgız toplanıp,
Boylardan birer baş geldi,
Ak kalpaklı Kırgız'a
Uzak yerden düşman geldi,
Çekişecek olan dev geldi,
Canıldan gördük horluğu,
Kızdan çektik zorluğu.
Üçükö ile Tülkü'yü
Kathyla sulattı.
Karış yere atlatmıyor,
Malın hepsini kuruttu.
Lob dere ile Opol'a
Gönderirsek biz bir kişi.

431 Destanın Transkripsyonu.

Kız Canıldın tütönön
Öltürsün dep oşogo
Kırk uruu Kırgız çamdalıp,
Men baram dep oşogo
Ak koçkordun inisi,
Abıl çıktı tandanıp.
Cer üstündö külüktün
Baarın alıp keldik dep,
Alıskı cerden coo eken,
Adırı biyik too eken,
Ortosu dayra suu eken.
Han Şırdak aytım cayım dep,
Hanım, sizge ep bolso,
Surap keldik az küngö
Boz corgonun mayın dep,
Alıp keldim astınga
Ak kalpak Kırgız baarın dep,
Al az kelse han Şırdak,
Aydap berip kelemın,
Kırk uruu Kırgız malın dep.
Neçen balban ,neçen han
Bizden murun kalk öttü,
Üçükö menen Tülkünü
Kabatu menen öltürüp,
Kız Canıldın dartı öttü.
Sizge keldik kalıska,
Çıdabadık namıska.
Bir cılkınnın mayı eken,
Surap keldik karızga,
Bersenğ Şırdak hanıbız,
Kul bololu barbız.
Astınga keldi tartuuga,
Kalmataydan karıbız.
Edige baatır kep ayttı,
Ep bolso hanım dep ayttı.
Han Şırdakbek makul dep,
Cakşı ayttıng munu baatır dep.
Mayı turmak Boz corgo
Başı menen bereyin,
Mınça kelgen el-curtka
Men berbeyin debeyin,
Alıp ketkin baatır dep,
Suaganıng at bolso,
Minip ketkin makul dep.
Boz corgonu mingizip,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kız Canıl'ı evinde
Öldürsün diye onu
Kırk boy Kırgız hazırlanıp,
Ben varacağım diye ona
Ak Koçkor'un kardeşi,
Abıl çıktı seçilip.
Yer üzerinde külüğün
Hepsini alıp geldik diye,
Uzak yerde düşman iken,
Taşlağı yüksek dağ iken,
Ortası dere su iken.
Han Şırdak sözümün nedeni var,
Hanım size uygunsa,
Sorup geldik birkaç güne
Boz yorganın ücretini diye,
Alıp geldim karşına
Ak kalpak Kırgız'ın tümünü diye,
O az gelirse Han Şırdak,
Sürüp getiriveririm,
Kırk boy Kırgız malını diye.
Bir çok bahadır, birçok Han
Bizden önce de halk yaşadı,
Üçükö ile Tülkü'nü
Katıyla öldürüp,
Kız Canıl'ın eziyeti yetti.
Size geldik tarafsızlığa,
Danayamadık namusa.
Bir atın ücreti imiş,
Sormaya geldik ödünce,
Verirsen Şırdak Hanımız,
Kölen olalım hepimiz.
Karşına geldi sunmaya,
Kalmatay gibi yaşlımız.
Edige bahadır söyledi,
Uygunsa Hanım diye konuştu.
Han Şırdakbek kabul diye,
İyi anlattın bunu bahadır diye.
Ücreti dursun, boz yorga
Başı ile vereyim,
Bunca gelen halk yurda
Ben vermeyeceğim demeyim,
Alıp gidin bahadır diye,
Sorduğumuz at olursa,
Binip gidin kabul diye.
Boz yorga'yı bindirip,

432 Destanın Transkripsyonu.

Kalmatay menen Tagayga
Bolotton olpok kiygizip,
Kırk kişiye kırk çaar at,
Baarına birden mingizip,
Kızıl kımkap maşıroo,
Birden-birden kiygizip,
Han Şırdakbek Kırgızga
Törölügün bilgizip,
Tört töbölü kök çatır,
Calpı bogu mingizip,
Candan ısıq Boz corgo,
Kırgız üçün kirgizip.
Kırk uruu Kırgız süyüntüp,
Caş baldarı cügürüp,
Kurun salıp moyruna,
Karıyanın baarısı,
Kulduk kılıp cügüntüp
Batasın berdi barısı
Calpı Kırgız karısı.
Taşka salsa taygılbay,
Bayla koyso bık etpeyt.
Estütülgü maymılday,
Cakşı minip bargın dep,
Şakegin suurup algın dep,
Buudandığın bilgin dep,
Aybandan arttıq mal ele,
Karıgan kezde Kalmatay,
Cakşı bagıp mingin dep.
Hamn Şırdak ayttı munday dep,
Iraazi bolgun karı-caş,
Menin sözüm kanday dep.
Iraazi boldu baarısı,
Caşı menen karısı.
Doolbaşın bozdotup,
Calpı Kırgız handarı,
Alıp çıktı saraydan,
Boz corgonu koştotup.
Konguroosun taktırıp,
Bolotton taka kaktırıp,
Alıp keldi eline,
Iaazi boldu köp Kırgız,
Kan Şırdaktay begine.
Calpı Kırgız birigip,
Caş-karısı süyüntüp,
Ak tuyaktan bee soyup,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Kalmatay ile Tagay'a
Çelikten şilte giydiren,
Kırk kişiye alaca at,
Hepsine birden bindiren,
Kırmızı kemha maşıroo³¹
Teker teker giydirdi,
Han Şırdakbek Kırgız'a
Reyisliğini belirtir,
Dört tepeli gök çadır,
Hepsini birer giyirip,
Candan sıcak Boz yorga,
Kırgız için bindiren.
Kırk boy Kırgız sevinip,
Genç çocukları koşturup,
Kemerini boynuna geçirip,
İhtiyarların hepsi,
Kulduk⁵² yapıp eğilip
Duasını verdi hepsi birden
Tüm Kırgız ihtiyarı.
Taşa girerse kaymayan,
Bağlarsa kırıdamayan.
Akıl esi maymun gibi,
İyi binip var diye,
Yüzüğünü çıkarıp al diye,
Buudanlığını⁵³ bil diye,
Hayvandan fazla can idi,
Yaşlanmış olan Kalmatay,
İyi bakıp bin diye,
Han Şırdak söyledi böyle,
Razı olun yaşlı genç,
Benim sözüm nasıl?- diye.
Razı oldu hepsi birden,
Genci ile yaşlısı.
Doolbaşını⁵⁴ bozlatıp,
Tüm Kırgız'ın Hanları,
Alıp çıktı saraydan,
Boz yorgayı yedekletip.
Zillerini taktırıp,
Pulattan nal çaktırıp,
Alıp geldi halkına,
Razı oldu çok Kırgız,
Han Şırdak gibi beyine.
Tüm Kırgız birleşip,
Genç yaşlısı sevinip,
At toynaktan kısarak kestirip,

433 Destanın Transkripsyonu.

Ak sarbaşıl koy soyup,
Kırk uruu Kırgız oy kılıp,
Boz corgogo süyünüp,
On eki künü toy kılıp,
Ak baranğıdı dürmöttöp,
Cıyırma ekide Abıldı
Kılım Kırgız urmattap,
Cılıkıdan tulpar mingizip,
Bolotton olupok kiygizip,
Abıl mırza çınğdanıp,
Teke cargak sarı şım
Sırtınan Abıl şımdanıp,
At caratıp mindinğ dep,
Ton caratıp kiydinğ dep,
Kız Canıldın eline
Soodagar bolup cürgün dep,
Küzgü, tarak, küçala
Oroyan boyok alğın dep,
Tört kurcundun közünö
Şıkırata salgın dep,
Soodage bolup bargın dep,
Aylın izdep tapkın dep.,
Ayabastan catkın dep,
Artınıp bargan buyumdu
Kımbatınan satkın dep,
Kıabına kelbese
Kırk elli kün catkın dep,
Çındap sırnı bilgin dep.
Şek aldurbay aylında
Attarçı bolup cürgün dep,
Kezigip kalsa Canıldı,
Kesedey başın alğın dep,
Eline kesir salgın dep,
Akıl tapkan Tagay biy,
Estüü çeçen Edige
Tört kurcudun közünö
Ar türlü buyum salşıp,
Akıl ayttı baarısı,
Caşı menen karısı.
Atka mindi kamınıp,
Kıbir etken Kırgızdın
Abıl atka mingende,
Baarı keldi cabılıp.
Lobdun toosu zoo bolot,
Cayloosu adır too bolot,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Ak sarı başlı koyun kesip,
Kırk boy Kırgız oy yapıp,
Boz yorgaya sevinip,
On iki gün ziyafet verip,
Ak baranğı doldurup,
Yirmi ikideki Abıl'a
Asır Kırgız hürmet gösterip,
Attan tulpar bindirip,
Pulattan şilte giydirip,
Abıl Mırza kuvetlenip,
Teke cargak⁵⁵ sarı pantolonu
Sırtından Abıl kuşanıp,
At yaratıp bindin diye,
Ton yaratıp giydin diye,
Kız Canıl'ın halkında
Tüccar olup dolaş diye,
Ayna tarak küçala⁵⁶
Kabarık boya al diye,
Dört heybenin gözüne
Sıkıştırma doldur diye,
Tüccar olup var diye,
Avulunu arayıp bul diye,
Acımadan yat diye,
Taşıyıp götüren eşyaları
Çok pahalıya sat diye,
Çaresini bulursan
Kırk elli gün yat diye,
Gerçek sırnı bil diye.
Şüphelendirmeden avulunda
Attarçı⁵⁷ olup dolaş diye,
Karşına çıkarsa Canıl'ı,
Kese gibi kafasını al diye,
Halkına felaket sal diye,
Akıl bulan Tagay bey,
Esi bol belığ Edige
Dört heybenin gözüne
Her türlü eşya koydular,
Akıl söyledi hepsi birden,
Genci ile yaşlısı.
Ata bindi hazırlanıp,
Kıpır eden Kırgız'ın
Abıl ata binince,
Hepsi geldi toplanıp.
Lob'un dağı kaya olur,
Yaylası taşlak dağ olur,

434 Destanın Transkripsyonu.

Ortosu dayra suu bolot,
Cerinin baarı bek bolot,
Kaçıp kişi kutulbayt,
Koo karmagan çep bolot.
Tagay biy menen Edige,
Abıl kandı kebine.
Bata berdi baarısı,
Caşı menen karısı.
Batasın alıp nurdanıp,
Boz corgonun üstünö
Abıl mindi kırdanıp.
Kırk uruu Kırgız duuldap,
Aman barıp, esen kell
Kız Canıl kıyın coo degen,
Ceri biyik too degen.
Bargan coonu caylagan,
San ming kolduu kız Canıl
Özü calgız aydagan.
Abıl mırza kep ayttı:
Bata berding baaringar.
Alıp kelsem Canıldı,
Ak kalpak Kırgız bagınğa,
Cazuuda bolso köröyün.
Kaza cetse Canıldan
Kaçıp pende kutulbayt,
Kız Canıldan ölöyün.
Cergiliktü el üçün,
Ketip baram kim üçün?
İnşallo, alaarın,
Köp batası köl degen.
Eneden canğı tuuganda
Abıl degen at koyup,
Er cigittin belgisi-
Namıs üçün öl degen.
Atka mindi çingdanıp,
Kırgıy kuştay kıp etip,
Boz corgo menen er Abıl
Kayıp boldu cıp etip.
İkçiriltip ırıtıp,
Tuyagın cerge mılgıtıp,
Topurak uçup burkurap,
Tompoydoy taştar asmanda
Uçup cüröt zırkırap.
Boz corgonu cılcıtıp,
Danğanın kökkö ırıtıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Ortası dere su olur,
Yerinin hepsi sağlam olur,
Kaçarsa kişi kurtulmaz,
Çıt tutan sel olur.
Tagay bey ile Edige,
Abıl kandı sözüne.
Duva etti hepsi birden,
Genci ile yaşlısı.
Duvalarını alıp nurlanıp,
Boz yorganın üzerine
Abıl bindi kırlanıp,
Kırk boy Kırgız bağırıp,
Sağ varıp, esen gel!
Kız Canıl zor düşman diye,
Yeri yüksek dağ diyen.
Varan düşmanı bitiren,
Sayısız bin askerli kız Canıl
Tek başına süren.
Abıl mırza söyledi:
Duva ettiniz hepiniz.
Alıp gelirim Canıl'ı
Ak kalpak Kırgız bahtına,
Yazılmış ise göreyim.
Kaza gelirse Canıl'dan
Kaçıp insan kurtulmaz,
Kız Canıl'dan öleyim.
Yerli olan halk için,
Gidiyorum kim için?
İnşallah alırım,
Çok duvası göl diyen.
Anadan yeni doğduğumda
Abıl denen isim verip,
Er yiğidin işareti
Namus için öl diyen.
Ata bindi kuvetlenip,
Atmaca kuşu gibi kıp edip,
Boz yorga ile er Abıl
Kayboldu cıp edip.
İkçiriltip⁵⁸ fırlatıp,
Tuynağını yer batırıp,
Topurak uçup burkurap,
Aşık kemiği gibi taşlar gökte
Uçuyorlar çok hızlı.
Boz yorgayı sızdırıp,
Toz topusun fırlatıp,

435 Destanın Transkripsyonu.

Cer ölçööstün alıptır,
Ceti küntü col cürüp,
El çetine barıptır.
Kündüz cürböy bekinip,
El körsö kalaar şekinip,
Tünüküstü bolgondo
Boz corgonu caydaktap,
Molodoy taşka baymaktap,
Talga baylap takıyıp,
Tanğ aşırıp akıyıp
Kündüzü çöptü çaldırıp,
Suutusun kandırıp,
Lobdun cetti çetine,
Adırluu toonun betine
Kündün nuru çalganda,
Abıl dürbü salganda
Aylınan malı körböyüt,
Özönü tolgon mal catat.
Uluu şaşke bolgondo,
Kök buka minip kartaygan,
Kök ala sakal abışka
Cayıp koydu kaytargan.
Dürbü menen karasa,
Aylınan ayıl bölünböyt,
Arzan Canıl körböyüt.
Abışkaga barayın,
Abıl mırza oylonup,
Ayavay sözgö kanayn.
Boz corgonu üyrötüp,
Boz taardan şalça alıp,
Atka salgan süyrötüp,
Tört kurcunu artılğan,
Arkan menen tartılğan.
Koy kaytargan bir çalga
Salam ayttı er Abıl,
Alik aldı kargan çal.
Amandaşıp kalışıp,
Abışka menen er Abıl
Cakşı sözgö salışıp,
Abışka turup kep ayttı,
Kaydan kelgen balasıng,
Kaysı cakka barasıng?
Abıl mırza kep aytat:
Kaşkartun üstü Artıştan,
Oşondon çıktım dep aytat.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yer ölçüsünü almıştır,
Yedi gün yolda yürüyüp,
Halk kenerına varmıştır.
Gündüz yürümeden saklanıp,
El görse kalır şüphelenip,
Karanlık olunca
Boz yorganın eğerini çıkarıp,
Torba gibi taşa bağlayıp
Dala bağlayıp dimdik,
Şafak oluncaya kadar beklettirip
Gündüz otu yedirtip,
Sootmasını teskin edip,
Lobun kenarına ulaştı
Taşlak dağın yüzünde
Güneşin nuru değince,
Abıl dürbünle bakınca
Avulundan malı görünmez,
Mecra dolu mal yatıyor.
Öğle öncesi olunca,
Gök öküz binen ihtiyar,
Mavimsi sakal ihtiyar
Yaydığı koyununu otlatan
Dürbün ile bakarsa,
Avuldan avul bölünmez,
Ucuz Canıl görünmez.
İhtiyara varayım,
Abıl Mırza düşünüp,
Aşırı sözle tatmin olayım.
Boz yorgayı öğretip,
Boz keçeden salça alıp,
Atını sürükletip,
Dört heybeyi sırtına asıp,
Arkan ile çektirilen.
Koyun güden bir ihtiyarla
Selamlaştı er Abıl,
Karşılık verdi yaşlı ihtiyar.
Sağ-sağlim misin? Diye sordular
İhtiyar ile er Abıl
İyi söze başladılar,
İhtiyar durup konuştu,
Nerden gelen çocuksun,
Hangi tarafa varacaksın?
Abıl mırza cevap verdi:
Kaşkar'ın üstü Artış'tan,
Oradan çıktım dedi.

436 Destanın Transkripsyonu.

Soodagerim keldim dep,
Abil ayttı mınday kep.
Barakelde balam! Dep,
Murun ayttıng salam dep,
Kelgen işiñg onğolsun,
Mırza çıkma balam dep.
Kayran Abil kanetsin,
Kaşkarlıkça kayladı.
Canıldım cayın köp surap.
Bulbulday bolup sayradı.
Abil sayrap ayanğdap,
Abışka sözdü süylödü,
Baştan ayak bayandap.
Ceribiz salkın tunuk dep,
Begibiz Canıl uluk dep,
Abışka ayttı mınday kep.
Kızdan mınday bolbogon,
Kırgız menen Kıtaydan
Kıylasın Canıl somdogon,
Kabarın ukkan kaçça can.
Kün batış cagı Ancıyan,
Eçen mıktı er kelgen,
Neçen kıyın şer kelgen,
Baarın Canıl onğdogon,
Ürbülçök menen Burhuy
Eköönü kabat somdogon,
Kızdan mınday bolbogon.
Kırgızdın kıyın törösü
Ak-çiyden kelip cılkı alğan,
Arkasınan kubalap,
Calgız Canğıl kız bargan.
Kazkara atın oynotup,
Kumayıñın coyлотup,
Üçükö menen Tülkünü,
Atakozu Çabaktı
Calgız Canıl soylotup,
Lob dayra bolot ceribiz,
Tolkugan noygut elibiz,
Uşul, balam, kebibiz..
Uşul eldi başkargan,
Canıl mırza begibiz
Kündö cıyın, күндө toy,
Cırgap catat elibiz.
Soodager bolsong bargın dep,
Artınıp cürgön buyumdu

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Tuccarım geldim diye,
Abil anlattı böylece.
Aferin sana oğlum!- diye,
Önce verdin selamı,
Yaptığın iş düzelsin,
Mırza çıkma oğlum diye.
Zavallı Abil ne yapsın,
Kaşkarca konuştu.
Canıl'ın durumunu çok sorup.
Bülbül gibi öttü.
Abil ötüp bitirince,
İhtiyar söze başladı,
Baştan sonuna kadar anlatıp.
Yerimiz serin berrak diye,
Beyimiz Canıl ulu diye,
İhtiyar anlattı böyle söz.
Kızdan böyle olmayan,
Kırgız ile Çinlerden
Çoğuna Canıl şekil veren,
Haberin duyan birçok can.
Batı tarafı Ancıyan,
Epey sağlam el gelen,
Bir çok cesur şir gelen,
Hepsini Canıl düzelden,
Ürbülçök ile Burhuy'u
İkisini kat bitiren,
Kızdan böyle olmayan.
Kırgızın cesur reisi
Ak-Çiyden gelip at alan,
Peşinden kovalayıp,
Yalnız Canıl kız varan.
Kazkara atını oynatıp,
Kumayıñını yeldirip,
Üçükö ile Tülkü'yü,
Atakozu Çabak'ı
Yalnız Canıl süründürüp,
Lod dere oluyor yerimiz,
Dalgalanan Noygut halkımız,
Şudur oğlum sözümüz.
Şu halkı yöneten,
Canıl mırza beyimiz
Her gün yığın, her gün ziyafet,
Refah yatar halkımız.
Tuccar olsan var diye,
Taşıdığın eşyaları

437 Destanın Transkripsyonu.

Kerektügö satkın dep,
Sooda satıp bütönçö,
Ayılda oynop catkın dep,
Abışka ayttı minday dep,
Menin sözüm kanday dep.
Çaldın sözün ukkanda
Atka mindi kamınıp,
Er Abıldı körgöndö
Soodager keldi dep aytıp,
Eldin baarı cabılıp,
Tegerektep barışıp,
Tört kurcundun közündö
Buyuymdarı alışıp,
On çaktı künü er Abıl
Eli menen tanışıp,
Boz corgonu bilgizbey,
Başka adama mingizbey,
Canıldı kaçan köröm dep,
Calgızdap kantip bölöm dep,
Şakegin eptep alsam dep,
Eline tüşük salsam dep,
Uktabastan oygonup,
Abıl mırza oylonup,
Erteng menen bolgondo,
Kabar keldi eline,
Kulak salgın köpçülük,
Kız Canıldın kebine.
Kız Canıldın oyu dep,
Kız bergendin toyu dep.

*Abıl mırza ayılga kelip, artingan buymun
kerek degen kişige berip, ertengmenen
üydön eşikke çıgıp tursa, Canıl Mırzanın
bir cigiti elge kabar salıp, Canıl Mırzanın
oyu bolot dep, erke kızdın toyu bolot. Elge
kabar salgın dep Canıl Mırza ciberdi,
casool süylöp barbandap, köyröngdün
baarı dardandap, bürsügünü kelgin dep,
elge kabar beriptir. Bul kabardı Abıldın
kulagı uktu.*

Kız-kelinder kamdanıp,
Eldin baarı şağdandıp,
Çabāndester kamdanıp,
Abıl turdu tañkalıp.
Kız-kelinder süyünüp,
Bir-birine cügürtüp,
Ayıldın baarı dürböşüp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

İhtiyacı olana sat diye,
Ticaretin bitince,
Avulda oynayıp yat diye,
İhtiyar söyledi böyle diye,
Benim sözüm nasıl?- diye.
İhtiyarın sözün duyunca
Ata bindi hazırlanıp,
Er Abıl'ı görünce
Tüccar geldi diyerek,
Halkın hepsi toplanıp,
Çevirerek vardılar,
Dört heybenin gözünde
Eşyalarını aldılar,
On gün gibi er Abıl
Halkı ile tanışıp,
Boz yorgayı belli etmeden,
Başka adama bindirmeden,
Canıl'ı ne zaman göreceğim diye,
Yalnız nasıl böleceğim diye,
Yüzüğü bir şekilde alsam diye,
Halkına zahmet ettirsem diye,
Uyumadan uyanık,
Abıl mırza düşünüp,
Ertesi sabah olunca,
Haber geldi halkına,
Kulak asın kalabalık,
Kız Canıl'ın sözüne,
Kız Canıl'ın fikri diye,
Kız verenin düğünü diye.

*Abıl Mırza avula gelip, taşıdığı eşyaları
İhtiyacı olanlara satıp, ertesi günü
konakladığı evden dışarı çıktı. Canıl
Mırzanın bir yiğidi halkına duyuru yaparak
"Canıl Mırzanın oyu olacak ,şumarık bir
kızın düğünü olacak" diyordu." Halkına
haber verin diye Canıl Mırza gönderdi,
Kavaslar söyleyip barbandap⁵⁹, farfarın
hepsi dardandap, bir gün sonra gelin" diye
halka haber vermişler. Bunu Abıl duydu.*

Kız gelinler hazırlanıp,
Halkın hepsi şanlı olup,
Çabāndesler⁶⁰ hazırlanıp
Abıl durdu şaşırıp.
Kız gelinler sevinip,
Birbirlerine koşturup,
Avulun hepsi telaş edip,

438 Destanın Transkripsyonu.

Birin-biri cür deşip,
Kütlükörün taptasıp,
El attandı kamdanıp,
Abıl barat tağgalıp.
Bardı Abıl eline,
Kulak saldı kebine.
Kütügüm kirdi, kün battı.
Karı debey, kız debey,
Katarı menen ırdaşıp,
Tokmok salıp cırğasıp,
Uul-kızdar körüşüp,
Oynop catat baarısı,
Bul Canıldın ırısı.
Abıl turat çamdanıp,
Bul oyunga kirsem dep,
Canıldın sırım bilsem dep.
Teke cargak sarı şım,
Kiyminin baarın şımdanıp,
Özün-özü çingdanıp.
Boz corgonu cetelep,
Bir tokoygo bayladı,
Oyunga kirdi aylamp.
Kız oyunda duuldap,
Kıykırıp ırdap çuuldap,
Abıl kirdi tüyülüp,
Kırk cigiti kaşında,
Kız Canıl tördün başında.
Salam ayıp zangık etip,
Canıl Mirza Abıldı
Karap kaldı cark etip.
Kaydan kelgen balasıng,
Kız Canıl sözdü süylödü.
Cerdep turgan ceriñ kim,
Urugunğ aytçı, elinğ kim?
Abıl Mirza kep ayttı,
Men cerimde kan elem,
Bir adamça bar elem,
Kaçıp keldim elimen,
Adaşıp keldim cerimen.
Can soogalap keldim dep,
Ayttırbay sözdü bildinğ dep
Ölümdön kaçıp keldim dep
Öngümdön taanıp bildinğ dep.
Canıl mirza dep uktum,
Canım kalar beken dep,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Birbirlerine yürü deyip,
Koşu atlarını hazırlayıp,
Halk ata bindi hazırlanıp,
Abıl gidiyor şaşırıp.
Vardı Abıl halkına,
Kulak astı sözlerine.
Karanlık çöktü, güneş battı.
Yaşlı demez, kız demez,
Sırayla şarkı söyleyip,
Tokmok⁶¹ bırakıp neşelenip,
Oğul kızlar görüştüler,
Oynuyorlar hepsi birden,
Bu Canıl'ın ırısı.
Abıl duruyor sıçrayıp,
Bu oyuna girsem diye,
Canıl'ın sırım öğrensem diye.
Teke cargak sarı pantolon,
Giyiminin hepsini kuşanıp,
Kendi kendine güç alıp.
Boz yorgayı yedekleyip,
Bir ormana bağladı,
Oyuna girdi dolanıp.
Kız oyunda uğultu yapıp,
Haykırıp şarkı söyleyerek,
Abıl girdi büzülüp,
Kırk yiğidi kaşında,
Kız Canıl yukarı başta.
Selam diye zank edip,
Canıl Mirza Abıl'a
Bakıp kaldı gülümseyip aniden.
Nerden gelen çocuksun?
Kız Canıl sözü söyledi.
Yaşadığım yerin kim?
Boy'unu söyle, halkın kim?
Abıl Mirza konuştu,
Ben yerimde han idim,
Bir insanca var idim,
Kaçtım geldim halkımdan,
Şaşırıp geldim yerimden.
Can kurtarıp geldim diye,
Dedirmeden sözü bildin diye
Ölümden kaçıp geldim diye.
Yüzümden tanıp bildin diye.
Canıl Mirza diye duydum,
Canımı kurtarır mı diye?,

439 Destanın Transkripsyonu.

Aralap keldim elinge.
Alıp kalsanğ canımdı,
Can saktayın elinge.
Canıl Mirza kep ayttı,
Cakşı bolot dep ayttı.
Tokmok berdi koluna,
Abıl mirza ırdadı,
Aş bışım ırdap tınbadı,
Üntün ugup Abıldın,
Adamdın baarı cırgadı.
Canılğa tokmok salıptır,
Körüşöm dep barıptır.
Açuusu kelip, kız Canıl:
Algı başın!-dep ayttı.
Anar degen bir kelin:
Oyun başı men bolsom,
Oyrottuu bilgen sen bolsong,
Bu da kandın uulu eken,
Daracangar tenğ bolso,
Körüşüp koygun dep ayttı.
Anardın sözün kubattap,
Eldin baarı duuldap,
Caş-karısı çuuldap,
Körüşüp koygun dep ayttı.
Eldin sözün sındırbay,
Canıl turdu erkelep,
Anar koldon cetelep,
Abıl menen körüştü,
Körüşüp alıp toktoşup,
Ayıp körbö ece dep,
Abıl barıp koştosup,
Onğ kolundan karmadı,
Şakegin culdu kolunan.
Karmagıla dep ayttı,
Karmagança bolobu,
Bürgödöy bolup tüyülüp,
Abıl çıktı cügürüp,
Miltıktın ogu çuuldap,
Caanın ogu şuuldap,
Candın baarı dürböşüp,
Cügürgön boydon ketiptir,
Boz corgogo cetiptir.
Corgonu mindi kamınıp,
Tuş-tuş cakka köpçülük,
Kıyırışıp cabılıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Aranıza geldin halkına.
Kurtarırsan canımı,
Hayatımı sürdürüyüm halkınla.
Canıl Mirza söz söyledi,
İyi olur diye söyledi.
Tokmok verdi eline,
Abıl mirza şarkı söyledi,
Aş pişince söyleyip dinmedi,
Sesini dinleyip Abıl'ın,
Adamın hepsi neşelendi.
Canıl'a tokmok bıraktı,
Görüşeceğim diye varmıştır.
Çok kızan Canıl Mirza:
Kesin başını!- diye emir verdi.
Anar denen bir gelin:
Oyun başı ben olursam,
Adeti bilen sen olursan,
Bu da Han'ın oğlu imiş,
Dereceniz aynı olursa,
Görüşüver diye söyledi.
Anarın sözünü destekleyip,
Halkın hepsi uğultu yapıp,
Genç yaşlısı bağırıp çağırıp,
Görüşüver diye söyledi.
Halkının sözünü kırmadan,
Canıl durdu şımarıp,
Anar elinden yedekleyip,
Abıl ile görüştü,
Görüşükten sonra durdular,
Ayıp etme, abla diye,
Abıl varıp vedalaşıp,
Sağ elinden tutuştu,
Yüzüğünü kaptı elinden.
"Yakalayın" diye bağırdı,
Yakalayan olmadı,
Bürgö⁶² gibi büzülüp,
Abıl çıktı koşturarak,
Tüfeğin oku zirt zirt edip,
Yayın oku zır zır edip,
Candın hapsi telaş edip,
Koşarak gitmiş,
Boz yorga'ya ulaşmış.
Yorga'ya bindi hazırlanıp,
Her tarafa kalabalık,
Haykırışıp birlikte,

440 Destanın Transkripsyonu.

Boz corgonu mingende,
Şakekti belge tüygöndö,
Mıltıktın ogu cetebi,
Ala kaçıp şakegin
Er Abıl esen ketkeni.
Boz corgo menen cılt koyup,
Abıl ketti kutulup,
Kanday duşman aldı dep,
Canıl kaldı kaygırıp,
Şakeginen ayrılıp.
Boz corgo menen tez keldi,
Uluu şaşke mezigilde,
Kaşkardın kara colunda,
Canılga bara catıptır,
Soodagerge kez keldi.
Soodager menen kelişip,
Abıl mırza kep ayttı,
Barasıñg kayda dep ayttı.
Canıl mırza begim dep,
Senin kayda eling dep,
Abıl mırza kep ayttı,
Menin elim Kırgız dep,
Arpa, Ak-Say cerim dep,
Ak kalpak Kırgız elim dep,
Soodager, ukkun kebidim,
Eline tüyşük saldım dep,
Erke Canıl mırzanın
Şakegin suurup aldım dep,
Menin atım Abıl dep,
Kızdın atı Canıl dep.
Ayta bargın tamır dep.
Soodager ugup kaytkanı,
Abıldın uşul aytkanı.
Abıl keldi eline,
Arpa, Ak-Say cerine,
Kabar keldi Kalmatay,
Kırk uruu Kırgız eline.
Kırk eki күнү toy kılıp,
Iraazı boldu köpçülük,
Abıldın aytkan kebine.
Namıs kolgo keldi dep,
Kuday bizge berdi dep.
Kırgızdın sözün taştaylı,
Kız Canıldan baştaylı.
Kabar ugup kız Canıl,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Boz Yorga'ya binince,
Yüzüğü beline bağlayınca,
Tüfegin mermi ulaşırımı,
Ala kaçtı yüzüğü
Er Abıl esen gitti.
Boz yorga ile cılt edip,
Abıl gitti kurtulup,
Nasıl duşman aldı?- diye,
Canıl kaldı kaygılanıp,
Yüzüğünden ayrılıp.
Boz Yorga ile tez geldi,
Karanlık basıtığında,
Kaşkar'ın kara yolunda,
Canıl'a gidiyorlar imiş,
Tüccarla karşılaştı.
Tüccar ile anlaşıp,
Abıl Mırza söz söyledi,
Varacaksın nereye?- diye
Canıl Mırza beyim diye,
Senin nerde halkın?- diye,
Abıl mırza konuştu,
Benim halkım Kırgız diye,
Arpa, Ak-Say yerim diye,
Ak-kalpak Kırgız halkım diye,
Tüccar dinle sözümü
Halkına zahmet ettirdim diye,
Şımarık Canıl Mırzanın
Yüzüğünü kaptım aldım diye,
Benim adım Abıl diye,
Kızın ismi Canıl diye,
Anlata var damar diye.
Tüccar duyup dönmüştür,
Abıl'ın dediklerini.
Abıl geldi halkına,
Arpa, Ak-Say yerine,
Haber verdi Kalmatay,
Kırk boy Kırgız halkına.
Kırk iki gün ziyafet yapıp,
Razı oldu kalabalık,
Abıl'ın anlattıklarına.
Namus ele geçti diye,
Allah bize verdi diye.
Kırgızın sözünü bırakalım
Kız Canıldan başlayalım
Haberi duyan kız Canıl

441 Destanın Transkripsyonu.

Elin oıyıp toy berip,
Kız da bolso antım bar,
Kalıñ noygut kalkım bar,
Karıñ menen çaşınğ dep,
Iraazı bolgun baarınğ dep,
Karı-çaşı bozdoşup,
Eli menen kız Canıl,
Eki üç künü koştoşup,
Koş, aman bol, kalkım dep,
Aktayın barıp antım dep,
Kara dolu, Kazkara,
Eki külük atı bar.
Kız da bolso Canıldın,
Kıyлага ketken danğkı bar,
Batasın alıp elinin,
Kazkkara minip kamdanıp,
Attandı Canıl çamdanıp,
42 ming ok alıp,
Sır cebesin asınıp,
Albars kılıç baylanıp,
Ak kalpaktuu Kırgızdın,
Keldi Canıl eline,
Kulak salgın köpçülük,
Canıldın aytkan kebine
Arpa, Ak-Say cerine
Canıl Mırza kelet dep,
Kabar tüştü eline,
Kıraandın baarı tandalıp,
Kız Canıl kelet eken dep,
Kırgızdın baarı tañ kalıp,
Üy kötörtüp, bee soyup,
Kız Canıldı tozuşuo,
Keldi Canıl çarkıldap,
Kazkara menen şańkıldap.
Canıldı tozup barışıp,
Kökbörtü tartıp çarışıp,
Sadaganı çaptırıp,
Kök börünü tarttırıp,
Kırgızdın baarı kelişip,
Kenğeş kılıp olturup,
Alıstan kelgen bir kızdı
Çaşıbiz alsak bolboyt dep,
Karıyası kenğeşip,
Kalmatayga berişip,
Kalmatay aldı Canıldı.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Halkımı toplayıp düğün yapıp,
Kız olsam bile antım var,
Kalın Noygut halkım var,
Yaşlın ile gencin diye,
Razı olun hepiniz diye,
Yaşlı genci bozlayıp ağladılar,
Halkı ile kız Canıl,
İki, üç gün vedalaşıp,
Hoşça kal, esen ol, halkım diye,
Beraet ediyim, gidip antımı diye,
Kara hırçın Kazkara,
İki külük atı var.
Kız olsa bile Canıl'ın,
Uzağa giden şohreti var,
Duvasını alıp halkının,
Kazkaray'a binip hazırlanıp,
Ata bindi Canıl güçlenip,
42 bin ok alıp,
Sır okunu asınıp,
Albars kılıcını bağlanıp,
Ak kalpaklı Kırgızın,
Geldi Canıl halkına,
Kulak asın kalabalık,
Canıl'ın dediklerine
Arpa, Ak Say yerine
Canıl Mırza gelecek diye,
Haber ulaştı halkına,
Çeviğın hepsi seçilip,
Kız Canıl gelecekmiş diye,
Kırgız'ın hepsi şaşırıp,
Çadır kurup, kısarak kesip,
Kız Canıl'ı karşılayıp,
Geldi Canıl parlayıp,
Kazkara ile şanlanıp.
Canıl'ı karşılamaya vardılar,
Kökbörtü çekiştirip yarışıp,
Sadakasını kestirip,
Kökbörünü çektirtip,
Kırgız'ın hepsi gelmiştir,
Meclis yapıp oturup,
Uzaktan gelen bir kıızı
Gencimiz alsak olmaz diye,
Büyükleri müşavere edip,
Kalmatay'a verdiler,
Kalmatay aldı Canıl'ı.

442 DESTANIN TRANSKRİPSYONU.

Caştarıngar algın dep,
Canıl murza zarıldı
Karı-caşı duuldap,
Kalmatay akem alsın dep,
Karı-caşı çuuldap,
Bata berdi duuldap,
Kalinğ eldin baarısı
Cay-cayına kaytışıp,
Canıldı Kırgız aldık dep,
Canıl özü keldi dep,
Murunğku ötkön karılar
Aytıp ötkön belgilep,
Canıl murza caşında,
Kıylaga salgan çuulgan,
Kalmataydan bir erkek,
Kız Canıldan tuulgan,
Kız Canıldın arbağı,
Kılımgı minday ugulgan,
Kızmat kılıp eline,
Kelin boldu kız Canıl.
Kulak salgın köpçülük,
Kız Canıldın kebine.
Segiz cıla cetkende,
Toguz cılga ötköndö,
Üčkö çıktı balası,
Aytıp ötkön sözümdün,
İçimde cektur kalatı,
Bir күnü cıyın top boldu,
Cıyılğan el köp boldu,
El çogulup esirip,
Kılmak boldu kesirdi,
Kalın Kırgız duuldap,
Caş-karısı çuuldap,
Karıganda Kalmatay
Az kalıptır ölöru,
Kız Canıldı körsökçü,
Kıyın dep aytkan önorün,
Anday bolso akıl dep,
Kız Canıldın üstünö
Bastırıp bardı makul dep,
Karısı bar, caşı bar,
Cıyılğan eldin içinde
Kargaşahuu ması bar.
Kalmatayga barışıp,
Amanı, baatır! Dep aytıp,

TURKIYE TÜRKÇESİNE AKTARIMASI.

Genç birisi alsın diye,
Canıl Mirza yalvardı
Yaşlı genci uğultu yapıp,
Kalmatay abimiz alsın diye,
Yaşlı genci haykırıp,
Duva etiler gürültü yapıp,
Kalın halkın hepsi birden
Yer yerine döndüler,
Canıl'ı Kırgız aldık diye,
Canıl kendisi geldi diye,
Önceki geçen yaşlılar
Anlatıp giden belirtip,
Canıl Mirza gençken,
Çoğuna yapan azabı,
Kalmatay'dan bir erkek,
Kız Canıl'dan doğan,
Kız Canıl'ın ervahı,
Asıra böyle duyulan,
Hizmet edip halkına,
Gelin oldu kız Canıl.
Kulak asın kalabalık,
Kız Canıl'ın hikayasına.
Sekiz seneye ulaşınca,
Dokuz sene geçince,
Üçe girdi çocuğu,
Anlatıp geçen sözümdün,
İçinde yoktur yanlışı,
Bir gün yağın toplandı,
Yığılan halk çok oldu,
Halk toplanıp kudurup,
Yapacak oldu felaketi,
Kalın Kırgız uğultu yaptılar,
Genci ile yaşlısı bağırıp çağırıp,
Yaşlı olan Kalmatay
Az kalmış öleceğine,
Kız Canıl'ı götürsek,
Zor diye anlatılan hüneri,
Öyle olursa akıl diye,
Kız Canıl'ın üzerine
Yaklaşıp vardı anlaşarak,
Yaşlısı var, genci var,
Toplanan halkın içinde
Lanetli olan sarhoşu var.
Kalmatay'a vadılar,
Esen mi, bahadır! diye sordular,

443 Destanın Transkripsyonu.

Ar kimisi kep aytıp,
Kız Canıldın önörün
Körsök bolo dep aytıp,
Anday bolso akıl dep,
Cengengerge aytkıla,
Oynop bersin makul dep.
Cañıl Mirza kep ayttı,
Kızdan kelin boldum dep,
Kızıl önüm onğdu dep,
Kelinden katın boldum dep,
Kempir atka kondum dep,
Birdi tuup toktolup,
Calınım öçüp çok bolup,
Caşçılık ketken oktolup,
Abişka bolso alğanım,
Alçağdap atka mingendey
Caş emesmin baldarım.
Miltik atıp, caa tartkan
Esimen çıgıp kalğanı,
Erme kılba baldarım.
Canıl ayttı minday dep,
Menin sözüm kanday dep
Anday debe cenge dep,
Çuuldadı baldarı,
Bir önördü körsöt dep,
Duuldadı çaldarı.
Kız Canıldın künüsü,
Baybiçesi Barçake
Kız Canılga kep ayttı,
Kıyşanğdabay şurkuya,
Barsanğ bolo dep ayttı.
Özü kelgen calap dep,
Eldin tilin albasanğ,
Maga kelet naalat dep,
İçi küyüp ot bolup,
Barçake sözün ukkanda
Turalbadı toktolup.
Anday bolso makul dep,
Boz corgonu mineyin,
Çogulta ber elinğdi,
Şaymanımdı kiyeyin.
Közünün baarı caş bolup,
Calap atım kalbadı,
Arağ içken emedey,
Aytiluu Canıl mas bolup,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Her biri laf söyleyip,
Kız Canıl'ın hünerini
Görseydik dediler,
Öyle olursa akıl diye,
Yengenize söyleyin,
Oynayıp versin kabul diye.
Canıl Mirza konuştu,
Kızdan gelin oldum dedi,
Kırmızı yüzüm soldu dedi,
Gelinden kadın oldum dedi,
Nine adma kondum dedi,
Bir çocuk doğurup olgunlaşıp,
Yalınım solup, kor olup,
Gençlik giden ok olup,
İhtiyar olsa aldığım,
Apışarak ata binecek
Genç değilim çocuklarım.
Tüfek atıp, yay çeken
Akılımdan çıkmıştır,
Eğlenmeyin çocuklarım.
Canıl söyledi böyle diye,
Benim sözüm nasıl?- diye
Öyle deme yenge diye,
Bağırıp çağırdılar çocukları,
Bir hünerini göster diye,
Uğultu yaptı ihtiyarları.
Kız Canıl'ın kuması,
İlk karısı Barçake
Kız Canıl'a söyledi,
Kırlıp bürülmeden şurkuya,
Varsana, diye söylendi.
Kendisi gelen fahişe diye,
Halkın dediğini kabul etmezsen,
Bana gelir lanet diye,
İçi yanıp ateş olup,
Barçake sözünü duyunca
Duramadı sakinleşip.
Öyle olursa kabul diye,
Boz yorgaya bineyim,
Toplaya bilirsin halkımı,
Teçizatımı giyeyim.
Gözlerine yaş alıp,
Fahişe adım kalmadı,
İçki içen birisi gibi,
Ünlü Canıl sarhoş olup,

444 Destanın Transkripsyonu.

Çaşın aldı közünü.
Calındap küyüp cürögü
Barçakenin sözünü.
Kiyiminin baarın kiyinip,
Moynuna caasın asınıp,
42 ming ögu bar,
Oşol künü Canıldın
Kıylanı kıraar öngü bar.
Calgan debe bu sözdü,
Okugan baldar kulak sall
Kuyrugun cerge tüydürüp
Kökülün kökkö şüydürüp,
Butuna taka kaktırıp,
Bo corgonun üstünü
Buulundan captırıp,
Atka mindi şağdanıp,
Adamdın baarı tağ kalıp,
Köçö tartıp cardanıp,
Körgöndün baarı tağ kalıp.
Baştağı Canıl emesten,
Köpçülükün közünü
Köründü kıyın şağdanıp.
Çoguluşkan kalıg el
Kenğ arpanın boyunda,
Camandık kılat Canıl dep,
Eç kimdin çok oyunda.
Candın baarı cardanıp,
Canıldı körüp tağ kalıp,
Erkek bolup kiyinip,
Töböğö çaçın tüyünüp,
Boz corgonu cılcıtıp,
Eldin baarı çuuldap,
Köçö tarıkan köpçülük,
Kalpagın birden ırgıtıp,
Irgıtıp iygen kalpaktı
Birden atıp ötkönü,
Atkanı kata ketpedi.
42 kalpak atıptır,
Kalpagın baldar attırıp,
Canğılga caanı tarttırıp,
Kalpagın atkan boz baldar
Baarı külüp katkırıp,
Boz corgonu cılcıtıp,
Danğkanın kökkö ırgıtıp,
Boz corgodon ter çıgıp,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Yaş aldı gözlerine.
Aevlenerek yandı kalbi
Barçakenin sözüne.
Kıyafetinin hepsini giyinip,
Boynuna yayı asınıp,
42 bin ok alıp,
O günü Canıl'ın
Çoğunu öldürecek yüzü var.
Yalan deme bu söze,
Okuyan çocuklar kulak as!
Kuyruğunu yerine kıvırıp
Kakülünü göklere bağlayıp,
Ayaklarına nal çektirip,
Boz yorganın üstüne
Buulundan⁶³ örttürüp,
Ata bindi şanlanıp,
Adamın hepsi şaşırıp,
Sokakta dizilerek hayret edip,
Görenin hepsi şaşırıp,
Önceki Canıl değilden,
Kalabalığın gözüne
Gözükte çok şanlı olup.
Toplanan kalın halk
Geniş Arpa'nın kenerında,
Kötülük eder Canıl diye,
Kimsenin yok aklında.
Canın hepsi hayret edip,
Canıl'ı görüp şaşırıp,
Erkek gibi giyinip,
Tepesine saçını bağlayıp,
Boz yorgayı sızdırıp,
Halkın hepsi bağırıp çağırıp,
Sokak daraltan kalabalık,
Kalpaklarını birer fırlatıp,
Fırlattığı kalpakları
Teker teker vurarak geçmiştir,
Vurduğu yanlış gitmedi.
42 kalpak vurmıştır,
Kalpagını çocuklar vurdurtup,
Canıl'a yayı çektirtip,
Kalpagını vurduran çocuklar
Hepsi gülüp kahkaha atıp,
Boz yorga sızdırıp,
Toz topu gök yüzüne fırlatıp,
Boz yorgadan ter çıkıp,

445 Destanın Transkripsyonu.

Ürpöyö tüşüp cün çıgıp,
Dabişınan ün çıgıp,
Kalıñ elge kep ayttı:
Uşul turgan kalayık,
Kalbagıla munğayıp,
Mingenim bolso celkayıp.
Koş kalgıla baarınğar,
Caşınğ menen karınğar!
Tulpardı mingen turçu emes,
Könğülün katın burçu emes.
Könğülün bursa urgaçı
Erge karap turçu emes.
Boz corgo menen kıl koyup,
Uçkan kuştay cıp koyup,
Kün çıgış közdöy bet aldı.
Tokto, Canıl mırza dep,
Kuup kaldı cabılıp,
Kuugan menen cetebi,
Açuusı kelgen Canıldın,
Kuugan esen ketebil!
Almanbet degen bir cigit.
Artınan kuup candadı,
Ayılıu kıraan kız Canıl
Almanbetti cayladı.
Almanbet tüştü talp etip,
Cıgıldı attan şilk etip,
Kocoguldu soylotup,
Boz corgonu oynotup,
Kayran Canıl kamınıp,
Ayıldagı kalıñ it
Ürüp çıktı cabılıp,
İtten biröb kalbadı,
Baarın Canıl calmadı.
İt-Ölgön dep Arpada,
Atağı cerde kalganı,
Künğöydön attı kulcanı,
Cat-Kulca atı kalganı.
Kızıl-Döbö cagalımay,
Kız Canıldın barganı,
Çımçıktı kuup cagalımay,
Cantalaşıp Canıldın
Canına çımçık barganı.
Bu da mendey kaçkın dep,
Cagalımaydı kız Canıl
Uçkanına karabay,

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Ürperip tüyleri çıkıp,
Sesinden ses çıkıp,
Kalın halka konuştu:
Bu duran halk,
Kalmayın siz kederlenip,
Bindiğim olsa celkayıp⁶⁴
Hoşça kalın hepiniz,
Genci ile yaşlımız!
Tulparı binen durmazmış,
Gönülünü kadın bozmazmış.
Gönülünü dişi bozarsa
Kocaya bakıp durmazmış.
Boz yorga ile kıl koyup,
Uçan kuş gibi cıp koyup,
Kützeye doğru yola çıktı,
Dur! Canıl Mırza diye,
Peşinden düştü hep birlikte,
Kovalarsa yetişir mi?
Çok kızan Canıl'dan
Kovalayan sağ kalır mı?
Almanbet denen bir yiğit,
Ardından kovup yanaştı,
Ünlü çevik kız Canıl
Almambet'i öldürdü.
Almambet düştü talp edip,
Yıkıldı attan şilk edip,
Kocogul'u öldürüp,
Boz yorgayı oynatıp,
Zavallı Canıl hazırlanıp,
Avuldaki çok köpek
Havlayıp çıktı hep birden,
Köpekten biri kalmadı,
Hepsinin işini Canıl bitirdi.
İt Ölgön diye Arpa'da,
Adı yerde kalmıştır,
Güneyde vurdu kulcanı⁶⁵
Cat Kulca adı kalmıştır.
Kızıl Döbö doğan,
Kız Canıl'ın varlığı,
Kuşları kovup doğan,
Çırpınıp Canıl'ın
Yanına kuş vardığı.
Bu da benim gibi kaçak diye,
Doğanı kız Canıl
Uçtuğuna bakmadan,

446 Destanın Transkripsyonu.

Uçkulsunğ dep ayabay,
Amı da Canıl calmadı.
Kazkara minip zakımdap,
Kız Canıldın balasın,
Öngörüp alıp çarkıldap,
Abıl Mirza cetiptir,
Kara-Korum, Kök-Moynok,
Astına Abıl ötüptür.
Moynuna kurun salınp,
Botodoy bozdop er Abıl,
Cenğeke dep calınp,
Calınganga bolbodı,
Açuusu kelgen kız Canıl,
Balası menen Abıldı
Kabatı menen calmadı,
Kara bettin artınan
Kuup kişi barbadı.
Balasın atkan karabet,
Baarızdı kırat dep,
Kalınğ el toktop kalğanı.
Canıl ketti oktolup,
Kayıptan tuğan Boz corgo,
Canıl minip çok bolup,
Eç kim çıkpay colunda,
Oşo kezde Boz corgo,
Kalmataydın kolunda,
Kız Canıl ketti oktolup,
Kalınğ Kırgız ökürip,
İçi küyüp çok bolup,
Boz corgo menen Canıldan
Acırap Kırgız toktolup.
Kün asmandan tutulup,
Artınan kuğan kişi çok,
Boz corgo minip kız Canıl,
Kırgızdan ketti kutulup,
Kıssa kılıp Canıldı,
Tarihün cazdım dalalat,
Okup ötkön caş baldar,
Saktasın kuday salamat.
Canıldı cazgan kazalı,
Cakşı okugun, boz baldar,
Büttü kazal tamamam.

Türkiye Türkçesine Aktarılması.

Uçansın diye acımadan,
Onu da Canıl öldürdü.
Kazkara binip hızlı koşturup,
Kız Canıl'ın çocuğunu,
Öngörüp⁶⁶ almış parlayıp,
Abıl Mirza ulaşmış,
Kara Korum, Kök Moynok,
Önüne Abıl geçmiştir.
Boynuna kemerini asıp,
Boto gibi bozlayıp er Abıl,
Yengeciğm diye yalvarıp,
Yalvarana olmadı,
Çok kızmıştır kız Canıl,
Çocuğu ile Abıl'ı
İkisini de vurmuştur,
Kara betin⁶⁷ ardından
Kovalayıp kişi varmadı.
Çocuğunu vuran kara bet,
Hapimizi kırar diye,
Kalın halk durup kaldılar.
Canıl gitti ok gibi,
Kayıptan doğan Boz yorga,
Canıl binip yok olup,
Kimse çıkmaz yoluna,
O sırada Boz yorga,
Kalmatay'ın kolunda,
Canıl binip ok olup,
Kalın Kırgız ökürip,⁶⁸
İçi yanıp, kül olup,
Boz yorga ile Canıl'dan
Ayrılıp Kırgız durmuştur.
Güneş gökte tutulup,
Peşinden giden kişi yok,
Boz yorga binen kız Canıl,
Kırgızdan gitti kurtulup,
Hihaya yapıp Canıl'ı,
Tarihini yazdım çalışıp,
Okuyup geçen genç çocuklar,
Allah korusun, selamet.
Canıl'ı yazan gazeli,
İyi okuyun, boz çocuklar,
Bitmiştir gazel tamamamdır.

IV.METİNDE GEÇEN KIRGIZCA SÖZCÜKLERİN TÜRKÇE KARŞILIKLARI

1. Noygut Kırgız boylarının biri.
2. Aykoco Bilge.
3. Karkıralı Turna tüylerini takınan genç kız.
4. Kızırлуу Doğaüstü koruyucu.
5. Kanzada Padişah oğlu.
6. Kazkara Canıl'ın bindiği atın ismi.
7. Kulan Yabani geyik.
8. Bökön Sayga (İri bir nevi karaca).
9. Et bışım Zaman ayarı (Destanlarda kullanılır).
10. Teminiş İleri gitmeye cehdetmek.
11. Engçer Güzel, düzgün.
12. Kunduz Yıldız ismi.
13. Ak şayı Ham ipekten yapılan bir nevi kumaş.
14. Tulpar Kanatlı savaş atı.
15. Argımak Asil at.
16. Engişeyim At üzerinde çekiştirmek.
17. Kurdaş Aynı yaşta olanlar.
18. Ak baran Özel savaş tüfeği.
19. Baabedin Doğaüstü koruyucu varlık.
20. Dardanğda Boyuna posuna güvenen her kimse.
21. Kıstalak Nikahı kaldırma, bozma, boşama. Küfür.
22. Başay El dokumalı olan bir nevi kumaş.
23. Barça Diba, kumaş.
24. Kökbörtü Tekeyi çekiştirmek stüretiyile yarış. Milli oyun.
25. At kunan Üçüncü yaşına basmış tay kunan.
26. Cambı Para yerine kullanılan Çin gümüşü.
27. Kıyık Cambının bağlandığı iplik.
28. Cılkıcı Hergele çobanı.
29. Tay carışım Mesafe uzunluğu.
30. Tolto Kalbin sıfatı, şıryani ehberin kalb ile birleştiği yer.
31. Külük Koşu atı, yürük at.
32. Kuzgun Kuş türü ismi.
33. Angır Kuş ismi.
34. Telki Dağ tekesinin dişisi.
35. Arkar Dağ koyunun dişisi.
36. Olpok Şilte.
37. Darayı İlk çıkışı İsfana'da yapılan çizgili kumaş.
38. Manat Buharada yapılan tüylü kırmızı kumaş.
39. Taskara Siyah griffon kuşu.
40. Şurkuya Hafif meşrep kadın.
41. Kun Kan davası.
42. Ak kalpak Milli beyaz şapka.
43. Köykaşka At ismi.
44. Ok darı Barut.

45.Kudayı-tülöö	Tanrı'nın yoluna kurban kesme.
46.Dobolbaş	Keskin ses çıkaran zurnadan uzun çalgı.
47.Albars	İyi çelik, bulat kılıç.
48.Cele	Tayları bağlamak için gerilen ip.
49.Kulakçın	Kulaklı kalpak.
50.Ürtük	Çul, örtü.
51.Maşıroo	Pahalı kumaştan dikilen Hanların giyisisi.
52.Kulduk	Kölece itaat etmek, eğilip selamlamak.
53.Buudan	Dayanıklı ve süratle koşan atın vasfıdır.
54.Doolbaş	Zurnadan uzun çalgı.
55.Teke Cargak	Paçası kesik deri pantolon.
56.Küçala	Kurtkökü otundan çıkarılan zehir.
57.Attarçı	Ticaret yapan herkimse.
58.Ikçırılıp	Sıçratmak.
59.Barbangda	Şişman ve iri yarı adamın hareketinin taklidi.
60.Çabandes	Cesur, atılğan atlı.
61.Tokmok	Tokmak.
62.Bürgö	Böcek (büzülebilen böcek).
63.Buulum	Kıymetli bir kumaşın adıdır.
64.Cel kayıp	Yel gibi kayıp olan.
65.Kulca	Dağ koçu.
66.Öngörtü	Birisini kendinin öntüne eğere koyarak getirmek.
67.Kara bet	Betbaht.
68.Ökürtü	Acı-acı yüksek sesle ağlamak.

SONUÇ

Yukarda destanın dört nüshasından söz edip bazı değerlendirmelerden sonra teker teker süjet sıralaması yaptık. Bunun sebebi çevirisini yaptığımız M.Musulmankulov'un nüshasını savunmak değil, karşılaştırmak ve okuru diğer nüshalardan azda olsa haberdar etmenin yanında bugün tartışılan bazı sorulara da cevap aramaktı. Bundan dolayı Canıl Mirza destanı'nı bütünüyle yeniden kontrol edip, ortaya koyacağız. Elden geldiğince kendi görüşlerimi de aktarmaya çalışacağım. Özellikle 1970-80-90 senelerine kadar bazı eleştirmenlerin destan üzerindeki çalışmalarına dönerek onların da fikirlerini ortaya koyacağız.

Destanda Camgırçı'nın kızı Canıl kendi cemiyetinin itibarı ve nüfuz sahibi, aynı zamanda özgürce yaşamayı seven cesur biridir. Bu karakter bütün nüshalarda böyledir. Kimseye baş eğmeyen bir kadın olarak ezilmek istemeyen Canıl'ın davranışları, tepkileri de aynıdır. Ama her nüsha için bazı söyleyeceklerimiz vardır.

Ünlü şair Togolok Moldo ve İbrayım Abdırâhmanov'un nüshalarında süjet gelişmesinde pek fazla fark görmüyoruz. Bazı farklılıklar Canıl'ın karakterini anlatırken sanat değerinde görülmektedir. Moldobasan Musulmankulov'un nüshası diğerlerinden farklı olup destanın eski anlatımlarına yakındır. Epik unsurlara daha yakın olduğu için destanın tarihini araştırmada önemli bir nüshadır.

İbrayım Abdırâhmanov'un nüshasına gelince; müellif Canıl'ı tarihi şahsiyet olarak göstermeye çalışır. Tüm destanı ustası olan Togolok Moldo'dan öğrenir ve halk arasındaki bazı anlatımlarla karşılaştırıp kendi nüshasını yazmıştır. O, halkın ve ihtiyarların ağzından duyduğu Canıl hakkındaki tarihi, Manas destanı'nın stiline benzeterek ırlara dönüştürdüğünü kendi hatıralarında anlatır:

Yaşlılardan duyduğumu
Dinleyip boşuna harcamadan
Gönüle saklayıp tuttuğumu
Basit söz ile vermedim
Tarihini sağlam bağlattım
Stiline Manasım
Benzeterek ıra dönüştürdüm.¹⁰

¹⁰ İbrayım Abdırâhmanov, Canıl Mirza, Frunze, 1967,s.9.

Togolok Moldo'nun nüshasında Canıl Mirza'nın esaretten kurtulup kaçmasıyla sona erer. İbray Abdırâhmanov'da Canıl'ın kaçarak geldikten sonraki hayatının son günleri de anlatılır. Ama bu bölüm çok kısadır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Canıl'ı tarihi bir şahsiyet olarak göstermeye çalışan İbrayın Abdırâhmanov bu konuda aşağıdaki delilleri sunar; "Canıl Mirza destanını ilk olarak Togolok Moldo'dan duydum, ustam bu hikayeyi on beş yaşındaki bir çocuktan duymuş. Çocuğun anlattıklarına göre 70 yaşındaki bir değirmenciden duymuş. Değirmenci ise çocukluğunda Canıl'ı kendi gözleriyle görmüş. O zamanlar yaşanmış olan Canıl'ın gökte uçan kargayı vurarak düşürdüğünü görmüş".¹¹

Kırgız halk hikayelerinin söyleyicileri anlattıkları hikayeleri her zaman belli bir büyük olaya yada belirli bir karaktere dayanarak anlatmaya çalışırlar. Bazılarının gerçek olduğunu tarihi şahsiyetler açıklayabilir.

Abdıkahk Çorobayev'in kendi nüshasında Kırgız boylarının sorunlarını, ilişkilerini geniş kapsamda anlatmaya çalışmıştır. Üstelik Canıl'ın esir düştükten sonra kurtularak kaçması, Kalmıkları öldürdüğü sahne ve Canıl'ın halkına dönmesi iyi derecede anlatılar olarak sayılabilir.

Diğer nüshalardan en büyük farkı ise Canıl'ın Kalmıklara karşı savaşı, ve zaferleridir.

Ünlü şair Togolok Moldo'un, İbrayın Abdırâhmanov'un, Moldobasan Musulmankulov'un nüshalarında Canıl'ın saldırıları ve savaşlarından pek fazla görüntü yoktur. Olaylar genellikle Canıl'ın çevresinde geliştiği için savaş sahneleri azdır. Çoğunlukla Canıl'ın teltekte(bire-bir) çıkması ve zaferleri anlatılmıştır. Genelde Kırgız destanlarında epik kahramanın portresi en güzel ve en etkili bir şekilde anlatılır. Yetenekli şairler ve aşıklar savaş sahnelerini anlatan bölümlerde ön plandaki karakterlerin kim olduğunu açıklamak için ilk önce dış görünüşü tasvir ederler. Onların davranış ve hareketlerini anlatarak onları bütünüyle tanıtmaya çalışırlar. Böylece eksiksiz, tam bir karakter çıkar karşımıza. Onlar iyiler veya kötüler olabilir, şairler için önemli olan onların dış görünüşleri ve yaptıkları işlerdir.

Togolok Moldo ve Moldobasan Musulmankulov'da cesur kıza verdikleri portre destanın ruhuna yakışır şekildedir. Bu iki şairimizin nüshalarında farklı olaylara pek fazla başvurulmaz. Sürekli olarak olaylar baş karakter Canıl'ın etrafında gelişir. Bu durumda biz bu iki nüshanın birbirlerine çok benzediğini söyleye biliriz. Aralarındaki en büyük farksa şiir güçüdür.

¹¹ R.Z. Kıdırbayeva, Narodno Poetiçeskoye v Epose Canıl Mirza, Frunze, 1960, s.7

Abdikalık Çorobayev, Canıl'ın portresini savaş durumunda açıklamaya pek fazla çalışmamıştır. Tam tersine sakin bir hayat biçimi içinde anlatmıştır :

Canıl biner atına

Kendisi güzel sempatik

Başında su samurdan şapka

İçinde bir Takıya

Mercan inci saçı var ¹²

Böyle bir anlatımla şair, bahadır kızın karakterini destan ruhuna doğru götürmemiştir. Çünkü destanda tam olarak kahraman olaylarını ve kahraman portresini vermesi gerekiyordu.

Ibrayım Abdurrahmanov Canıl'ın karakterini çizmede diğer şairlere göre başarı sağlamıştır. Fakat Canıl'ın portresini sadece savaş alanında anlatmakla yetinmiştir. Oysa Canıl hem savaşta hem de normal hayatta adil insan karakterini taşır. Söyleyiciler çoğu zaman Canıl'ın katıldığı olayları uzatmışlardır. Canıl'ın dışındaki olaylarsa geleneksel destan kurallarına uyulmuş ve kesilerek hemen "Bunu böyle bırakıp, Canıl'dan haber alalım" ya da "Bunu bir kenara bırakalım, Canıl'dan söz etmeye başlayalım" demişlerdir.

Canıl'ın başta Tülkü bahadır ve diğerlerini ördürmesinin sebebi tüm nüshalarda aynıdır. Bu olayda Canıl'ın karakterine ait ikinci bir ayrıcalık ortaya konur. Üçükö ile Tülkü hanların saldırısına uğrayıp atlarını çaldıran Canıl kendine güvendiği için tek başına onların peşinden gider. Karanlık basınca Tülkü ve Üçükö'nün bulunduğu yere gelir. Tam burada ilginç ve aynı zamanda trajik bir sahne vardır: Aşk, ölüm ve ayrılık sahnesi. Tülkü bahadırı görür görmez aşık olan Canıl'ın düşüncelerini anlatarak lirizme başvurur. Ama eleştirici Gürsün Subanbekov şöyle yazıyor: "Tülkü Bey ile Üçükö'nün tüm hareketleri halkın isteklerine karşıdır. Onlar başından beri el dağıtıp zorluğu ve zalimliği meslek edinenler. Canıl Mirza'nın atlarını alıp ya da avula saldırıp cesur kıza ganimet olarak almaya çalışırlar. Bazı nüshalarda Üçükö ile Tülkü Beyleri halk bahadırı olarak göstermeye çalışmaları başarısızdır. Anlatıcılar bu amaçla hareket ederek Canıl'ı Tülkü'ye aşık ederler. Burada ön plandaki kahramanımızın duygularını, bir kadın olarak iç dünyasının anlatılması, onun karakterini pasifleştirir. Çünkü kahraman kızın kendi hayatından daha önemli olan halkın hayatıdır" diyor. ¹³ Sırf bazı nüshalara göre bu böyle olabilir. Ama bizim

¹² Abdikalık Çorobayev, Canıl Mirza, Frunze, 1966, s.49

¹³ Gürsün Subanbekov, Kırgız Elinin Baatırdık Epostoru, Frunze, 1970, s.204

itirazımız vardır. Bir kere Gürsün Subanbekov kendisini **Kahraman destan anlayışına** tamamen kaptırmıştır.

Evet, doğru, Canıl halkını düşünmek zorundadır, ancak aynı zamanda o bir insan ve kadındır. Aşık olmak, sevebilmek onun en doğal hakkıdır. Zaten ne kadar sevdiyse de aşağılandığı için sevdiği, aşık olduğu insanı vurur. Bir kere Subanbekov bir eleştirici olarak destan olaylarına kendini fazla kaptırmadan Kırgızların 18 yüzyıldaki tarihine dönüp baksaydı Kırgız boylarının geneoloji tarihinde Tülkü ile Üçükö'nün gerçekten tarihi şahsiyetler olduğunu görürdü. Üstelik sarbagış boyunun yöneticileridir. Tarih onların şahsiyetinden bahsederken kendi halkının otoritesi ve kahramanları olduğunu açıklar. Aynı zamanda bu durum bazı nüshalarda da anlatılmıştır.

Şimdi Canıl'ı almaya geldikleri olayla ilgili bir değerlendirme yapalım. Yine Subanbekov onların karakterlerini açıklarken kendi yaşadığı dönemin etkisinden fazla uzaklaşmıyor. Biz ise baş karakterler olarak Tülkü ile Canıl'ın portrelerini güntümüz ya da dönemimize göre değil, onların yaşadıkları döneme göre açıklamaya çalışalım. Onlar nasıl bir dönemde yaşıyorlardı? Kendi adetlerine, kültürlerine sınıksız bağlı olan Beylerin halk içerisinde nasıl davranmaları gerekiyordu?

Bir cesur kadının bahadırılığını kendi gururuna yediremeyen bir yiğidin destandaki davranışları normaldir. Dönemine göre baş eğip, Canıl'ı el uzatarak isteyecek değildi. Çünkü Tülkü sıradan biri değildi, halkın başında bulunan bir bahadırdı. Aynı zamanda öylesine güzel, cesur bir kıza aşık olmamak elde değildi. Söyleyeceğimiz şu ki, dönemin şartları, hayat tarzı öyleydi ve zamanın istekleri buydu. Ya yenerek alacaktı ya da ölüme baş eğecekti. Bazı anlatıcılarımız veya müelliflerimizin Tülkü ve Üçükö bahadırları fazla acımasız, sürekli iyiler karşıtı olarak anlatmalarının sebebi ise yine anlayış tarzlarından kaynaklanmıştır. Veya oluşturulmuş edebiyat tarzının etkisidir.

Yukarıda Canıl Mirza ile Tülkü Bey'in karşılaştığı olaylardan bahsetmiştik. Bize göre destandaki bu karşılaşma bütün eserin rengini açan lirik, trajik unsurlar içerir. Sonuçta aşıkların kavuşması mümkün olmaz. Her ikisi de gurur, namus ve genel hayat tarzları ile bağlı oldukları adetlerinin kurbanıdır.

Üzerinde durduğumuz nüsha, Moldobasan Musulmakulov'a aittir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden sonra bir kere daha eleştirmen Gürsün Subanbekov'a değinmek zorundayız O, "Destan'da Canıl, Üçükö ile Tülkü onlarla birlikte Atakozu Çabakalari öldürmesini ayrıca kan isteyen acımasız biri olarak ayıplamıyorlar, tam tersine savunuyorlar.

Çünkü Tülkü ve Üçükö feodal ve halka göre birileri değiller, kendi çıkarları için uğraşan karakterler ve Kırgız bahadır destanlarının karakterleri olamaz"¹⁴ diyerek acımasızca saldırır. Biz bu değerlendirmeye olan itirazımızı şöyle açıklayabiliriz: Tamam, onlar bazı davranışlarıyla halkın dilediği iyi birer ideal olmayabilirler. Ama bu durumda tarihimize tekrar dönüp bakmak zorundayız. Kırgızlar boy boy, ayrı ayrı yaşamışlardır ve sürekli iç savaş içinde olmuşlardır. Onların birbirlerine düşmanca davranması veya karşı koymalarının sebebi ise daha iyi yerlere sahip olarak yaşamaktır. Bu çekişmelerin sebepleri ise çoğunlukla dış kaynaklıdır. Tülkü ve Canıl Mirza gibiler öyle tarihi şartlarda yaşamışlardır ki hayatın gereğine göre davranmışlardır. Zaman zaman Kırgızların birleşerek dış düşmanlara karşı savaşmalarını görmezden gelemeyiz. Vatan, halk ve özgürlük savaşlarında binlerce Tülkü'ler, Üçükö'ler etkili olmuşlardır. Canıl Mirza gibi akıllı, mükemmel yöneticilerin katkısı inkar edilemez bir gerçektir. Buna bir örnek gösterelim: Güzel bir yere sahip olabilmek niyetiyle Han Tülkü'nün yurduna kadar giden Canıl Mirza yanındakilerle konuşarak akrabalarına zarar vermekten vazgeçer. Buna karşılık kendisini, yurdunu ve malını zorla isteyenleri cezalandırır. Halkını korudu, yurdunu yağma ettirmedi. Sonuçta bir kahraman olarak görevini yerine getirdi. Tülkü ile Üçükö'ler de saldıranlara karşı koyarak, halkını koruyabilecek güce sahip olan bahadırlardır. Amacım sürekli Canıl Mirza karşıtı karakterleri savunmak değildir. Sadece bazı olayları açıklığa kavuşturup tek yönlü eleştirmenlere karşı çıkarak okuyucuları uyarmaktır.

Destanın tüm nüshalarında Canıl'ın Üçükö, Tülkü, Ülbürçök, Burhuy, Atakozu'ları öldürmesi inandırıcı motiflerdir. Ama Canıl'a karşı çıkanlar suçlu mudur suçsuz mudur, buna bakmaksızın öldürücü biri olarak anlatılmamıştır. Kendisi kimseye dokunmayan ve sadece saldıranları ağır şekilde cezalandıran kararlı, cesur kız olarak anlatılmıştır. Canıl'ın bire-bir savaş taktiklerini hangisinde nasıl anlatıldığından bahsettik. Şimdi de bütün destan unsurlarına uyan hayvanlar konusuna gelelim.

Destanda Kazkara-Canıl'ın atı, Kumayık-Canıl'ın köpeği bir de Boz Yorga hikayesi vardır. Bir at ya da Boz Yorga ,savaş atı, mükemmel, koşu atları hakkındaki anlatılar tüm Kırgız destanlarındaki geleneksel unsurlardır.

Canıl Destanı da bu kurala uyarak ilk önce Canıl'ın atından haber verir. Canıl'ın atı Kazkara başka destanlardaki gibi eşsiz bir attır ve kendine çok yakışır.

Kazkara güzel atı var,

Cesur Canıl kızı var,

¹⁴ Gürstün Subanbekov, Kırgız Elinin Baatırdık Epostoru, Frunze, 1970. s.205

Saldıran düşmanı mahvedip,

Cesur çıktı bunlar da¹⁵

diyerek Canıl'ı atıyla birlikte daha güçlü ve daha yenilmez olarak anlatır. Boz Yorga hikayesinde durum daha değişiktir. Canıl sonunda bir karara varır ve "Kim yüzüğümü alırsa onunla evleneceğim" diye ilan eder.

Kırgız boylarından bazıları birleşip öç almaya kalkıştığında tanıdığımız Boz Yorga ön plana çıkar. Böylece Kırgız yiğidi Abıl Boz Yorga ile Canıl'ın avuluna gelir ve kurnazlıkla yüzüğü çıkarıp kaçar. Eşsiz Boz Yorga her zamanki gibi Abıl'ı alıp uçar. Buradan itibaren Canıl'ın hayatı tamamen değişir. "Manas", "Kurmanbek", "Semetey" destanlarındaki gibi mükemmel bir at kahramanın hayatını tamamen değiştirir. En iyi destekçisi olarak anlatılır.

Canıl'ın köpeği hakkındaki olaylara Moldobasan Musulmankulov özel bir yer ayırmıştır. Bu "Manas" destanındaki Kumayık motiflerine benzer. Böyle bir motif eski mitolojik türlerden alınmış ve destanlarda yer almıştır. Canıl, her zaman yanında dolaştırdığı köpeğine nispetle "Kancığın kancığı" hakaretini duyunca alevlenir, duramaz hepsini teker teker vurur. Tam burada duygularını bastıran gururu ve namusu olur. Bu sahne Moldobasan Musulmankulov tarafından başarılı bir şekilde anlatılır. Üstelik Canıl köpeği yavru iken bulduğu sahneyi de mükemmel olarak verebilmiştir. Diğer üç nüshada Canıl'ın yavru köpeği bulduğu olay yoktur.

Destandaki önemli konulardan biri evlenme unsurlarıdır. Ünlü folklorist V.Y.Propp "Destanlardaki en önemli konu kahramanlık ile evlenme ve her türlü mistik güçlere karşı direnmektir" diyor. Bu fikre katılan E.M.Meletenski, buna "Öç alma" ya da "kan davası" konusunu da ekler. Kırgız destanlarının çoğunda bu üç konu beraberce olmasa da çoğu zaman yer alır. Evlenme tarzı genelde halk hikayelerinde daha farklıdır. Örneğin: Damat olmak isteyenler olağanüstü sınavlardan geçirilir. Destanların bazılarında savaşarak güç dengesini karşılaştırarak evlenilir.

Bahadır kızların bu tür evlilikleri hakkında Orta Asya Etnografi Tarihi araştırmalarında deliller sunulmuştur.

"Canıl Mirza" destanında yüzük olayı evlilik konusunu başlatır. Kırgız masallarında "altın yüzük" sık sık karşılaştığımız eşyadır. Buna göre destanımızdaki bu motif masallarımızdan gelmiştir. Verdiği sözü tutabilmek için 70 yaşındaki Kalmatay'la evlenmek zorunda kalır. Yüzüğünü çıkarıp

¹⁵ Moldobasan Musulmankulov, Canıl Mirza, Frunze, 1983, s.7

kaçtığı Abıl'la evlenmesi mümkün değildi. Çünkü o gençti, üstelik de bahadırdı. Kırgızlar böylece Canıl'ı yaşlı birisiyle evlendirerek Tülkü ile Üçtükö'nün öcünü almış olurlar. Destanda Canıl Kırgızlara kendisi gelir. Bu olay tüm destanlarda aynıdır, çünkü yenilenler baş eğerlidirler.

Sözünü ettiğimiz motifler tümüyle Moldobasan Musulmankulov'a aittir.

Togolok Moldo ile İbrayım Abdır Rahmanov'un nüshalarında bu motifin gelişmesi farklıdır. Başta Akkoçkor ve yiğitleri Canıl'ı esir alırlar. Sonuç olarak yine Kalmatay'la evlendirilir. Abdıkalık Çorobayev'de Canıl esir düşer. Ama olaylar tamamen farklı gelişir. Moldobasan Musulmankulov'un nüshası dışındaki diğer üç nüshada benzer bir şekilde Canıl kaplanla gürleşir ve onu yener. Burada söyleyiciler bir kere daha Canıl'ın nasıl bir kahraman olduğunu ispatlamak istemişlerdir.

Türk dilini konuşan milletlerinin halk hikayelerinde bu unsur sık sık yer alır. Kırgız destanlarında kaplanı yenmek ya da ona benzetilmiş motiflerin gelişmiş türleri var. Örneğin : "Manas" destanında Manas'ın annesinin gebelik döneminde kaplanın kalbini istemesi, Canıl'ın, kimseye yol vermeyen kaplanı öldürmesi gibi. Tüm destanlarda bahadırlığı, cesurluğu yüceltebilmek için bu unsurlara başvurulmuştur.

Destanda Kırgız halkının sakin sosyal yaşantısı da söylenmiştir. Ama bu motif pek fazla işlenmemiştir. Bu yüzden Canıl'ın gelin olduktan sonraki gelinlik dönemini anlatan motifler oldukça siliktir.

Canıl'ın Kalmatay'ın elinden kaçması tüm nüshalarda aynıdır. Kalmatay'la kaç sene yaşadığı her nüshada farklıdır. Birinde dokuz diğerinde yedi sene. İbrayım Abdır Rahmanov'un dışında diğerlerinde Canıl ile Kalmatay'ın bir oğlu olur. Özellikle Abdıkalık Çorobayev'in nüshasında Canıl'ın Kalmatay'dan kaçtığı sahne, oğluyla vedasındaki psikolojik durumu gayet güzel anlatılmıştır. Canıl iki duygunun arasında kahrolur:

Analık duygusu ve özgürlük duygusudur bu.

Gideyim derse çare yok

Çocuğu duruyor dolanıp

Daha iki yaşında

Hiç olmazsa Canıl'ı

Çağırarak dili yok

Alayım derse er Canıl

Sonunu da düşünüyör

Almayım derse, çaresiz

Çocuğuna kıyamıyor.¹⁶

Canıl çocuğu ne bırakabilir ne de götürebilir ve sonunda vurmaya karar verir. Peşinden gelen Kalmatay'ı vurur ve sonra silahını oğluna doğru çevirdiğinde elleri titrer, vücudu "kalç edip ok başka tarafa gider" Çorobayev bu sahnede okuru etkileyecek bir şekilde kutsal analık duygusunu verebilmiştir.

Moldobasan Musulmankulov'da çocuğun ve diğerlerinin ölümü kısa ve net olarak anlatılır. Bunun sebebi, Canıl'ı daha sert ve acımasız yaparak tam bir kahraman karakterine büründürmektir. Yine de Canıl her şeyden önce bir kadın ve bir anadır. Belki Abdurrahmanov'un nüshasındaki Canıl'ın çocuğunun olmaması bu yüzden. Böylece bu motif her nüshada farklı anlatılmıştır.

Eğer Çorobayev'in nüshasında Canıl'ın özelliklerinden analık duygusu öne çıkmışsa Musulmankulov'da en önemli özelliği olarak kahramanlığı ve cesareti öne çıkmıştır.

Önemli destan kurallarından biri de tabiatı anlatabilmektir. Moldobasan Musulmankulov lirizme baş vurarak Ak-Say, Arpa'nın güzelliğini mükemmel olarak söylemiştir. Aynı zamanda başka amaçla gelen Canıl, bu tabiatı gördüncü planından vaz geçer. Çok güzel tabiata sahip Kırgızlara dokunmadan geri dönüp gider. Canıl'ın böyle davranması onun hem adil hem saygılı olduğunu bir kere daha görmüş oluyoruz. Hümanizm, adalet, baht, özgürlük anlayışlarını da bizim döneme göre değil, onların dönemine, destanın zamanında yaşayan insanların bakış açısına göre değerlendirmeliyiz. Dönemin hayat tarzına göre mağlup olanların malını almak, insanlarını köle yapmak normaldir. Destanda Musulmankulov'un nüshası dışında diğer üçünde Canıl esir düşer, önce komplo hazırlarlar. Onun nüshasında "yüzük" motifi "esir düşme" motifinin yerini alır. Üçükö, Tülkü öldükten sonra özel hazırlıklar yapıp en seçkin yiğit, en iyi at seçilip gönderilir. Öç alma bölümü böyle başlar. 20 yaşındaki Abıl, Canıl'ın avluluna bir tüccar olarak gelir. Yüzüğü ele geçirme motifi masal unsurlarına yakındır ve bu olay lirik-romantik bir atmosferde gerçekleşir.

Togolok Moldo'nun nüshasında bir farklılık vardır. Bu "ağıt" motifidir. Yetenekli şair Burhuy öldükten sonra karısına ağıt söyletir. Ağıtta hem Burhuy'u hem Canıl'ı anlatan üzücü bir konu vardır. Bu ağıtın en güzel tarzı olduğunu kabul ediyoruz. Zaten ünlü şairimiz çeşitli ağıtlar bilmektedir.

Destanda Canıl "Taş düştüğü yere ağır basar" diyerek kaderine baş eğer. Yani Kalmatay'da iken. Ancak hiçbir zaman halkı ve yurdu aklından çıkmamıştır. Sonunda gösteriş yapmaya mecbur

¹⁶ Abdıkalık Çorobayev, Canıl Mirza, Frunze, 1957, s.288

edilen Canıl kendi silahlarını kuşanır ve gösteriden sonra yurduna kaçar.

Peşinden gelenler Onu durduramazlar ve bu şekilde destan sona erer.

Destan Kırgızların eski hayat tarzına hatlarıyla verebilmiştir. Destanda düşmanlar nettir ve onlar da Kalmıklardır. Onun karakteri umumleştirilmiş bir karakterdir. O, halkının tüm asil sınıflarını, kadın hakkındaki ak dileklerini, güzel düşüncelerini içerir. Onun erliği, gayretliliği, güçlüğü idealize edilerek verilmiştir.

Elimizde Canıl'ın netleşmiş bir şahsiyeti yoktur. Canıl'ın kahramanlığıyla ilgili gerçeği, tarihte bulamayız. Ama "Canıl Mırza" destanında tarihi ırların bazı öğelerinin var olduğu görmezden gelinemez. Destanın hacimli olmaması, fantastiğin azlığı ve Canıl'ın karakterini belli bir tarihi olay ile değerlendirilmesine engeldir.

Bu vaka bize hangi zamanda olursa olsun bir bahadır kızın var olduğunu gösterir.

"Canıl Mırza" destanı, halk arasında yaygın ve önemli efsanelerden biridir. Bütün Dünyadaki destan konularında, şu ya da bu şekilde, tarihi vakalar ya da bazı kahramanların halkı için yaptığı kahramanlıklar, yiğitlerin gösterdiği olağan üstünlükler yer alır. Ama bu tarihi vakalar orijinal haliyle folklorda varlığını sürdürmez. Halkın fantazilerine göre, bazı değişikliklere uğrayıp yeniden işlenir. Anlatıcıların bakış açısı, dinleyicilerin isteği, dönemin ruhuna göre eksilir eklenir, yahut yeniden yaratılır.¹⁷

Son olarak "Canıl Mırza" destanından hareketle, mükemmel bir drama yaratılmıştır. Hala halkımızın ilgi gösterdiği, ayrı bir öneme ve özelliğe ait büyük bir eserdir. Bu drama, K.Malikov ve A.Kutlubayev tarafından yazılmıştır.

Son söz olarak incelediğim "Canıl Mırza" destanı fikrimce eskiden olduğu gibi yine bir kahramanlık destanı olarak düşünölmeli ve değerlendirilmelidir.

¹⁷ Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihünün Oçerki, Frunze, 1978, s. 482

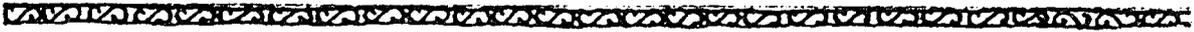
KAYNAKÇA

1. ABDIRAHMANOV, İbrayım, Camı Mirza, Frunze 1966-1967
2. AUEZOV, Muhtar, Kırgızskiy Geroıçeskiy Epos Manas, Alma-Ata, 1959.
3. BAYMUR, Anvar, Kırgız Tarihının Lektsiyaları, Mamlekettik "Uçkun" Konserni, Bişkek, 1992.
4. CAYNAKOVA, Aynek, Sarinci Bököy: Camı Mirza, C.6, Bişkek, 1998.
5. ÇOROBAYEV, Abdıkalık, Camı Mirza, Frunze, 1957-1998
6. KOZUBEKOV, Tölögön "El Bilgi Ene" Erkin Too Gazetası, 13-bet. 11.11.2000
7. K.G.U. (Kırgızskiy Gosudarstvenny University) Komisyonu, Kırgız Elinin Özeıi Çıgarmaçılık Tarihının Özerki: Camı Mirza, Kırgızınambas, Frunze, 1978.
8. KVIYATOVSKIY, A, Poyetiçeskiy Slovar, Moskva, 1966
9. KIRGIZ SSR İLİMDER AKADEMİYASI, Kırgızstandın Tarihi, 1 Tom, Frunze, 1956.
10. KIRGIZ SSR İLİMDER AKADEMİYASI, Kırgız Akındar Çıgarmaçılık Özerki, Frunze, 1988.
11. KIDIRBAYEVA, R.Z., Narodno Poetiçeskoye v Epose Camı Mirza, Frunze 1960.
12. MOLDO, Togolok, Camı Mirza, 1,2 Tom, Frunze 1954-1983
13. MUSULMANKULOV, M., Camı Mirza, Frunze, 1983.
14. MELETINSKIY, E.M., Proishojdeniye Geroıçeskogo Eposa, Moskva 1963.
15. PROPP, V., Russkiy Geroyiçeskiy Epos, Moskva, 1963.
16. SUBANBEKOV, Gürsün, Kırgız Elinin Baatırdık Epostoru; İlim Basması, Frunze, 1970.

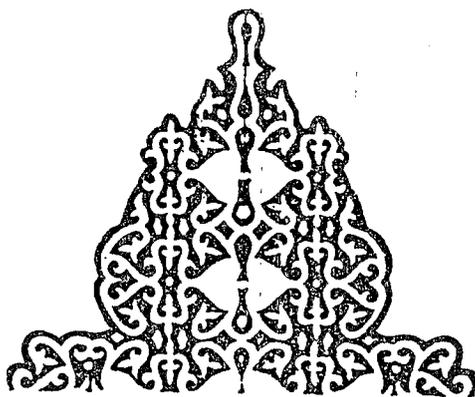

TC. VHSKOC...
...

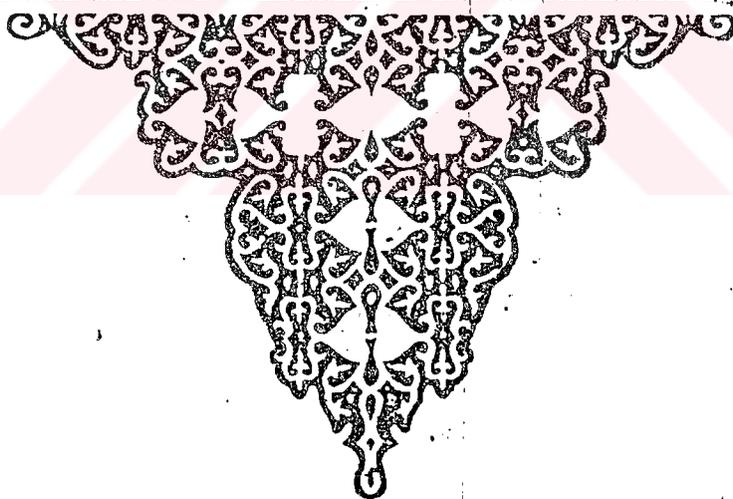

ЖАҢЫЛ МЫРЗА

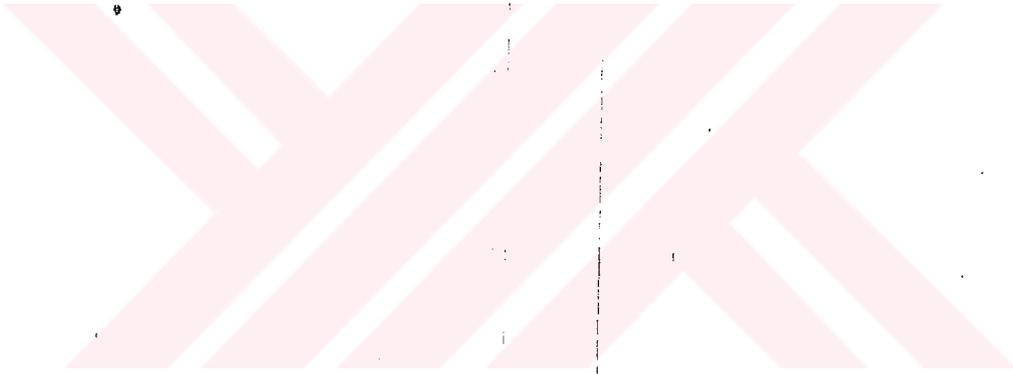
(М. МУСУЛМАНКУЛОВДУН АЙТУУСУ БОЮНЧА)

Canıl Mirza

Moldobasan Musulmankulov'un nüshası.

Жаңыл Мырза он алты жашка толду,
 Нойгуттан чыккан эрке болду.
 Кырк жигит күтүп,
 Салтанаты кыйын болду.
 Кыздан чыккан кыраап болду,
 Кыргыздан чыккан тынар болду,
 Атышкан жоодон качпады,
 Сан миң колдон шашпады,
 Айтканы сая кетпеди.
 Салганы шумкар куш болду,
 Колдогону кыз болду,
 Айкожомдон бата алып,
 Жаңыл Мырза атанып,
 Кырк жигити кашында,
 Кыйын чыкты жашында.
 Кашкарды чаап каратты,
 Казанасын талатты.
 Атканы мылтык ок болуп,
 Атышар киши жок болуп,
 Жылкы тийип олжо алып,
 Кыйлага салды бүлүктү.
 Кылычы тийген кыйрашып,
 Кызың бейбаш болду деп,
 Жамгырчынын астына
 Кыйласы келди ыйлашып,
 Чакыртып алып Жаңылды,
 Жалгыз балам Жаңыл деп,
 Насаат айтты далай кеп:
 — Эркек эмес, кыз болсоң,
 Калмак менен кытайдан

Кайраттуу дөөгө туш болсоң,
Каркыралуу кыз болсоң.
Кыз деген үйдө болуучу,
Кызырлуу киши конуучу,
Талаада жүрсөң жалгыз кыз,
Кызылың өчүп оңуучу.
Атасы айтты мындай деп,
Жамгырчынын жалгыз кыз,
Эркек менен жүрөт деп,
Ушак айтаар далай кеп.
Каркыралуу кыз болсоң,
Сенин атың ким болот
Кансаадага туш болсоң.
Унчукпай Жаңыл отурду
Көзүн жашка толтурду.
Акылымды ойлон деп,
Айтып өттүм далай кеп,
Атасы айтты мындай деп.
Кыз Жаңыл чыкты эшикке.
Атка минип октолуп,
Алты күнгө жок болуп,
Намыз кылып Жамгырчы,
Издебей койду токтолуп.
Жашы менен карысы,
Кан үстүнө келишти
Жалпы нойгут баарысы.
Издейли десе изи жок,
Кеткенин көргөн киши жок.
Жалгыз кеткен өзүнө сооп,
Жети күнгө жеткенде,
Туш-тушка кабар кеткенде,
Казкара минип шартылдап,
Кыз Жаңыл келди шаркылдап
Куланды тоодон атыптыр,
Кубанычка батыптыр.
Жанында жалгыз киши жок.
Куланды атып кулатып,
Үйүрү менен сулатып,
Терисин сыйрып бөктөрүп,
Жамгырчынын алдына
Алып келди көтөрүп.
Кыз Жаңылдын баяны,
Таштабай айтып өтөлүк,
Кан Жамгырчы атасы,
Эрип кетип көйкөлүп,

Бооруна
Карап т
Калың т
Жети ж
Сексенд
Кемпир
Кыздар
Бала-ча
Кантип
Үйрү ме
Кантип
Жетими
Он эки т
Бир олу
Жанын
Кыз ба
Кыз Жа
Кыз-кел
Чогулга
Жашы т
Талаада
Кезигип
Калмак,
Сууга ч
Султан
Кары-ж
Он алты
Айтып е
Эл ичин
Сөзгө ч
Жалпы
Батасы
Жай-жа
Көпчүлү
Садаган
Жаңыл
Кызым
Ак сарб
Кыз Жа
Коргош
Тыншап
Жаңыл
Ар өнөр
Баян кы
Элдин с

Бооруна басып болкулдап,
Карап турган кары ыйлап,
Калың пойгут баары ыйлап,
Жети жашта бала ыйлап,
Сексендеги кары ыйлап,
Кемпир ыйлап бышандап,
Кыздар ыйлап кызандап.
Бала-чака, кыз-келини
Кантип жалгыз жаттың деп,
Үйрү менен куланды
Кантип жазбай аттың деп,
Жетимиште чал айтып,
Он эки кулан, төрт бөкөн,
Бир олуттан атыпсың.
Жанында жалгыз киши жок,
Кыз башың менен кыйжалып,
Кыз Жаңыл кайда кетти деп,
Кыз-келини чогуу ыйладың,
Чогулган элдин баарысы,
Жашы менен карысы.
Талаада жүргөн баатыр бар,
Кезигип калсаң кантип,
Калмак, кытай капыр бар.
Сууга чыккан жалбызсың,
Султандан тууган жалгызсың.
Кары-жаш айтты мындай деп,
Он алтыда Жаңылга
Айтып өтү далай кеп.
Эл ичинде мыктысы,
Сөзгө чечен ыктуусу.
Жалпы сөзүң айтышып,
Батасын берип Жаңылга,
Жай-жайына кайтышты.
Көпчүлүктү таратып,
Садаганы чаптырып,
Жаңылдын кийими талатып,
Кызым аман келди деп,
Ак сарбашыл өткөрүп,
Кыз Жаңыл чыкты эшикке.
Коргошундай көйкөлүп,
Тыңшап турган көпчүлүк,
Жаңылдын сөзүң айталык,
Ар өнөрүң жашырбай,
Баян кылып айталык.
Элдин баары жатканда,

Кызык уктап атканда,
 Кан Жамгырчы ойгонуп,
 Жаңылдын жайын ойлонуп,
 Төшөктөн туруп толгонуп,
 Уктап жаткан Жаңылга
 Көрөйүн деп ойлонуп,
 Басып барды кылтылдап.
 Кыз жаңылдын башында,
 Чырак күйөт жылтылдап,
 Коёндон окшош эки кыз
 Кыз Жаңылдын жанында,
 Күлүп-ойноп шыңкылдап,
 Кыз Жаңылды караса,
 Уктап жатат ойгонбой,
 Эки кызды караса,
 Колунда болот кылыч бар,
 Киши кирсе сойгондой,
 Кыз Жаңылды кайтарып. -
 Эки кыз жайын айталык:
 Оң колунда жаасы бар,
 Көргөн жанды атканы,
 Бирөөндө болот кылыч бар
 Көрүнгөндү чапканы.
 Балыктай турат ойноктоп,
 Жылаңдай кетет сойлоктоп.
 Шыкаалап туруп Жамгырчы,
 Карап турат токтолуп,
 Билүүнү калды дабышы,
 Чырак өчүп жалп этип,
 Эки кыз кетти жок болуп.
 Кайта келди Жамгырчы,
 Жаталбады төшөккө,
 Кадимкидей токтолуп.
 Тандын эре-середе,
 Жылкыдан боз бээ алдырып,
 Ай туякка чалдырып,
 Ак сарбашыл кой союп,
 Жамгырчы калды шек алып.
 Бекер эмес кызым деп,
 Ошондон кийин, дем алып,
 Эли-журттап бата алып,
 Эр Жаңыл деп атанып,
 Бактысы бар башында
 Кайда барса Жаңылдын
 Эки кыз турат кашында,

Он
 Би
 Ко
 Кы
 Эл
 Жа
 Ат
 Эт
 Бе
 Ме
 Кы
 Кы
 Ал
 Ат
 Кү
 Ош
 Тем
 Те
 Ка
 Са
 Са
 Же
 Ко
 Кы
 Бет
 Ба
 Ат
 Аст
 Ко
 Жо
 Ко
 Та
 Ко
 Ко
 Мы
 Уш
 Оо
 Ош
 Кар
 Ка
 Но
 Кы

Кыз Жаңыл кыйын чыкты деп.
Кытайлар салган чуулган.
Акылынан шашпаган,
Атышкан жоодон качпаган.
Бир отурган жеринен
Эт бышымда миң аткан,
Мындай укмуш ким аткан,
Кашкарды чаан караткан.
Жеркенге, чейин алганы,
Жетимиш болду балбаны.
Алтымыш кызыл нар алып,
Тартуусун башка жана алып,
Жаңыл Мырза аттанып;
Кырымдан жазып кат алып,
Кыргыздан чыккан кыйын деп.
Ошо жерге аталып.
Сарамжалы санда жок,
Салтанаты баада жок.
Атышкан жоосу оңбогон,
Аялдан мындай болбогон,
Кытайды кырып сомдогон,
Кыздан мындай болбогон,
Кырк күнү кызып уруша,
Бетинен кызыл оңбогон,
Бендеде мындай болбогон,
Бет алган жоосун сомдогон.
Кыздан чыккан кымбаты,
Кыз Жаңылдын сымбаты.
Айтып өтөр жөнү бар,
Аксаргыл болгон өңү бар.
Атагы чыккан Жаңылды
Айтып өтөр жөнү бар.
Чолпондой болгон көзү бар,
Жолборстой болгон төшү бар,
Эңчер келген бою бар,
Эки миңдей жоо болсо,
Аламын деген ою бар.
Жалгыздыгын ойлобойт,
Жанын аяп толгонбойт,
Кылычы бар белинде,
Кыйын чыккан жеринде.
Жоо кайда деп желпшип,
Жетилди койгут балдары.
Келе мага союл деп,
Күүлөнүшүп күч алып,

Жетимишт
Арышын ба
Отун барда
Канткенде
Жаңыл Мы
Күүлөдү
Күүлөнүшт
Эми душма
Эңсеп жүр
Эзилтип ж
Эн жаткан
Эч кимден
Жандын ба
Жаш-кары
Жашы мен
Кыздан ба
Бул кыргыз
Казкара е
Кайраттуу
Качырган
Кайраттуу
Жаңыл ба
Өрүшкө ма
Атышар ж
Айгандын
Айганга ба
Айганды ч
Алтын, кү
Кыйшыгы
Мылтыгы
Сыр жебес
Алтындан
Бой тумар
Форуму м
Карылыкт
Калыкка т
Душманда
Адамдан
Аялдан ч
Адам айр
Кыз Жаң
Атышып т
Атып кайр
Акылынан
Жаасын ж

Жетимиште чалдары,
Арышың барда арылда,
Отуң барда жалында.
Канткенде жоодон качабыз,
Жаңыл Мырза барында!
Күүлдөдү чалдары,
Күүлөнүштү балдары.
Эми душман тапсак деп,
Эңсеп жүрөт балдары,
Эзилтип жоону чапсак деп,
Ээн жаткан мал болсо,
Эч кимден коркпой барсак деп
Жандын баары дуулдап,
Жаш-карысы чуулдап,
Жашы менен карысы.
Кыздан баатыр чыкканда,
Бул кыргыздын ырысы,
Казкара сындуу аты бар,
Кайраттуу Жаңыл кызы бар,
Качырган жоону талкалап,
Кайраттуу болду ушулар.
Жаңыл баатыр болгону,
Өрүшкө малы толгону.
Атышар жоону таппасак,
Айгандын эли чаппасак.
Айганга барып кол салды,
Айганды чаап мал алып,
Алтын, күмүш, зар алып,
Кыйшыгы жок кебинде,
Мылтыгы бар жонунда,
Сыр жебеси мөйнуңда,
Алтындан курап койнуңда,
Бой тумары боорунда,
Форуму мындай сонун да.
Карылыкта найзасы,
Калыкка тийген пайдасы
Душмандан качпайт.....
Адамдан башка форуму,
Аялдан чыккан сонуну,
Адам айран калгандай,
Кыз Жаңылдын жоругу.
Атышып турган душмандан,
Атып кайра тартпаган,
Акылынан шашпаган,
Жаасын жаза тартпаган,

Сан колдон жалгыз качпаган,
Бет алганын талкалап,
Бедөө* кара ат мингени.
Бери* кызындай чапкылап,
Кызыгып жоого киргенде,
Кылычын канга бсегон,
Кыйланы Жаңыл сомдогон,
Кыздан мындай болбогон.
Кытай менен калмактан
Кыр көрсөтүп сомдогон,
Айлына душман барбаган,
Эгешкен жоону жалмаган.
Кыздан чыккан кырааны,
Кызыл кашка тынары,
Жаңы өспүрүм чынары,
Жаштан чыккан кырааны,
Ченне киши барбаган,
Барган тирүү калбаган,
Койона бөрү тийбеген,
Коркуп киши сүрдөгөн,
Жылкысын ууру албаган,
Кезиккен тирүү калбаган.
Анжыян менен Алайга,
Арбагы кеткен далайга.
Кара тегин калчага
Кадыры жеткен канчага.
Жылдыз менен Кундуздан,
Кыздан чыккан баатыр деп,
Уккан элге кыргыздан.
Кытай менен калмакка,
Кыйлага бүлүк салмакка,
Кыз Жаңыл чыккан атууга,
Кабарын уккан калмактан.
Калмактын каны чоң Корун
Жетимиш жорго жетелеп,
Астына келди тартууга,
Жүргөнү Ошпол жер болуп,
Калмактар келип жүгүнүп,
Кыз Жаңылга эл болуп
Жаңылдын атын уккандар
Жүрөгү туйлап козголуп,
Атын угуп көз көрбөй,
Айбатынан Жаңылдын
Адамдын баары дос болуп,
Маш ойногон атууга

Малын берип канча жан,
Жаңылга келген тартууга,
Чыландын жолун кармаган
Чырмашканды жалмаган
Ополду бойлоп жол салган,
Нурханга барып кол салган.
Тегин менен калчадан
Тең келбеген канча жан.
Чилендин жолун тостуруп,
Ажыдан алган алыкты,
Кербенден алган салыкты.
Жаңылдын кылган бул иши,
Жалганы жок ачыкпы,
Анжыян менен Кашкарды,
Мекеге барган ажыны
Өз колу менен башкарды.
Анжыяндан соодагер,
Кире тартып келүүчү,
Кызыл алтып, ак күмүш,
Кыйласын тартуу берүүчү,
Кызыл жибек, ак шайы,
Кыйланы жүктөп келүүчү,
Кыз Жаңылдай мырзага
Уруксат сурап келүүчү.
Жаңылдан кагаз алуучу
Жан тийбестен соодагер,
Жай-жайына баруучу.
Жаңылдан кагаз албаса,
Кезиккен элдин баарысы
Малын таяап алуучу:
Алым алган Кашкарды
Айтылуу Жаңыл башкарган,
Кабарын угуп, канча жан
Алыстан келген темселеп,
Кол кайыр берген энтелеп,
Мусапырга нан берген,
Мунжу менен чолокко
Өрүшүнөн мал берген:
Карыңтар келген бир мынча,
Карк алтын берген бир канча.
Элиртин күлүк жараткан,
Эшенди көрсө талаткан.
Думанага лөк берген,
Мусапырга көп берген.
Жетимди баккан жетелеп,

Кол кайыр берген өнтөлөп,
Жесир-жетим, карыптын
Баарысы келген темселеп.
Алсыздарга ат берген,
Кечиктирбей бат берген.
Кыз Жаңылдын форумун,
Кыргыздын кызы ушундай,
Дагы угасын сонунун.
Чоң Анжыян жердеген,
Темнишкен душманга
Темнине тендик бербеген.
Үрбүлчөк менен Бурхуй,
Жандан ашкан эр деген,
Кыз Жаңылды укканда,
Бир көрсөк деп дегдеген.
Үрбүлчөк менен Бурхуй,
Өз жеринде эр болгон,
Адамды жанга тенебей,
Өзү мыкты бер болгон.
Ополдон издеп табам деп,
Ошонун элин чабам деп.
Бурхуй баатыр күүлөнүп,
Үрбүлчөктүн элине,
Үч күнү жыйып жерине,
Бурхуй баатыр ой кылып,
Үч күнү элге той кылып,
Лоб дайраны кечем деп,
Кыз Жаңыл мага тийбесе
Топчудай башын кесем деп,
Өз билгеним кылам — деп,
Өзүңү элин кырам — деп,
Жылдырып элин чабам деп,
Пейли менен тийбесе
Зордук менен алам деп,
Катындан киши качабы,
Кашкарда жаткан жамандар
Бир катынга тең келбей,
Казанасын чачабы.
Өзөңдө талын кыйратам,
Өкүртүп элин ыйлатам.
Жайлоодон малын алам деп,
Жамандык башка салам деп,
Тартуусу менен Жаңылды
Өзүм барып алам деп,
Эр Бурхуй күүлөнүп.

Чогулган элге сүйлөнүп,
Короосу менен койду алам,
Кой кайтарган бойду алам.
Матоосу менен төөнү алам,
Мал кайтарган жөөнү алам.
Керегесин кыйратам,
Келин-кызын ыйлатам,
Кызыл кыргын саламын,
Ошентип кордук көп кылып,
Кыз Жаңылды аламын.
Кайнап жаткан нойгутка
Кандуу бүлүк саламын,
Каяша айтса Жаңылдын
Каратып элин чабамын,
Айласын такыр түгөтүп,
Ак никелеп аламын!
Кандай дейсиң, элим, деп,
Жактыбы элге кебим деп,
Бурхуй баатыр эрсинип,
Элине кыйып шерсинип.
Кырк күндөн калбай барам деп
Кыз Жаңылды алам деп,
Менден кыйын ким алат,
Менден мурун ким барат?
Малын айдап топтотуп,
Королуу коюн токтотуп,
Күлүктөрүн коштотуп,
Күлдү журтун боздотуп,
Амалы кетип алсырап,
Чала жан болуп кысырап.
Астыма келет зарымын,
Мени алгып деп жалынып,
Кыз Жаңылга барамын,
Кырк күнгө жетпей аламын,
Кызыкка минтип канамын.
Баатыр болдум, эр болдум,
Баатыр атка мен кондум,
Каратып жылкы албасам,
Калмакка кыргын салбасам,
Баатыр болуп аттанып,
Не кытайга кыргын салбасам.
Кыргыздын кызы Жаңылды
Кызыган бойдон албасам,
Бурхуй баатыр боломбу,
Кыздан коркуп жан сактап,

Баатыр атка кономбу.
Кыз Жаңылды алам деп,
Арбагым кетсин Алайга,
Даңкым кетсин далайга.
Күлүктүн баарын таптатам,
Кылычтын баарын чарыктатам.
Жүз киши менен барам деп,
Так түштө малын чабам деп,
Качып кетсе кыз Жаңыл,
Көй-Каптап издеп табам деп,
Бурхуй айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Чогулган элдин баарысы,
Жашы менен карысы,
Кепке жүйрүк чечени,
Кете асирет эшени
Айтканыңыз акыл деп,
Атагын чыккан баатыр деп.
Кызыган бойдон барыңыз,
Кыз Жаңылды алыңыз,
Кыз Жаңылды сиз алсаң,
Кылымдан артык багыңыз.
Отурган эли эп кылды,
Жаш-карысы кеп кылды.
Бурхуй баатыр кеп айтты,
Калың элге эм айтты,
Эми айтканда — муну айтты:
Миңден тандап бирди алам,
Билимдүү кыйын эрди алам,
Жүгүрүк тулпар атты алам,
Жүлүнгө сайган жарты алам,
Барандан тандап түздү алам.
Баатырдан тандап жүздү алам.
Жүз баатыры кат алып,
Жүгүрүк тулпар ат алып,
Атка миңди тандалып,
Азаматтар шаңданып.
Көпчүлүктүн баарысы
Бурхуйга таң калып,
Бата бер деп кол жайып,
Жөнөйбүз деп камданып.
Бата берди баарысы,
Жашы менен карысы.
Болоттон кылыч байланып,
Жоо-жарагын шайланып,

Азык-түлүк мол алып,
Атышам деп Жаңылга
Бурхуй баатыр жол алып,
Желектүү кызыл туу алып,
Эли-журту кубанып:
Бурхуй баатыр барып кел,
Буюрса Жаңыл алып кел!
Атка минип жабылып,
Жолго түштү камышып,
Көркөм кыйып ыктуусу,
Көзгө саяр мыктысы.
Жаңылдын эли чапсам деп,
Аргымак тандап алышып,
Бурхуй баатыр баш болуп,
Үлбүрчөктөн аттанып,
Атка минип мактанып,
Калдыктан ашып Алайга,
Кебез-Тоо ашып жол жүрүп,
Кечикпестен мол жүрүп,
Ашып түштү Нуркапка,
Суусу жок кургакка.
Бечелдин чыкты белине,
Ашып түштү Бурхуй,
Кыз Жаңылдын чегине,
Так отуз күн жол жүрдү,
Ат аябай мол жүрдү.
Айтып өтөм аныктап,
Аргымактар арыктап.
Ополдун тоосун бойлошуп,
Жаңылды тапсак экен деп,
Жерин өлчөп ойлошуп.
Бурхуй баатыр башчысы,
Мурза Керим жакшысы,
Тоого чыгып бийикке,
Дурбу салып карашып,
Чогулушуп олтуруп,
Акылын мыктап толтуруп,
Ойлонбоду өлүмдү.
Алыскы жерден бир киши
Карап турса көрүндү,
Жолун тозуп барышып,
Мерген экен тоодагы,
Тегеректеп калышып,
Өткөн менен кеткенди
Сөзүн сурап калышып,

Бурхуй баатыр сурады,
Жаңыл кайда, жап кайда,
Жайылып жаткан мал кайда,
Жаңылдын келдик жерине,
Бурхуй баатыр кеп айтты,
Жооп бер менин кебиме.
Жаңылдын эли кайда деп,
Жаңылды издеп келе атам,
Кезиктиң мага пайда деп,
Жигиттерге кеп айтты
Бул кишини байла деп.
Мергенди колун байлады,
Бурхуйдун көзү жайнады.
Беш-алтоо жетелеп,
Мергенди тоогу айдады,
Дагы киши барбы деп,
Эки жагын карады,
Мергенди аткан кийинги
Бөрүдөй болуп талады.
Айтчы, мерген, кебиди,
Жаңылдын жайын сурайын,
Чынын айтып бербесең,
Табамын сенин эбинди.
Жалган айтпай, чынын айт,
Кыз Жаңылдын сырын айт.
Мен Бурхуй баатыр деп,
Жаңыл кайда жатыр деп,
Кыз Жаңылдын жайын айт,
Жашырбай сырын баарын айт.
Билбесең муну өлөрсүн,
Жаңылдын айткын өнөрүн.
Калбасын сенин арманың,
Жалган айтып салбагын.
Тийип алам малын деп,
Кыркып алам чачын деп,
Чын айтпасаң мергеним,
Сенин башың алам деп,
Жаңыл үчүн келдим деп,
Сен Жаңылдын жайын билдин деп,
Элинде дүмөк салам деп,
Эрке кызды алам деп,
Өз билгеним кылам деп,
Элинди койбой кырам деп,
Менин атым сурасаң,
Бурхуй баатыр кыраан деп,

Күлүктүн баарын таптатын,
Чыкканым отуз күн болду,
Сенин атың ким болду?
Мен Бурхуй баатыр деп,
Ушул жашка келгеним,
Адамдын чаап, акын жеп,
Угуп келдим Жаңылды,
Кыздан чыккан баатыр деп.
Жалгыз келсе Жаңылга
Жеңишейин деп келдим,
Ат үстүнөн тартышса,
Эңишейин деп келдим.
Кызыл канга кырчылдап,
Батышайын деп келдим,
Акыр заман элине
Салайын деп мен келдим,
Атагы чыккан Жаңылды
Алайын деп мен келдим,
Айткын, мерген, чыныңды,
Айттың өттүм сырымды.
Колго түштүң мерген деп,
Кыз Жаңылдын элине
Мен камданып келгенде,
Уктуңбу менин кебимди,
Чапканы келдим элиңди!
Жаңылың кызбы, катынбы,
Ошондой кийин баатырбы?
Бурхуй айтты мындай деп,
Мергенден сурап далай кеп.
Эми сүйлө, мергеним,
Менин сөзүм кандай деп.
Бурхуй сөзү токтолду,
Башка кеби жок болду.
Сүйлөйүн деп мергенчи,
Жаткан жерден октолду.

ЭМИ КУЛАНЧЫ МЕРГЕНДИН КЕБИ:

Чечип койгун колумду,
Барар болсоң Жаңылга,
Айтып берем жолунду.
Жаңылдын жайын сурасан,
Катын эмес кыз деди,
Атышкан жоого уз деди,

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün .....03.03.2002.....tarih ve .....03.....sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin .....18..... maddesine göre Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Lokman DOĞMUŞ'un "Türkiye'de XVII. Yüzyıldaki Dinî Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kadızedeliler ve Sivasîler)" konulu tezi incelenmiş ve aday .....13.03.2002.....tarihinde saat 14:15.....te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

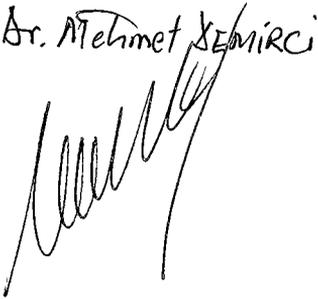
Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra .....80.....dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin .....Başarılı.....olduğuna oy .....Bicliği..... ile karar verildi.

Başkan

Prof. Dr. M. Rami AYAS

üye

Prof. Dr. Mehmet SEMİRCİ

üye

Prof. Dr. Erdoğan Fırat

Мергенчиден уктум деп,
Эл-журтуца айтып кет.
Жаңылга барсаң өлөсүң,
Жамандыкты көрөсүң.
Алптардын алы жетпеген,
Атышкан өлбөй кетпеген,
Кой, Бурхуй баатыр, деп,
Менин сөзүм акыл деп,
Мергенчи айтты мындай деп.
Сен өңдөнгөн баатырдан
Оолугуп нечен баруучу,
Обу жок жерден катылса,
Оозунап каны агуучу.
Кой, Бурхуй баатырым,
Арзан көрбө Жаңылды.
Каралуу калат катының,
Бир суудан чыккан эрсин деп,
Өз элиңе шерсин деп,
Кайратың менен барарсың.
Катындан өлдү дедирип,
Капылетке каларсың.
Мен да элимде эр элем,
Катын эмес эркектн
Кудай алсын дээр элем.
Ашык эмес Бурхуй,
Жаңылдап сенин өнөрүң.
Намыз үчүн сен барсаң,
Айнектен жарык өлөрүң.
Бир атканда, мин атат,
Пендеде мындай ким атат,
Жолдошунду кул кылат,
Катыныңды тул кылат.
Курдашым деп сыр айттым,
Кудайга койгун мунумду,
Өлүп калсаң Жаңылдан,
Ким алат сенин кунунду?
Атышып алы жетпеген,
Адистигин айтайын,
Ак бараң мылтык атканда
Башынан түтүн кетпеген.
Баабедни колдогон,
Пендеде мындай болбогон,
Кызыр Илияз колдогой,
Пендеде мындай болбогон,
Сендей нечен баатырды

Кыз Жаңыл жалгыз сомдогон.
Кой, Бурхуй, кайта кет,
Жаңылдын жайы ушундай,
Жалпы элине айта кет.
Тилимди албай сен барсаң,
Каратып малын аларсың,
Калың элни дүрбөтүп,
Калдаланды саларсың,
Кара чаңдын ичинде
Казандай башың каларсың.
Катыныч мактап турат деп,
Кудай сени урарсың.
Кыйкырыктап шашпаган,
Кылчайып жоодон качпаган,
Уктуңбу менин сөзүмдү,
Умаштай ачат көзүңдү.
Калп дебсе менин сөзүмдү,
Каарлаңса эр Жаңыл,
Калбыр кылат төшүңдү.
Жааны жаза тартпаган,
Жабуулап атын таптаган,
Сап колдон Жаңыл качпаган,
Алтын жаак, сыр жебе,
Жаш кезинде маштаган.
Байладың менин колумду,
Ээ, Бурхуй баатырым,
Өлүм сага сонунбу?
Казкара сындуу аты бар,
Кайнаган нойгут калкы бар.
Калың нойгут калкына
Катын да болсо баркы бар.
Кылычын кындан алуучу,
Кыжылдаган жоо болсо,
Кыз Жаңыл жалгыз баруучу,
Кылчайбай кылыч чабуучу,
Кыйланын башын алуучу.
Кой, Бурхуй баатырым,
Жесир калат катының.
Ушул жерден кайтып кет,
Ушул менин акылым,
Аяп турам өзүңдү,
Андадыңбы сөзүмдү.
Жоон өпкө түрсүлдөк
Балбаңдарың бар экен,
Ала көөдөн, кем акыл,

Дардаңдарың бар экен,
Сынап турсам баарыңды,
Агызбагың каныңды,
Амандыгың тилегиң,
Бир чымындай жапыңды.
Баарыңды Жаңыл кыйратат,
Балдарыңды ыйлатат.
Ээ, Бурхуй баатырым,
Кыз Жаңылга катылып,
Тентип кетпе баатырым,
Тил алсаң, барбай кайтып кет,
Арбак үчүн, ант үчүн,
Менин айткан акылым.
Мактап турат дебегин,
Эркегин коюп катыны.
Куланчы айтты мындай деп,
Барсаң-койсоң өзүң бил,
Менин сөзүм кандай деп».
Эми Бурхуйдуң айткан сөзү:
«Ээ, кысталак мергечи,
Эмне дейсиң бергелчи!
Кайраттуу элди таппайсың,
Катыңды кыз деп мактайсың.
Токоюңду кыйратам,
Топону тоодой жыйнатам.
Жылкыңды тийип айдаймын,
Артымдан келген кишини
Аш бышымда жайлаймын.
Матоосу менеп төөнү алам,
Мал айда деп, жөө алам.
Мен кара тегин калчаны,
Караттым элден калчаны.
Букарага барып кол салып,
Алтымыш парга жүктөтүм,
Башай менеп барчаны,
Отунун алып кул кылдым,
Отуз уйлуу калчаны.
Тежикти чаап кыйраттым,
Нечендерин ыйлаттым.
Акылдан кантип шашамын,
Атайын келип элимден,
Катыңдан кантип качамын!
Жол баштатып алам деп,
Колу-бутун таңам деп,
Козголуп койсоң кокустан,

Тишинди бирден чагам деп,
Бурхуй айтты мындай деп».
Үрбүлчөк менен Бурхуй,
Куланчыны кармады,
Кармап алып сабады,
Жаңылдын малын тапкын деп,
Же болбосо көргө жаткын деп,
Алмадай башың алам деп,
Жар көчтүрүп салам деп,
Бурхуй айтты мындай деп.
Куланчы туруп кеп айтты:
«Ээ, Бурхуй баатыр, деп,
Жаңылдын малын аларсың,
Жаныңа жабыр саларсың,
Картып малын тийерсиң,
Качырып Жаңыл келгенде
Ыштаныңа сийерсиң.
Ээ, Бурхуй баатырым,
Мен Куланчы мергенмин,
Кулаң улап келгенмин,
Баатыр Жаңыл Мырзанын,
Сырын айттың бергенмин.
Жаңылды арзан ойлойсуң,
Бурхуй менен Үрбүлчөк,
Кезигип калсаң Жаңылга,
Кабатың менен сойлойсуң.
Куланчы айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп,
Бурхуй туруп сүйлөдү,
Мунун сөзүн сүйбөдү,
Алайды барып чаптым деп,
Андан абийир таптым деп.
Ээ, Куланчы мергеним,
Катын турмак эркектин,
Далайдын башын тердим деп,
Ушулбу сенин акылың,
Көп мактайсың Куланчым,
Эр албаган катының.
Далайды кырып жоготкон,
Мен Бурхуй баатырмын.
Катыныңды аламын,
Элиңе кайгы саламын,
Өз билгеним кыламын,
Элиңдин баарын кырамын,
Жаңылыңды аламын,

Элице бүлүк саламын.
Бурхуй айтты мындай деп,
Эми Куланчым, уккун кандай деп.
Кошун таштап оорукка,
Куланчыны кайтаргып,
Эки киши таштады.
Найзаларын тегешип,
Учуна болот эгешип,
Атка минип дүрбөшүп,
Балбандарын жүр дешип,
Атка минди камынып,
Бурхуй баатыр баш болуп,
Таламандын тал түштө,
Кыз Жаңылдын жылкысын
Тийип чыкты жабылып.
Найзанын үнү каңкылдап,
Мылтыктын үнү тарсылдап,
Бурхуй деген үн чыкты,
Үрбүлчөк деген чуу чыкты.
Эр Бурхуй, Үрбүлчөк
Жылкыны тийип топтотуп,
Жылкынын астын токтотуп,
Мылтыктарын октошуп,
Кыз Жаңыл кайдан келсин деп,
Жылкыны жайып токтошуп,
Бурхуй алды жылкыны,
Айдап жолго салыптыр.
Жылкыны тийип кетти деп,
Жаңылга кабар барыптыр.
Жаңыл мырза той кылып,
Көпчүлүккө ой кылып,
Көкбөрүсүн тарттырып,
Ат-кунанын чантырып,
Жамбыдан кийик аттырып,
Оюп-күлкү каткырык.
Казкарасын байлаган,
Қасташканын жайлаган,
Кыйкырыктан шашпаган,
Жааны жаза тартпаган,
Атканы тирүү кайтпаган,
Аскер куруп таштаган.
Мергенге жамбы аттырып,
Аткандарын жақтырып,
Тойдун этин тарттырып,
Казкарасы ойноктоп,

Үстүндөгү эр Жаңыл,
Ак жыландай сойлоктоп.
Жылкычы барды кыйкырып,
Жоо алды деп айкырып,
Бурхуй деген үн чыкты,
Үрбүлчөк деп чуу чыкты.
Жоо кайда деп эр Жаңыл,
Атка минди камышып,
Араң турган көпкөн эл,
Баары чогу жабылып,
Найза, чокмор алышып,
Кары дебей, жаш дебей,
Атка минди жарышып,
Кыйкырык, ызы-чуу болуп,
Кызыл желек туу болуп,
Алып кеткен жылкынын
Артынан түштү камышып,
Кары дебей, жаш дебей,
Жан аябай жабылып,
Казкарасын ойготуп,
Беттешкенин сойлотуп.
Угуп тургун көпчүлүк,
Кыз Жаңылдын өнөрүн,
Бурхуй менен Үрбүлчөк,
Билбедик кыздын өнөрүн,
Жүз балбаны кашында,
Отуз тогуз жашында,
Үрбүлчөгү жанында,
Кыз Жаңылды саям деп,
Өз малынан той кылып,
Эр Бурхуй мындай деп,
Балбаандарга мактанып,
Аргымак минип таптанып.
Кыз Жаңыл келет качырып,
Асманга турпак чачылып.
Сары жаргак шымы бар,
Жалган эмес муңуңар,
Жолуң тозуп Бурхуй,
Найзасын кармап кымпыйып,
Мурун барып саям деп,
Үрбүлчөк турат зыңкыйып.
Экөө турат мактанып,
Өңгөлөрү сактанып,
Кылычтары тапталып,
Канжарлары чарыкталып,

Карап турсаң кыз Жаңыл,
Казкаркасы кулундай,
Качырып кирет бурулбай,
Элинен жалгыз бөлүнүп,
Эки көздөн шаркырап,
Кызыл жалын көрүнүп,
Мылтыктын огу быдырап,
Башынан түтүн бөлүнүп,
Мылтыктын огу чуулдап,
Жебенин огу шуулдап,
Аркасынан көп пойгут,
Келе жатат шуулдап.
Бурхуй жолдон тосуптур
Кыз Жаңылдын Казкара ат,
Астына чыгып озуптур,
Бурхуй баатыр чочуптур.
Тосконуна болобу,
Кыз Жаңылга башынан,
Катылган киши оңобу,
Атканы тирүү кобобу?
Мылтыгын асты жонуна,
Жаасын алды колуна.
Чачын кайыр имерди.
Болоттон соккон огу бар,
Ыргайдан кылган сабы бар.
Тай жарышым келгенде.
Жааны тартып жиберди,
Как жүрөктүн толто деп,
Эки көздүн орто деп,
Жаанын огу шып этип,
Жүрөккө кирди жып этип,
Жана кайта жиберди.
Маңдайга огу кабылып,
Мээси ташка жабылып,
Аттан түштү тырп этип,
Жерге түштү шылк этип,
Жер жарылды дүп этип.
Бурхуй аттан түшкөндө,
Үрбүлчөк кайра тартыптыр,
Аркасынан кыз Жаңыл,
Алты жердеи атыптыр,
Калбыр болуп Үрбүлчөк,
Кадеми минтип катыптыр.
Эт бышымга жетпестен,
Экөөнү кабат союптур.

Эл келгенче эр Жаңыл,
Экөөнүн башын кесиптир,
Эрдинен байлап тешиптир,
Кара турган көйчүлүк,
Кара жандан безиптир,
Кайрылбастан качыптыр,
Катын деп келген жүз балбан,
Акылынан шашыптыр.
Шашканына болобу,
Качканды Жаңыл косбу,
Казкарасын ойготуп,
Кандарын кабат сойлотуп,
Жүз балбанын камашып,
Жүндөй тытып сабашып,
Жүз балбанды байлатып,
Аттарын кошо айдатып,
Жылкысын кайрып токтотуп,
Балбандарын окшотуп,
Бурхуйдун жүз балбанын
Ботодой сабап боздотуп,
Байлагандан кеп сурап,
Дагы барбы, деп сурап,
Эки киши калды деп,
Куланчыдай мергенди
Баатырлар байлап салды деп,
Куланчы көздөй жарышып,
Байлаган жерден байкушту
Аман таап алышып,
Аман-эсен саламат,
Элине кайта барышып,
Куланчы менен кыз Жаңыл
Аман-эсен көрүшүп.
Колго түшкөн баатырды
Урууга бирден бөлүшүп,
Кудай алсын катын деп,
Алыстан келген жүз балбан
Ушундай қордук көрүшүп,
Өлгөндөрдүн катыны
Үйлөрүндө тул болуп,
Бурхуйдун жүз балбаны
Нойгутта калды кул болуп,
Малынын баарын айдатып,
Бурхуй менен Үрбүлчөк,
Кабаты менен жайлатып,
Беттеген киши жок болуп.

Дареги чыкпай далайга.
Жүз балбан менен Бурхуй,
Дайынсыз кетти жок болуп,
Кыз Жаңыл деп атанып,
Бурхуйдун элинен
Жыл малына жеткенде,
Кабарын угуп алыстан,
Калыстар келди аттанып.
Сегиз киши келиптир,
Кыз Жаңылдын эрдигин
Келгендери билиптир.
90 жылкы айдатып,
Тартуусуна келиптир.
Сары алтындан мүлүк бар,
Токсон аттын ичинде
Чаң жетпес деген күлүк бар,
Жолдон озгон жорго бар,
Зар — алтын, күмүш колдо бар,
Жүзгө сааны толтуруп,
Артынан келген элчини
Он беш күнү коңдуруп,
Түштүгүнө тай союп,
Бардыгы чыкты созулуп,
Жүз балбаны сегизге
Тирүү кетти кошулуп,
Кыз Жаңыл деп атаган,
Кыргызга даңкы атаган.
Кыз Жаңылдын өнөрү.
Кыргыздын кызы ушундай,
Кыркышкан жоосу өлөрү,
Келген сегиз элчиси
Ыраазы болуп Жаңылга,
100 балбанын саламат
Кошуп элге жөнөдү.
Кабарын укту канча жан,
Кыз Жаңыл кыйын чыкты деп,
Кабар келди Калчадан,
Эрлигинде айбы жок.
Үрбүлчөк менен Бурхуй,
Жаңылдан өлдү дайны жок.
Бурхуйду сомдоду,
Кыздан мындай болбоду,
Кыркышкан жоосу оңбоду
Кыйланы Жаңыл сомдоду.
Эли тегиз бай болуп,

Жаңылдан көөнү жай болуп,
Бет алган жоосу талкалап,
Лоб дайраны жакалап,
Эли жоого чаптырбай,
Нойгуттун эли калкалап,
Беттешкен жоосу жок болуп,
Кыркышканы кыйрады.
Кыз Жаңыл кыйын чыкты деп,
Анжыян менен Кашкардан,
Арасын Жаңыл башкарган.
Жолоочудан бул алып,
Нойгуттун эли кубанып,
Жата берсин кыз Жаңыл,
Кырк уруу кыргыз элинен,
Ушундан кабар угалык.
Адигине, тагайдан
Баатыр чыккан далай жан,
Богорустон, койлондон
Ошо жакты алсам деп,
Кыз Жаңыл баатыр ойлонгон.
Арпа, Ак-Сай жер бар деп,
Анда калың эл бар деп,
Калың кыргыз төрөсү
Үчүкө, Түлкү шер бар деп,
Кылжырдын кыраан уулу деп,
Кыйратсам Жаңыл муну деп,
Элине айтты мындай деп.
Үчүкө менен Түлкүдөн,
Эли чаап кыйратып,
Олжо кылсам мүлкүнөн,
Күлүк атын таптатып,
Кылычтарын чарыктатып,
Кыргыздын эли алсам деп,
Кыйлага бүлүк салсам деп,
Кыргыздын жерин чалсам деп,
Кырк жигитти кошчу алып,
Кыраан Жаңыл жол чалып
Өрүк менен кузгундан
Көпүрөөнү салдырып,
Он эки кулач устундан
Атап төөсүн комдотуп,
Адырдын жолун оңдотуп,
Кыз Жаңыл чыкты бел байлап,
Кырк киши менен жол чайлап,
Ат-Ойнок менен Көк-Бөрү,

олуп,
лап,

п,
олуп,

ы деп,
ан,
ан.

л,
н,

ан,

онгон.
еп,

еп,
у деп,
у деп,
и.

п,
деп,
еп,
м деп,
ып,
ып

и,
байлап,
айлап,
оу,

Андан катар өткөнү.
Агача-Кол, Жел-Артты,
Аны ашып басканы,
Арзан көрбө Жаңылды,
Айылдан чыккан арстаны.
Чакмактын жолун өрдөдү,
Жер сонупун көргөнү,
Ак-Сайдын башы Балгынды,
Атказды алты чалгынды.
Ак-Сайды көрүп таң калып,
Жер соорусу жер экен,
Жердеген кыргыз эл экен,
Аштык айдоо, чөп чабуу,
Ушунусу кем экен.
Колго тийсе ушуерди,
Жердебей турган жер бекен,
Өзөндүн баары тал экен,
Өрүшү толгон мал экен,
Арпасы кандай жер экен,
Алты уруу кыргыз эл экен.
Ортосу Чатыр-Көл экен,
Туш-тушунан карасаң,
Чалкалаган төр экен.
Аңыры учат аңкылдап,
Каздары учат каңкылдап,
Жаргак тамаң, жап канат
Өрдөгү учат кобурлуу,
Өлбөгөн адам ушундай,
Көрөт экен сонунду.
Текеси зоодо түйүлгөн,
Телкиси тоодо үйүлгөн.
Өзөнүн аюу оттогон,
Адырда аркар топтогон,
Коктусун ксен боктогон,
Козгобосо көппөгөн,
Өзөндө аркар төлдөгөн,
Чыбырын түлкү жойлогон,
Телкиси тоодо өйногон,
Өзөндө суусу ташыган,
Асмандан барчын шаңшыган.
Кыбыладан жели бар
Кыйла жердин сонуну,
Айтып өтөм билип ал.
Ар жандардан миңи бар,
Ак калпак кыргыз эли бар,

Үзелек деген бегі бар,
Арпа менен Ак-Сайдын
Кай жеринде кеми бар,
Бакасы көлдө чардаган,
Кумунда кулан төлдөгөн,
Айгырга бөлгөн байталын
Ээси барып көрбөгөн.
Чырмаштын улуу тоосуна,
Казкара минип кыз Жаңыл
Чыгып барды зоосуна.
Алтындуу дүрбү алганы,
Айтылбай сөздүн жалганы,
Арпага дүрбү салганы.
Артык экен негизи,
Арпанын бою тегизи.
Туш-тушунан каркырап,
Өзөндө суусу шаркырап,
Күн батыш көздөй созулуп,
Күңгөйдүн суусу тескейге,
Жаркырап агат кошулуп.
Күңгөйү арча куураган,
Аюулар уктап сулаган,
Тескейи шибер чалкайган.
Булуту шамал айдаган,
Бугусу койдой жайнаган,
Аркары төлдөп маараган.
Адырында кызыл гүл
Жыпар жыттуу жайнаган,
Аягы кептеш Миң-Бугу,
Айтып өтөм мен муну.
Карагай, кайың, талы бар,
Илбирс, суусар баары бар,
Аюусу төлдөп алышкан,
Арасында токойдун
Ар түрдүү жандар жарышкан,
Адис мерген барышкан,
Аюу, жолборс атышып,
Ак суусар, илбирс алышкан,
Атактуу экен эр Жаңыл,
Көрүп айраң калышкан.
Қырк жигити кашында,
Қыраан чыккан кыргыздан,
Қыйын чыккан жашында.
Акылы айраң калышып,
Аргимиси талашып.

Эт бышым дүрбү салышып,
Эриксиз карап калышкан.
Өзөндө малы жайнаган,
Булбулу талда сайраган.
Аркары төлдөп черинде,
Ак кийиги маараган
Ак калпак кыргыз эли бар,
Арпа менен Ак-Сайдын
Кай жеринде кемп бар.
Тегерете карашып,
Кумардан чыгып кырк жигит,
Томаяк жок жеринде,
Кемчилик жок жеринде.
Жер өлчөөсүн алышып,
Жеткире дүрбү салышып,
Жери сонун экен деп,
Кобурап кепти салышып,
Жерин көрүп суктанып,
Малын көрүп мунканып,
Жайнаган калың эл экен,
Качырып кирген душманга
Олжо бербей ит бекен.
Жер сонунун айтышып,
Жети күн жатып кайтышып,
Жер сонунун көрдүк деп,
Элине барып айтышып.
Кыз Жаңыл калды ойлоноп,
Эл бийлегеп кырааны,
Журт бийлеген султаны,
Аралап көрбөй элин деп,
Учурашып көрүшүп,
Таанып кетпей бегин деп,
Кыз Жаңыл айтат мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Кырк жигитти айтышты,
Кетели Жаңыл Мырза деп,
Кесири болот турса деп,
Жери сонун жер экен,
Кайраттуу кыргыз эл экен,
Баралбайбыз элине,
Баатыр Жаңыл Мырзабыз,
Кулак сал, биздин кебиме.
Ала-Тоо аска бел экен,
Ак калпак кыргыз эл экен,
Адыры алтын кен экен,

Анча-мынча душманга
Алдырбай турган эр экен.
Жигиттер минтип айтышып,
Жерин көрүп кыргыздын
Нойгутту көздөй кайтышып,
Жерин көрүп кыргыздын
Кыз Жаңыл кызып калыптыр.
Эл чогултуп той кылып,
Кызыл алтын шакекти
Ким кармаса тием деп,
Ант кылып колго салыптыр.
Жар чакыртты элине,
Калк чогулуп барыптыр,
Кыз Жаңылдын кебише.
Кыз Жаңыл элге кеп айтты,
Кызыл алтын шакекти
Убада кылып салдым деп,
Қарап турган карың ук,
Қатын-бала, кыз-кыркып,
Қалайык, жалпы баарың ук!
Шакегин салды колуна,
Той таркашып эл кетти,
Қарылар калды соңуна.
Ак жибектен олпокту
Атышкан жоого киём деп,
Шакегинди ким алса,
Ошого барып тийем деп,
Қудак укту баарысы,
Жашы менен карысы,
Жаңылдын сөзүп элине
Айта кетти баарысы.
Алты күнү топ болуп,
Жаңылдан башка бир киши,
Сөз сүйлөгөн жок болуп,
Баянын айтты кыз Жаңыл,
Башка сөзү жок болуп.
Жаңылдын айткан бул сөзү
Калкына, элге угулуп,
Шакегин кантип алам деп,
Канча адам келген чубуруп,
Шакегин адам алалбай,
Шакегин турмак Жаңылдын,
Жанына киши баралбай,
Жаңылдын сүрү ушундай.
Имерилип ок атса,

Мүнүшкөрдүн кушундай,
Сайынгап кызыл гүлү бар,
Жаңылда баатыр түрү бар,
Машиинедей жаа тартат,
Маанисин байкап билчү ал.
Эч адам барып алалбай,
Шакеги турмак Жаңылдын
Салтанатын көргөндө,
Баргандар айла табалбай
Шакегини каңтип алабыз,
Жанына каңтип барабыз,
Аламын деген жок болуп,
Адамдын баары топтолуп,
Жаңыл мырза толгон кез,
Жалпы журту чогулуп,
Жайлоого барып конгон кез,
Аш-тойдун баары болгон кез.
Жаңылды мындай таштайлы,
Ак калпактуу кыргыздан
Азыраак сөздү баштайлы,
Кыз Жаңыл мында келгенде,
Арпа, Ак-Сайды көргөндө,
Жерди көрүп кайтканда,
Самансурдун элинен
Бир топ жылкы жоготуп,
Издеп чыккан жеринен,
Жылкычы башы Токторбай
Чатыр-Көлгө барыптыр.
Кашкарга кеткен улуу жол,
Токторбай изин чалыптыр,
Сай күлүктүн издерин
Токторбай көрүп калыптыр,
Алыстан ченчи келди деп,
Чаап келди Токторбай,
Айлына кабар салыптыр.
Кырк уруу кыргыз чогулуп,
Үчүкө менен Түлкүнүн
Үстүнө кыргыз барыптыр.
Атакозу, Чабак бар,
Ак калпак кыргыз чогулуп,
Масилетти* салыптыр,
Үчүкө, Түлкү кеп айтат.
Быяктан келчү киши жок,
Биз менен элдин иши жок,
Кашкардан келчү киши жок,

Қайраттанып биз менен,
Атыша турған киши жок.
Үчүккө баатыр кеп айтат,
Лоб дайрасын жердеген,
Теминсе теңдик бербеген,
Қыз Жаңыл кыйын эр деген.
Ошо келип калбасын,
Жер өлчөөсүн чалбасын,
Бизден жылкы албасын.
Көргөн-билген барбы деп,
Қалкына кабар салдырып,
Из көрдүм деген Токторбай,
Ат чаптырып алдырып,
Үчүкө кошуп үч киши,
Түлкү кошуп төрт киши,
Токторбайды баштатып,
Сегиз киши баргыла,
Жеткире изни чалгыла,
Ким экенин билгиле,
Ат жаратып мингиле,
Ашкере дайынын билгиле,
Анығын билли келгиле!
Үчүкө, Түлкү мындай деп,
Сегиз баатыр жумшады.
Ушу келген көпчүлүк,
Менин сөзүм кандай деп,
Көпчүлүк угуп дуулдап,
Көпкө сүйлөп чуулдап,
Сегиз киши аттанып,
Атактуу баатыр катты алып.
Ашкере изни чалышып,
Арпадан чыгып аттанып,
Тастар-Ата, Чакмактын
Улуу-Чатка барышып,
Аттардын изи эң кыйын,
Акыл айраң қалышып,
Улуу-Чатка барганда
Күн уяға кеч кирип,
Эки киши кезигип,
Тегеректеп барышып,
Сегиз баатыр жол чалып,
Эки киши табышып,
Берки сегиз, ал экөө,
Сыр сурашып наалышып,
Жылкычы башы Токторбай,

Жылкы алдырып, из кууп,
Аркасынан келдик деп,
Силерди жолдон көрдүк деп,
Токторбай айтты мындай деп.
Жолоочу эки кишиден
Абыдан сөздү сурашып,
Шиберлүү төргө конушуп,
Эки жакта эч ким жок,
Өз эркинче болушуп.
Кайдан келдиң, жеринди айт,
Ким болосуң элиңди айт.
Айтканыма көнөсүң,
Анык сырың айтпасаң,
Ажалдан мурун өлөсүң.
Жашырбастан чыныңды айт,
Жалган айтпай, чынын айт!
Токторбай айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Токторбай айтып таштады,
Жолоочу сөзүн баштады.
Ээ, Токторбай, баатыр деп,
Айтканыңыз акыл деп,
Колго түшүп турамын,
Чынын айтам макул деп,
Лоб дайра болот жерибиз,
Нойгут болот элибиз,
Кыз Жаңыл болот бегибиз.
Чынын айтып беремин,
Байкап тургун Токторбай,
Катасы болсо кебимдин.
Биздин жайды сурасаң,
Кыз Жаңылдын элибиз,
Чынын айтып берелик
Кыйшыгы жок кебибиз.
Бул экөөбүз бир тууган,
Жолоочулап келебиз,
Сыр жашырбай айтабыз,
Ушул жерден кайтабыз.
Жамгырчынын кыз Жаңыл
Кырк киши менен кетти деп,
Кыргыздын жерин чалам деп.
Кыйдамым келсе кыргыздан,
Элиниң четин чабам деп.
Кырк киши менен аттанып,
Кыйын күлүк атты алып,

Уруксат алып карыдан,
Улуу-кичүү баарынан
Кыргыздын жерин чалдым деп,
Кыйла жерге бардым деп,
Жаңы жер менен Уланды
Жерин койбой чалдым деп,
Аягы Арпа, Ак-Сайды
Аябай баарын чалдым деп,
Арпа, Ак-Сай жер экен,
Жайнаган кыргыз эл экен,
Адыры алтын кен экен,
Абайлап көрсөм сыртынан,
Алдырбай турган эл экен.
Азыркы жыргал ошондо,
Арбын экен берекен.
Кыз Жаңыл келди элине,
Улуу-кичүү чогулуп,
Кулак салды кебине,
Учурашып мен келдим,
Үчүкө, Түлкү бегине.
Кызыгып келдим Токторбай,
Элиң менен жериңе.
Кыргыз кыраан эл экен,
Мал жайыты кеп экен,
Колдон келсе ошерди
Ээлеп алчуу жер экен.
Айтып өттү элине,
Ар ким болду ыраазы
Жаңылдын айткан кебине.
Эли-журту кубанып,
Жолоочунун сөзүнө,
Сегиз турду кубанып,
Кыз Жаңылдып келгенин
Жолоочулар кеп айтат.
Ушу менин билгеним.
Жолоочу айтты мындай деп,
Уктуузбу Токторбай,
Менин сөзүм кандай деп,
Эки киши безилдеп,
Бекеринен кыйнасаң,
Бизге болот кесир деп,
Эки киши кеп айтты.
Эп болсо балдар кайткыла,
Менин сөзүм унутпай,
Үчүкө менен Түлкүгө

Төкпөй-чачпай айткыла.
Жолоочудан кеп угуп,
Кыз Жаңыл экен деп угуп,
Аныгын экөө айтышып,
Кол кармашып достошуп,
Ошол жерден кайтышып,
Жолоочу кетти жерине.
Токторбай баштап сегизи
Кайтып келди элине,
Ушул сөздүн баарысын
Айтып берди Токторбай,
Үчкө, Түлкү бегине.
Токторбай айтты анык деп,
Сөзүмдө жок танык деп,
Үчкө, Түлкү күүлөнүп,
Кыз Жаңыл болсо барам деп,
Чандатып жылкы алам деп,
Элине бүлүк салам деп,
Артымдан келсе Жаңылды
Ошо жерден алам деп.
Ак калпактуу кыргыздын
Баары келди куралып,
Түлкүнүн сөзүн угалык.
Үчкө, Түлкү кеп айтат,
Кырк уруу кыргыз элим деп,
Ашуусу бийик белим деп,
Уккула менин кебим деп.
Ат жаратып мингиле,
Жоо-жарагын кийгиле,
Кыз Жаңылга барамын,
Олжого мыктап киргиле,
Эрлигимди билгиле.
Эрегиштим Жаңылга,
Эп болсо элим жүргүлө!
Калың кыргыз балдары,
Кары-жашы чогулуп;
Барабыз деп дуулдап,
Жаш балдары чуулдап,
Барабыз деп чалдары,
Уруш бизге сонун деп,
Көпкүлөң тарткан балдары.
Биз да кошо барсак деп,
Көгала сакал чалдары.
Кой деген киши жок болуп,
Кырк уруу кыргыз балдары,

Дүркүрөштү катталып,
Өңчөй кыраан баатыры.
Үчүкө менен Түлкүнүн.
Элине айткан акылы,
Эл ичинде тең курбу,
Атакозу жакыны,
Чабак кыйын баатыры.
Үчүкө, Түлкү баш болуп,
Эки жүзгө эл толуп,
Жөнөйбүз деп акыры,
Чабак жолду баштады,
Атакозу акылман,
Акылынан жазбады
Эки жүз киши мол алып,
Жоо-жарагын, тон алып,
Он эки күнү жол алып,
Жүргөнүнө кубанып,
Жаңылдын малын алсак деп,
Нойгутка жаңжал салсак деп,
Найзаларын теңешип,
Учуна болот эгешип.
Кашкардын берки четинде.
Жайнаган жылкы дүңгүрөп,
Ак-Чийдин жатат бетинде,
Атакозу, эр Чабак
Жылкыга жакын барышып,
Жер өлчөөсүн алышып,
Атакозу, эр Чабак,
Жер өлтүрө чабышып.
Үчүкө, Түлкү баш болуп,
Аскери ойноп маш болуп,
Атакозу жол чайлап,
Андан кабар болгунча
Жылкы тийип кетем деп,
Түлкү баатыр бел байлап,
Атакозу, Эр Чабак
Алты күн жол чалыптыр.
Айтылуу Жаңыл мырзанын
Айлынан кабар алыптыр.
Атакозу, эр Чабак
Кашкардын жолун чалыптыр,
Кашкарды көздөй бараткан
Жолоочу таап алыптыр.
Мен Кашкарга барам деп,
Булар экөө, ал төртөө,

Жолоочу кебин салышып.
Атакозу сөз баштап,
Сүйлөгүлө баатыр деп,
Жол кыскарсын акыр деп.
Чабак баатыр кеп айтты.
Кайдан келдиң деп айтты.
Жолоочу сөзүн баштады:
Лоб дайра болот жерибиз,
Нойгут болот тегибиз,
Жамгырчы кандын элибиз,
Жаңыл мырза бегибиз...
Жаңыл мырза камданып,
Жөнөймүн деп чамданып.
Суудан алды кундузду
Кумдан атты куланды,
Токойдон алды жолборсту
Алтымыш кулаң, он бөкөн,
Адырдан аттып сулатты.
Жанындагы жүргөнүн
Жаңыл мырза кубантты.
Чатырын алат бүктөтүп,
Он эки төөгө жүктөтүп.
Эне-Сайдан жөнөдү.
Он эки күнү жол жүрүп,
Келди Жаңыл жерине,
Калың нойгут элине.
Нойгуттун эли чамданып,
Көк бөрү тартып камданып,
Тозуп чыкты шаңданып,
Көрүп турду баарысы,
Жашы менен карысы
Тозуп чыккан элинен,
Жаңылдың уккун кебинен,
Калың нойгут балдары,
Кары менен чалдары
Жаңылдын кылган өнөрүн,
Ичинде жоктур жалганы.
Калың нойгут дуулдап,
Кары-жашы чуулдап,
Үй көтөрүп, бээ союп,
Түштүгүнө тай союп,
Түндүгүнө кой союп,
Кыз Жаңылды урматтап,
Асемин журттан арттырып,
Алтындан жамбы аттырып,

Ат, кунанын чаптырып,
Нойгуттун эли келишип,
Жаңылдын аткан жамбысын
Баарысы бирден көрүшүп,
Ыраазы болуп Жаңылга
Баарысы бата беришип,
Дуулдап жатат нойгут эл.
Жаңылдын антти жатканын
Толук угуп алышып,
Атакозу, эр Чабак
Кайта барды элине,
Үчүкө, Түлкү бегине.
Атакозу, эр Чабак
Үчүкөгө кеп айтты
Жердин баарын чалдым деп,
Кыз Жаңылдын элинен
Чындап кабар алдым деп,
Ээ, Үчүкө баатыр, деп,
Далай жерди чалдым деп,
Жаңылдан кабар алдым деп,
Аныктап угуп алдым деп,
Кыз Жаңыл жок элинде
Жолоочуга кетти деп,
Кеткен күнүн сурасаң,
Жыйырмага жетти деп.
Эми жылкысын тийип алалы,
Жылдырып жолго салалы,
Жылкычысын байлайлы,
Жылдырып жылкы айдайлы.
Куугунчу келсе нойгуттан
Кыз Жаңылды жайлайлы!
Атакозу мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп,
Үчүкө, Түлкү макул деп,
Ырас, айттың баатыр деп,
Найзаларын теңешип,
Учуна болот эгешип,
Кылычын кындан алышып,
Ак-Чийде жаткан жылкыны
Айдап жолго салышып,
Жылкычысын байлады,
Жылдырып жылкы айдады.
Жылкыны жолго салышып,
Жылкыңы тийип кеттик деп,
Жаңылга кабар салышып,

Бул кабар барып жеткен соң,
Сан жетпеген сан жылкы,
Үчүкө тийип кеткен соң
Кыйындары таңдалып,
Жаңыл мырза камданып,
Жоо-жарагын шайланып,
Казкара минип шаңданып,
Кылычын кыя байланып,
Жөнөмөк болду эр Жаңыл,
Батасын берди баарысы,
Жашы менен карысы.
Кылычын белге чалынып,
Жаратканга жалынып,
Жаңыл мырза кеп айтты,
Калың койгут элим деп,
Уккула менин кебим деп.
Токтобостон калың кол,
Артымдан келе бергин деп,
Казкара менен закымдап,
Артынан түштү жылкынын,
Кайра Жаңыл шакылдап.
Келе жатат кыз Жаңыл,
Кандай душман алды экен,
Калмак келип алдыбы,
Же кайгыны мага салдыбы,
Кытайдан келип алдыбы,
Же кызыгып мага калдыбы?
Ак жазганын көрөйүн,
Ажал жетсе өлөйүн,
Алып кеткен душмандын
Айлына чейин барайын.
Алым жетсе жылкыны
Ажиратып алайын,
Ким экенин билейин.
Казкара менен казуулап,
Ак таман кара тайганын
Дарайы* менен жабуулап.
Мапаттан* үртүк* жаптырып,
Шуру менен бсрметти
Шыкырата бастырып.
Кыз Жаңылдын Кумайык,
Ушул кылган ишинде
Түк ката жок кылайып.
Ак таман кара тайганды
Жамгырчынын кыз Жаңыл

Бир күнү чыккан бийикке,
Жалгыз чыккан кийикке,
Дүрбү салып олтуруп,
Акылды каркап толтуруп,
Асмандан булут бөлүндү,
Алыскы жерден бир караан
Кыз Жаңылга көрүндү.
Баш көтөрсө бөрүдөй,
Канаты бар жорудай,
Укмуштуу жандар экен деп,
Карап турду көрүнбөй.
Дүрбүнү салды көзүнө,
Кулак салгып, көпчүлүк,
Жаңылдын айткан сөзүнө.
Канаттын учу жаркылдап,
Чайпалса куйрук жалтылдап,
Мылтыгын кармап колуна,
Бет алып Жаңыл жөнөдү,
Кара тоонун бооруна.
Кайран Жаңыл шыпылдап,
Зоога барды жакындап.
Чачын кайра сыланып,
Ляктай ташка кыналып.
Жүрөгү согот зырп этип,
Мамыктай эти былк этип.
Қарады бая жандарды,
Қандай сонун жандар деп,
Жаңыл мырза ойлонду.
Карап турса жандарды,
Күчүк болуп кыңкылдап,
Кумдан чыгып ойноду.
Дүрбү менен караса,
Көк жорудай көрүндү,
Қарылардан кеп уккан,
Кумайыкты көк жору
Тууйт экен деп уккан.
Кумга тууган кумайык
Қыз Жаңылга ылайык,
Қубулуп кетпес бекен деп,
Наалыш кылып кудайга
Жашып кетти муңайып.
Бирпас карап жатайын,
Көтөрүп алып жөнөсө,
Көк жоруну атайын,
Карап турду зарылып,

Жаратканга жалынып,
Учту жору далдайып,
Канатын жайып далбайып.
Муну көрүп кыз Жаңыл,
Аябай катуу сүйүндү,
Күчүктү көздөй түйүлдү.
Барса жатат кыңылдап,
Кыз Жаңылдын боюнан
Тер агып кетти жымылдап.
Ак кебезге ороду,
Белиндеги жолукка
Сыртынан ороп бөлөдү,
Көтөрүп алып күчүктү,
Жаңыл мырза жөнөдү.
Келди Жаңыл элине,
Кулак салгын, көпчүлүк,
Кыз Жаңылдын кебинс.
Бир адамга билгизбей,
Жети күнү бакканы.
Күчүктүн чыкпай жанынан,
Жети күнү жатканы.
Жан кишиге билгизбей,
Үйгө киши киргизбей,
Сегиз күнгө жеткенде
Мойнуна тумар такканы,
Устага каргы жасатып,
Алтындан чеге* какканы.
Түлөөсүнө тай союп,
Молдолор келип такканы.
Эми жыл маалына жеткенде,
Кыраан чыкты Кумайык
Кыз Жаңылдын жанына
Куп жарашты ылайык.
Жамгырчынын кыз Жаңыл
Бакты тийди башына,
Баатыр чыкты жашында,
Аттан чыкты Казкара,
Кумайык тууду тазкара.
Аламын деп Жаңылды,
Далайы болду маскара.
Кумга тууду Кумайык,
Куп жарашты ылайык.
Атышам деп келгендин
Далайы өлгөн тырайып.

Кумайыгын ээрчитип,
Кулундай кылып телчитип,
Жылкынын түштү изине.
Калмак алса жетейин,
Катын менен баласын
Такыр кырып кетейин,
Чыкчырылтып ыргытып,
Туягын жерге мылгытып,
Алгара менен закымдап,
Алтын жаак, сыр жебе,
Аркасында жаркылдап,
Алган жылкы артынан
Келе жатат жақындап,
Улуу жолдун боюнда
Бир киши жатат баса албай,
Мууну кетет алсырап,
Эси ооп алсырап,
Эки көзү жалдырап,
Муну көрүп, эр Жаңыл
Атынын башын бурганы,
Жанына барып турганы.
Кайгы тарткан жан экен,
Капа болгон чал экен,
Тулку бою кан экен.
Жаңыл мырза кеп айтты,
Кайдан жүргөн чалсың деп,
Талаада калган жансың деп,
Байкуш чал башын көтөрүп,
Барса-барса жетөлүп,
Мен Жаңылдын жалчысы,
Малын баккан малчысы,
Жылкыны душман алды деп,
Мени байлап салды деп,
Абышка айтат мындай кеп.
Аттан түштү кыз Жаңыл.
Жерде жаткан абышка
Башын өөдө көтөрүп,
Жаңыл мырза кеп айтты,
Билдиңби жоону деп айтты.
Абышка туруп кеп айтат.
Үчүкө деген үн чыкты,
Түлкү деген чуу чыкты.
Атакозу, Чабак деп,
Кишилери унчукту.
Абышкадан кеп угуп,

Аз калды жылкы деп угуп,
Казкара менен закымдап,
Кылычы жанда жаркылдап.
Чыкчырылтып ыргытып,
Туягын жерге мылгытып,
Даңканын көккө ыргытып.
Келе жатат закымдап,
Марал токой, сыңар жар,
Ошого келди жакындап.
Сыңар жардын бетинде,
Марал токой четинде,
Кобураган үн чыкты,
Жылкыдан чыкты бышкырык,
Жылкычы турат ышкырып,
Кабарын билип шек алып,
Атынан түшүп дем алып.
Ким экенин билейин,
Баатыр болсо бастырып,
Сүйлөшүп тилге кирейин.
Үчүкө, Түлкү чын болсо,
Аныктап баарын сынайын,
Сынга толсо сүйлөшүп,
Айтканын берип тынайын,
Ала көөдөн эр болсо,
Өз билгеним кылайын.
Жаңыл Мырза ойлонуп,
Эңкейип жардан караса,
Бээни союп от жагып,
Кадаасынча эт салып,
Төртөө-бешөө дуулдап,
Аламан сүйлөп чуулдап.
Казанда эти кайнаган
Жалындап оту жайнаган.
Карап турса кыз Жаңыл,
Атакозу кеп айтты,
Түлкү баатыр, деп айтты.
Кыз Жаңыл келбей калды деп,
Келип калса Жаңылды,
Тегеректен калалы,
Жылкысынын үстүнө
Жаңылды кошуп салалык.
Түлкү баатыр деп айтты,
Атакозу кеп айтты,
Түлкү тигил экен деп,
Жаңыл Мырза карады,

Түлкүнү мыктап сынады.
Түлкү баатыр эр экен,
Кемибеген шер экен,
Түлкү баатыр төрө экен,
Качырганын кайсаган,
Аябаган шер экен.
Алам десе тийейин,
Өзүмө теңтуш неме экен.
Кыз Жаңыл сынап олтуруп,
Түлкүнү сынга толтуруп,
Үчүкесин тааныбай,
Кыз Жаңыл карап олтуруп,
Ойлонуп акыл толтуруп,
Алайын десе барайын,
Акылын өзүм табайын.
Он жагына толгонуп,
Кайран Жаңыл ондонуп,
Казкараны байлады,
Мылтыгын сүрүп майлады:
Жаңыл мырза ошентип,
Тийемин деп ойлоду.
Ээрчип келген Кумайык
Жаңыл антип турганда,
Элди көздөй жойлоду.
Тайганды көрө салышып,
Баары чочуп калышып,
Кайдан келген тайган деп,
Каргысы бар мойнунда,
Уртүгү бар үстүндө
Үстүндө бермет жылтылдап,
Сымаптай жойлоп кылтылдап.
Камынгыла баарың! — деп,
Атакозу кеп айтты,
Шерменденин тайганы
Келип калды деп айтты.
Келген экен шуркуя,
Кылбасын бизге окуя,
Түлкү баатыр, камың! — деп,
Үчүкө айтты мындай деп.
Угуп турган Жаңылдын
Угуп калды кулагы,
Шерменде атым калбайт деп,
Ачуусу келди бул дагы,
Түлкүгө барып мен тийем,
Уруша кетсе кеп айтат.

Өзүң келип тийгенсин,
Ээ, шерменде, деп айтат.
Андан көрө буларды
Азыр эле жайлайын,
Ажыратып жылкымды,
Нойгутту көздөй айдайын!
Деп, ойлонуп, эр Жаңыл,
Жаасын алды мойнунан.
Усталар өгөп чыгарган,
Ууга малып сугарган.
Шумдуктуудай жаа окту
Түлкүнү көздөй имерди.
Как жүрөктүн өзү деп,
Эки көзү орто деп,
Жааны тартып жиберди,
Жаанын огу шып этип,
Жүрөккө кирди жып этип.
Түлкү баатыр сулады,
Тоодой болуп кулады,
Эмне болуп кетти? — деп,
Үчүкө баатыр кучактап,
Көзүнөн жашы бурчактап.
Үчүкө эмей кимсин? деп,
Аны да Жаңыл ирмеди,
Ок тийгенин билбеди.
Экөөнү кабат жалмады,
Үчүкө менен Түлкүнүн
Бирөө да тирүү калбады.
Атакозу, Чабакты,
Баарын кылган ушул деп,
Аны да кошо жалмады.
Төртөөнү бирдей сойлотуп,
Казкара менен кыз Жаңыл
Качырып кирди ойнотуп,
Төртөөнү кабат сойлотуп,
Жылкыны карай жөнөдү,
Тосуп турган калың эл
Бирден качып жөнөдү.
Качпаганда өлөбү,
Жылкысын айдап кыз Жаңыл,
Нойгутту карай айдады,
Касташкан жоосун жайлады.
Жылкысын айдап жол тосуп,
Алдына чыкты токтотуп.
Тандын эре-середе,

Кыйкырык ызы-чуу болуп,
Кызыл-тазыл туу болуп,
Нойгут деген үн чыгып,
Кыз Жаңыл деген үн чыгып,
Жер жаңырган чуу чыгып,
Асманга чаңы созулуп,
Күндүн нуру чыкканы,
Эр Жаңылга кошулуп.
Жылкыны жыйып токтотуп,
Жылкычыга жоктотуп,
Жылкычы айтты мындай деп,
Жылкынын баары түгөл деп.
Аңгыча нойгут эл келди.
Аркасынан чуулдап.
Нойгут эли келишип,
Кыз Жаңылды көрүшүп,
Кучактап алып Жаңылды,
Нойгут эли көрүшүп,
Кучақташып ыйлашып,
Кары-жашы Жаңылды
Кадырлашып сыйлашып.
Анда кыз Жаңыл элге кеп айтты,
Жылкыны Түлкү алыптыр,
Түйшүккө башы калыптыр.
Үчүкөнү сойдум деп,
Атакозу, Чабакты,
Түлкүнү катар сойдум деп,
Кыз Жаңыл айтты мындай деп,
Жылкыны айдап келдим деп,
Үчүкө менен Түлкүнүн
Жазасын колго бердим деп.
Нойгуттун баары чуулдап,
Жаш-карысы дуулдап,
Ыракмат деп баарысы,
Жашы дебей карысы.
Намыс колго тийди деп;
Жылкыны айдап токтотуп,
Нойгуттун элин топтотуп,
Көрүн терең каздырып
Жылкыдан тандап сойдуруп.
Үчүкө менен Түлкүнү
Жанаша көргө койдуруп,
Жаназасын окутуп,
Молдого атын токутуп.
Жылдырып жылкы айдатып,

Белгилеп бейит салдырып,
Бараңдын ичин майлатып,
Бейитке желек байлатып,
Жергиликтүү элине,
Кайра барды жерине,
Кабар салды калкына,
Калын нойгут жалпыга.
Кары-жашың баарың кел,
Сексендеги карың кел,
Эл бийлеген каның кел,
Эстүүнөрдүн баарың кел!
Жалпы нойгут биригип,
Алты күнгө той кылып,
Жаңыл мырза ой кылып,
Сөз уккула, калкым, деп,
Кулак салгын жалпың деп,
Үрбүлчөктү сомдодум,
Бургуюн да оңдодум,
Аз калды менин өлөрүм,
Угулду элге өнөрүм.
Ушу турган кары-жаш,
Үчүкө менен Түлкүнү
Кабаты менен сойдум деп,
Белгилеп бейит салдырып,
Шейит кылып койдум деп,
Атакозу, Чабактын
Кесепети жетти деп,
Үчүкө, Түлкү кырааным
Ак жеринен кетти деп.
Лоб дайра бизге жер болбойт,
Кырк уруу кыргыз эли бар,
Силерге айтаар кебим бар.
Мен биле турган кеп болсо,
Которулуп кетели.
Кары-жаш сага эп болсо,
Кырк уруу кыргыз эл келээр,
Кыжылдаган сел келээр,
Түлкүнүн кунун бергин деп,
Арачы болуп тил келээр,
Талап кетээр маңыңды,
Кейитип нойгут баарыңды.
Калкым, акыл табалы,
Каражүл менен Ыдыраң
Ошону көздөй баралы,
Жеркен менен Котенден

Эгин тигип алалы.
Мал жайыттуу жер эле
Мал өстүрүп багалы.
Жаңыл айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Үчкө, Түлкү калкы бар,
Ак калпактуу кыргызга
Ала-Тоодой баркы бар,
Кыжылдап кыргыз келбесин.
Акылынан шашпаган,
Атасынан бабасы.
Атышкан жоодон качпаган.
Нойгуттун элин чапсак деп,
Бирме-бир болуп жатсак деп.
Катынынды тул кылаар,
Уулунду кул кылаар,
Кыздарынды күң кылаар.
Каражүл бойлоп көчөлү,
Ыдыраңга өтөлү.
Нойгуттун элин чапсак деп,
Кыргыздын турат чамасы,
Асилинин тукуму,
Сарысейит баласы.
Айтканыңыз акыл деп,
Сиз белеңиз баатыр деп,
Кары-жашы чогулуп,
Жаңылга берди батасын.
Жылкыны айдап логдотуп,
Аскер жыйып топтотуп,
Көчтүн астын токтотуп,
Кары-жашы бел байлап,
Кырк кишини кошчу алып,
Жаңыл мырза жол чайлап,
Жаккан отун өчүрүп,
Жалпы журтун көчүрүп,
Элемандын Эр Төштүк
Жердеп турган жери экен,
Жери сонун кең экен,
Аштык айдоо, чөп чабуу,
Ушунусу кем экен.
Малынын баарын төлдөтүп,
Шиберге жайып көлдөтүп,
Эки жылы жердеди.
Жылкынын баары кырылып,
Териси тоодой жыйылып,

Жалпы нойгут чуулдап,
Жаш-карысы дуулдап,
Кыз Жаңылдын үстүнө,
Жашы менен карысы,
Чогулушуп баарысы,
Жылкынын баары өлдү деп,
Жегенинен калганын
Батыра албай көмдү деп,
Талпагы тоодой жыйылды.
Улуу-кичүү, карысы,
Турган элдин баарысы,
Жерибизге жетели,
Айтканыңар акыл деп,
Кары-жашка эп келсе,
Кетели журтум, макул деп.
Көчөбүз деп камданып,
Көйкөшкөңдөр тандалып,
Кыздары кызыл кийинип,
Кемпир, келин сүйүнүп,
Күлүктүн баары байланып,
Ок-дарыны жайлашып,
Базарды көздөй барышып,
Азык-оокат алышып,
Кудайы — түлөө кылышып.
Адамдын баары шаттанып,
Кыраандын баары аттанып,
Көчөбүз деп турганда,
Кашкардын ханы хан Турсун
Башта Жаңыл дос эле,
Кыз Жаңылды алам деп,
Достуктан кетип, ант урсун,
Жаңылдын элин чабам деп,
Кыз Жаңылды алам деп,
Аскерин жыйып куралып,
Аңгемесин угалык,
Эки миң киши кыжылдап,
Кыз Жаңылга барышып,
Тегеректеп калышып,
Арага киши салышып.
Хан Турсун элге кеп айтты,
Атышам десе качпагың,
Акылыңдан шапшагың,
Элинин баары дуулдап,
Чабабыз деп чуулдап,
Хан Турсун туруп кеп айтты,

Арачыдан алтоо бар,
Акылдуудан жетөө бар,
Чеченицен экөө бар,
Кыз Жаңыл мага тийсин де,
Кашкар менен Турпанды,
Үрүмчү менен Жеркенди
Кабаты менен билсин де.
Арачылар барышып,
Аттарын нойгут алышып,
Астына килем салышып,
Түштүгүнө кой союп,
Түндүгүнө тай союп,
Арачылар кеп айтты,
Астыңа келдик кыз Жаңыл,
Айтканыбыз эп болсо,
Айып катар көрбөсөң,
Хан Турсун Сизге бет болсо,
Күйөөлөп Турсун келем дейт,
Күрөктөп алтын берем дейт,
Тийемин десе алам дейт,
Эп келсе, Турсун барам дейт.
Кыз Жаңыл туруп ойлонуп,
Атаңдын көрү дүнүйө,
Өз жеримде мен болсом,
Ушул өндүү жамандар,
Келе алмак беле үйүмө.
Шумкарымды салам деп,
Жеринен азып келген деп,
Турсун мени алам деп,
Акылын кармап толтуруп,
Акылманын чогултуп,
Аңгеме кылып олтуруп,
Арачыга кеп айтты,
Ханзаада Турсун кеп айтса,
Мен макулмун деп айтты,
Мен биле турган кеп болсо,
Элинин баарын кайтарып,
Хан Турсун келсин эп болсо
Мен жериме кайтамын.
Күйөөчүлүк жаштыкты,
Мында келсин айтамын.
Арачы барды бегине,
Айтып барды элине.
Ыразы болуп кан Турсун,
Жаңылдын айткан кебине.

Турсундан кепти айталы,
Элин кайта кетирип,
Кечки салкын бешимде
Кырк жигитти ээрчитип,
Күйөөдөп түштү кечинде.
Мылтык атып, жаа тартып,
Алтындан жамбы аттырып,
Көк бөрүсүн тарттырып,
Жаңыл мырза кырк киши,
Астынан тосуп чаптырып,
Келин-кыз атын алышып,
Керилтип килем салышып,
Астынан тосуп барычып.
Аял-эркек, кыз-келин
Аралаш атын алышып,
Үй көтөрүп, бээ союп,
Түтүнгө бирден кой союп,
Ат-кунанын чаптырып,
Ызаат кылып Турсунду,
Манаттан чатыр тиктирип,
Кыз Жаңыл келип көрүшүп.
Кыз Жаңыл туруп кеп айтат,
Келипсиз ханым, деп айтат;
Келипсиз бизге ханым деп,
Сиз үчүн курбан кыламын,
Бир чымындай жаным деп,
Аламын десең алгын деп,
Мен жериме кетемин,
Аралаш кошо баргын деп,
Айтканыңыз акыл деп,
Кошо барам баатыр деп,
Эртең менен эл көчүп,
Калың нойгут сел көчүп.
Хан Турсунду урматтап,
Күлүктү тандап мингизип,
Күрөөкө тандап кийгизип,
Жер чайпалып козголуп,
Авадан мунар боз болуп,
Кыз Жаңылды алам деп,
Турсундун көөнү кош болуп.
Күлүктөн күлүк тандатып,
Улуу жолду чандатып,
Хан Турсунду кыз Жаңыл,
Кыз-келинди жандатып,
Бири келин, бири кыз,

Аралаша жүрүшүп,
Аңгеме сүйлөп күлүшүп,
Добол башты боздотуп,
Түшө калган жеринде,
Турсунду кызга коштотуп.
Жыйырма күнгө жеткенде,
Кыз Жаңыл көчүп кеткенде,
Хан Турсунга кеп айтат.
Достугуңан кетгинби,
Сенин сөзүң кеп эмес,
Сен ала турган мен эмес,
Мен тийбеймин, кайта бар!
Эл-журтуңа айта бар.
Ачуусу келип хан Турсун
Жаман, жакшы кеп чыкты,
Анда Жаңыл кеп айтты,
Менин теңим сен эмес,
Сен алуучу мен эмес!
Албарс кылыч белинде,
Ачуу чыкты кебинде,
Ачуусу келип кыз Жаңыл
Хандын башын алганы,
Катын алам деп жүрүп,
Хан Турсун өлүп калганы.
Кыздан мындай болбоду,
Кыркышкан жоосун сомдоду,
Мен-менсинген дөөлөрдүн
Далайын Жаңыл сомдоду.
Опол-Тоо, Лоб дайра.
Жаңыл барып конгону,
Кыз Жаңылдын кылганы.
Кылымга даңкы билинди.
Аламын деп келгендер
Ажалга башы илинди.
Анжияндан Үрбүлчөк,
Ашкере кыраан Бурхуй,
Аламын деп келиптир,
Атагы чыккан кыз Жаңыл,
Адебин колго бериптир.
Кыргыздан чыккан кырааны,
Кызыл шумкар тынары,
Өспүрүмдүн чынары,
Кыйын чыккан Үчүкө,
Кыз Жаңылды алам деп,
Майып болду бу дагы.

Атакозу, эр Түлкү,
Кошо кетти тууганы.
Түлкүнүн кунун алам деп,
Ак калпактуу кыргыздын
Масилет кылган убагы.
Ак калпак кыргыз кеңшип,
Жаш-карысы теңшип,
Өң кыргыздын хандары,
Өтө кыйын балдары
Күн батыш жагы Алайда,
Күн чыгыш жагы Ак-Сайда,
Ошону кыргыз жердеген,
Теминишкен душманга
Теңдигин кыргыз бербеген.
Жайлоосу салкын тоо болгон,
Агыны дайра, суу болгон.
Желелеп бээсин байлаган,
Жети атасы кыргыздын
Ушуларды жайлаган.
Кырк уруу кыргыз чогулуп,
Анжиян менен Алайдан
Чогулду кыргыз далай жан,
Арпанын жайык бетине,
Ак-Сайдын берки четине
Калың кыргыз келишип,
Карыясы Калматай
Буга сөздү беришип,
Тейиштин уулу Ак Кочкор,
Моңолдордон Мамайкул,
Бийлеринин баарысы
Масилет кылды бир айга.
Акылга толук, эң чечен
Балдарынын баарысы
Кыз Жаңылга барганда,
Кызыл алтын шакегин
Колунан сууруп алганга,
Ким чыгат элден балбанга.
Жар салдырды баарысы,
Уккула! деп, кыргыздын
Жашы менен карысы.
Ат жаратып минсин деп,
Намыс үчүн барсын деп,
Кыйабы келсе Жаңылдын
Алмадай башын алсын деп,
Чыккыла бирөөң балдардан,

Намыска тууган балбандан,
Ак Кочкордун иниси,
Андан артык кимиси
Аты Абыл бала эле,
Күйүп турган шам эле,
Жыйырма бирде чагы эле.
Эл намысын алам деп,
Үчүкө, Түлкү агам деп,
Өлсөм мейли барам деп,
Кезигип калса Жаңылдын
Эт жүрөгүн алам деп,
Колундагы шакегин
Жетсем сууруп алам деп,
Кайнап жаткан нойгутка
Кара туман салам деп,
Ханынын башын алам деп.
Эки колу боорунда,
Ак калпак кыргыз доорунда,
Ак жазганын көрөйүн,
Ажалым жетсе өлөйүн,
Бата бергин баарың деп,
Жашың менен карың деп,
Намыс үчүн Абылдын,
Ыразымын хаңым деп,
Калкым бата бергиле,
Кандай атты минемин,
Кары-жаш өзүң билгиле!
Бата берди баарысы,
Жашы менен карысы.
Жетимиште чалдары,
Жети жашар балдары.
Бата берди дуулдап,
Жалпы кыргыз чуулдап.
Кайсыл агты минсин деп,
Ат жактырып калышып,
Мамайкулдун тор жорго,
Кыйын эле чоң жолго,
Тагай бийдин Ак Бакай
Таамай күлүк бир далай,
Алып келди Абылга
Жолдон озгон жоргону.
Дубан бузган күлүктү,
Баары келди жетелеп,
Аттарды сынап турушуп,
Карыясы Тагай бий

Калк ичине кеп айтты
Өткөн менен кеткенден,
Өткүр болот кескенден,
Кетип барат жаш бала
Кара жандан кечкенден.
Эл намысын алганга,
Элден чыккан балбанга.
Дабан ашат, таш басат,
Быркылдаган саз басат,
Кууса кууп жеткидей,
Качып калса кокустан,
Чаң жеткизбей кеткидей,
Кыз Жаңыл кыйын жоо болот,
Жери бийик тоо болот,
Агындуу дайра суу болот.
Калың пойгут калкы бар,
Калкына Жаңыл баркы бар.
Кара долу, Казкара,
Эки тулпар аты бар,
Катындан чыккан каркыбар.
Мен биле турган кеп болсо,
Кары-жаш, сага эп болсо,
Кырк уруу кыргыз, кеп айтам,
Ынтымак кылгын! деп айтам.
Мен айтайын калыска
Абыл кетип баратат,
Өлүмгө байлап, намыска.
Эрдин кунун алам деп,
Доого кетип баратат.
Өлүмгө байлап өз башын,
Жоого кетип баратат.
Кан ичменин эр Абыл,
Өзүнө кетип баратат,
Адамды койдой мууздаган
Сөзүнө кетип баратат.
Тулпар тандап мингизсек,
* Ок өтпөс зоот кийгизсек,
Менин сөзүм эп болсо,
Урууга бирден ат алып,
Ак сакалдан кат алып,
Калматай болсун башчыбыз,
Үйүнөн барбай калбасын
Акыл тапчу жакшыбыз.
Кырк чаар ат алалы,
Кыйбаттан үртүк жабалы.

Кырк киши тандап баралы,
Шырдакбектин Боз жорго
Майын сурап алалы.
Берсе Абыл минсин деп,
Жазганбай жолго кирсин деп,
Тагай бийдин бул сөзү
Жыйылган элге эп болду.
Айтканыңыз акыл деп,
Карынын сөзү макул деп,
Урууга бирден ат алып,
Баруучулар катты алып,
Жылкыдан чаар табышып,
Кулакчып, үртүк жабышып,
Шуру менен берметтен
Жал-куйрукка тагышып.
Санат улуу кыргыздын
Салтанат менен ошентип,
Шырдакбекке барышып,
Кыргыздын келген хандары,
Кыйын кыраан балдары
Хан Шырдакбек урматтап,
Ызаат кылды зыйнаттап,
Он беш күнгө жаткызып,
Ат-кунанын чаптырып,
Көкбөрүсүн тарттырып,
Жашы менен карысы,
Жалпы кыргыз баарысы
Уруксат берсең хан Шырдак,
Учураштык кайталы.
Эдиге чечен кеп айтты,
Ээ, Шырдагым, деп айтты,
Кары менен жаш келди.
Калың кыргыз чогулуп,
Урууга бирден баш келди.
Ак калпактуу кыргызга
Алыскы жерден жоо келди,
Айтыша турган доо келди,
Жаңылдан көрдүк кордукту,
Кыздан көрдүк зордукту.
Үчүкө менен Түлкүнү
Қабаты менен сулатты.
Карыш жерге откозбой,
Малдын баарын кууратты.
Лоб дайра менен Ополго
Жиберсек дейбиз бир киши.

Кыз Жаңылдын үйүнөн
Өлтүрсүн деп ошого
Кырк уруу кыргыз чамдалып,
Мен барам деп ошого
Ак Кочкордун иниси,
Абыл чыкты тандалып.
Жер үстүндө күлүктүн
Баарын алып келдик деп,
Алыскы жерде жоо экен,
Адыры бийик тоо экен,
Ортосу дайра суу экен.
Хан Шырдак, айттым жайым деп,
Ханым, сизге эп болсо,
Сурап келдик аз күнгө
Боз жоргонун майын деп,
Алып келдим астыңа,
Ак калпак кыргыз баарын деп,
Ал аз келсе, хан Шырдак,
Айдап келип беремин,
Кырк уруу кыргыз малын деп.
Нечен балбан, нечен хан
Бизден мурун калк өттү,
Үчүкө менен Түлкүнү
Кабаты менен өлтүрүп,
Кыз Жаңылдын дарты өттү.
Сизге келдик калыска,
Чыдабадык намыска.
Бир жылкынын майы экен,
Сурап келдик карызга,
Берсен Шырдак ханыбыз,
Кул бололу баарыбыз.
Астыңа келди гартууга,
Калматайдай карыбыз.
Эдиге баатыр кеп айтты,
Эп болсо, ханым, деп айтты.
Хан Шырдакбек макул деп,
Жакшы айттың муну баатыр деп.
Майы турмак Боз жорго
Башы менен берейин,
Мынча келген эл-журтка
Мен бербейин дебейин,
Алып кеткин баатыр деп,
Сураганың ат болсо,
Минип кеткин макул деп.
Боз жоргону мингизип,

Калматай менен Тагайга
Болоттон олпок кийгизип,
Кырк кишиге кырк чаар ат,
Баарына бирден мингизип,
Кызыл кымкап машыроо*,
Бирден-бирден кийгизип,
Хан Шырдакбек кыргызга
Төрөлүгүн билгизип,
Төрт төбөлүү көк чатыр,
Жалпы бого киргизип,
Жандан ысык Боз жорго,
Кыргыз үчүн мингизип.
Кырк уруу кыргыз сүйүнүп,
Жаш балдары жүгүрүп,
Курун салып мойнуна,
Карыянын баарысы
Кулдук кылып жүгүнүп,
Батасын берди баарысы,
Жалпы кыргыз карысы.
Ташка салса тайгылбай,
Байлап койсо былк этпейт.
Эстүүлүгү маймылдай,
Жакшы минип баргын деп,
Шакегин сууруп алгын деп,
Буудандыгын билгин деп,
Айбандан арттык мал эле,
Карыган кезде Калматай,
Жакшы багып мингин деп.
Хан Шырдак айтты мындай деп,
Ыраазы болгун кары-жаш,
Менин сөзүм кандай деп.
Ыраазы болду баарысы,
Жашы менен карысы.
Доолбашын боздотуп,
Жалпы кыргыз хандары,
Алып чыкты сарайдан,
Боз жоргону коштотуп.
Кочгуроосун тактырып,
Болоттон така кактырып,
Алып келди элине,
Ыраазы болду көп кыргыз,
Кан Шырдактай бегине.
Жалпы кыргыз биригип,
Жаш-карысы сүйүнүп,
Ай туяктан бээ союп,

Ак сарбашыл кой союп,
Кырк уруу кыргыз ой кылып,
Боз жоргого сүйүнүп,
Он эки күнү той кылып,
Ак бараңды дүрмөттөп,
Жыйырма экиде Абылды
Кылым кыргыз урматтап,
Жылкыдан тулпар мингизип,
Болоттон олпок кийгизип,
Абыл мырза чынданып,
Теке жаргак сары шым
Сыртынан Абыл шымданып,
Ат жаратып миндиң деп,
Тон жаратып кийдиң деп,
Кыз Жаңылдын элине
Соодагер болуп жүргүн деп,
Күзгү, тарак, күчала
Ороян боек алгын деп,
Төрт куржундун көзүнө
Шыкырата салгын деп,
Соодагер болуп баргын деп,
Айлын издеп тапкын деп,
Аябастан жаткын деп,
Артынып барган буюмду
Кымбатынан саткын деп,
Кыйабыңа келбесе
Кырк-элүү күн жаткын деп,
Чындап сырын билгин деп.
Шек алдырбай айлында
Аттарчы болуп жүргүн деп,
Кезигип калса Жаңылды,
Кеседей башын алгын деп,
Элине кесир салгын деп,
Акыл тапкан Тагай бий,
Эстүү чечен Эдиге
Төрт куржундун көзүнө
Ар түрлүү буюм салышып,
Акыл айтты баарысы,
Жашы менен карысы.
Атка минди камынып,
Кыбыр эткен кыргыздын
Абыл атка мингенде,
Баары келди жабылып.
Лобдун тоосу зоо болот,
Жайлоосу адыр тоо болот,

Ортосу дайра суу болот,
Жеринин баары бек болот,
Качып киши кутулбайт,
Көө кармаган чеп болот.
Тагай бий менен Эдиге,
Абыл канды кебине.
Бата берди баарысы,
Жашы менен карысы.
Батасын алып нурданып,
Боз жоргонун үстүнө
Абыл минди кырданып.
Кырк уруу кыргыз дуулдап,
Аман барып, эсен кел!
Кыз Жаңыл кыйын жоо деген,
Жери бийик тоо деген.
Барган жоону жайлаган,
Сан миң колдуу кыз Жаңыл
Өзү жалгыз айдаган.
Абыл мырза кеп айтты:
Бата бердиң баарыңар.
Алып келсем Жаңылды,
Ак калпак кыргыз багыңа,
Жазууда болсо көрөйүн.
Каза жетсе Жаңылдан
Качып пенде кутулбайт,
Кыз Жаңылдан өлөйүн.
Жергиликтүү эл үчүн,
Кетип барам ким үчүн?
Иншаллоо, алаармын,
Көп батасы көл деген.
Энеден жаңы тууганда
Абыл деген ат коюп,
Эр жигиттин белгиси —
Намыс үчүн өл деген.
Атка минди чыңданып,
Кыргыз куштай кып этип,
Боз жорго менен эр Абыл
Кайып болду жып этип.
Ыкчырылтып ыргытып,
Туягын жерге мылгытып,
Топурак учуп буркурап,
Томпойдой таштар асманда
Учуп жүрөт зыркырап.
Боз жоргону жылжытып,
Даңканын көккө ыргытып,

Жер өлчөөсүн алыгыр,
Жети күнү жөл жүрүп,
Эл четине барыптыр.
Күндүз жүрбөй бекинип,
Эл көрсө калаар шекинип,
Түнүнкүсү болгондо
Боз жоргону жайдактап,
Молодой ташка баймактап,
Талга байлап такыйтып,
Таң ашырып акыйтып
Күндүзү чөптү чалдырып,
Суутусун кандырып,
Лобдун жетти четине,
Адырлуу тоонун бетине
Күндүн нуру чалганда,
Абыл дүрбү салганда,
Айлынан малы көрүнбөйт,
Өзөнү толгон мал жатат.
Улуу шашке болгондо,
Көк бука минип картайган,
Көк ала сакал абышка
Жайып койду кайтарган.
Дүрбү менен караса,
Айлынан айыл бөлүнбөйт,
Арзан Жаңыл көрүнбөйт.
Абышкага барайын,
Абыл мырза ойлонуп,
Аябай сөзгө канайын.
Боз жоргону үйрөтүп,
Боз таардан шалча алып,
Атка салган сүйрөтүп,
Төрт куржуну артылган,
Аркан менен тартылган.
Кой кайтарган бир чалга
Салам айтты эр Абыл,
Алик алды карыган чал.
Амандашып калышып,
Абышка менен эр Абыл
Жакшы сөзгө салышып,
Абышка туруп кеп айтты,
Кайдан келген Баласың,
Кайсы жакка барасың?
Абыл мырза кеп айтат:
Кашкардын үстү Артыштан,
Ошондон чыктым деп айтат.

Соодагермин келдим деп,
Абыл айтты мындай кеп.
Баракелде, балам! деп,
Мурун айттың салам деп,
Келген ишиң оңолсун,
Мырза чыкма балам деп.
Кайран Абыл канетсин,
Кашкарлыкча кайлады.
Жаңылдын жайын көп сурап.
Булбулдай болуп сайрады.
Абыл сайрап аяңдап,
Абышка сөздү сүйлөдү,
Баштан аяк баяндап.
Жерибиз салкын тунук деп,
Бегибиз Жаңыл улук деп,
Абышка айтты мындай кеп.
Кыздан мындай болбогон,
Кыргыз менен кытайдан
Кыйласын Жаңыл сомдогон,
Кабарын уккан канча жан.
Күн батыш жагы Анжиян,
Эчен мыкты эр келген,
Нечен кыйын шер келген,
Баарын Жаңыл ондогон,
Үрбүлчөк менен Бурхуй
Экөөнү кабат сомдогон,
Кыздан мындай болбогон.
Кыргыздын кыйын төрөсү
Ак-Чийден келип жылкы алган,
Аркасынан кубалап,
Жалгыз Жаңыл кыз барган.
Казкара атын ойготуп,
Кумайыгын жойлотуп,
Үчүкө менен Түлкүнү,
Атакозу, Чабакты
Жалгыз Жаңыл сойлотуп,
Лоб дайра болот жерибиз,
Толкуган нойгут элибиз,
Ушул, балам, кебибиз.
Ушул элди башкарган,
Жаңыл Мырза бегибиз.
Күндө жыйын, күндө той,
Жыргап жатат элибиз.
Соодагер болсоң баргын деп,
Артынын жүргөн буюмду

Керектүүгө саткын деп,
Соода сатып бүткөнчө,
Айылда ойноп жаткын деп,
Абышка айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Чалдын сөзүн укканда
Атка минди камынып,
Эр Абылды көргөндө
Соодагер келди деп айтып,
Элдин баары жабылып,
Тегеректеп барышып,
Төрт куржундун көзүндө
Буюмдарын алышып,
Он чакты күнү эр Абыл
Эли менен таанышып,
Боз жоргону билгизбей,
Башка адамга мизгизбей,
Жаңылды качан көрөм деп,
Жалгыздан кантип бөлөм деп,
Шакегин эштеп алсам деп,
Элине түйшүк салсам деп,
Уктабастан ойгонуп,
Абыл мырза ойлонуп,
Эртең менен болгондо,
Кабар келди элине,
Кулак салгын көпчүлүк,
Кыз Жаңылдын кебине.
Кыз Жаңылдын ою деп,
Кыз бергендин тою деп.

Абыл мырза айылга келип, артынган буюмун керек деген кишиге берип, эртең менен конгон үйдөн эшикке чыгып турса, Жаңыл Мырзанын бир жигити элге кабар салып, Жаңыл Мырзанын ою болот, эрке кыздын тою болот. Элге кабар салгын деп Жаңыл Мырза жиберди, жасоол сүйлөп барбандап, көйрөндүн баары дардандап, бүрсүгүнү келгин деп, элге кабар бериптир. Бул кабарды Абылдын кулагы укту.

Кыз-келиндер камданып,
Элдин баары шаңданып,
Чабандестер камданып,
Абыл турду таңгалып.
Кыз-келиндер сүйүнүп,
Бир-бирине жүгүрүп,
Айылдын баары дүрбөшүп,

Бирин-бири жүр дешип,
Күлүктөрүн тапташып,
Эл аттанды камданып,
Абыл барат таңгалып.
Барды Абыл элине,
Кулак салды кебине.
Күүгүм кирди, күн батты.
Кары дебей, кыз дебей,
Қатары менен ырдашып,
Токмок салып жыргашып,
Уул-кыздар көрүшүп,
Ойноп жатат баарысы,
Бул Жаңылдын ырысы.
Абыл турат чамданып,
Бул оюнга кирсем деп,
Жаңылдын сырын билсем деп.
Теке жаргак сары шым,
Қийминин баарын шымданып,
Өзүн-өзү чынданып.
Боз жоргону жетелеп,
Бир токойго байлады,
Оюнга кирди айланып.
Кыз оюнда дуулдап,
Қыйкырып ырдап чуулдап,
Абыл кирди түйүлүп,
Қырк жигити кашында,
Кыз Жаңыл төрдүн башында.
Салам айтып заңк этип,
Жаңыл Мырза Абылды
Қарап калды жарк этип.
Қайдан келген баласын,
Кыз Жаңыл сөздү сүйлөдү.
Жердеп турган жериң ким,
Уругуң айтчы, элиң ким?
Абыл мырза кеп айтты,
Мен жеримде кан элем,
Бир адамча бар элем,
Қачып келдим элимен,
Адашып келдим жеримен.
Жан соғалап келдим деп,
Айттырбай сөздү билдин деп,
Өлүмдөн качып келдим деп,
Өнүмдөн таанып билдин деп.
Жаңыл Мырза деп уктум,
Жаным калар бекен деп,

Аралап келдим элине.
Алып калсаң жанымды,
Жан сактайын элине.
Жаңыл мырза кеп айтты,
Жакшы болот деп айтты.
Токмок берди колуна,
Абыл мырза ырдады,
Аш бышым ырдап тынбады,
Үнүн угуп Абылдын,
Адамдын баары жыргады.
Жаңылга токмок салыптыр,
Көрүшөм деп барыптыр.
Ачуусу келип, кыз Жаңыл:
Алгын, башын! — деп айтты.
Анар деген бир келин:
Оюн башы мен болсом,
Ойротту бияген сен болсоң,
Бу да кандын уулу экен,
Даражаңар тең болоо,
Көрүшүп койгун деп айтты.
Анардын сөзүн кубаттап,
Элдин баары дуулдап,
Жаш-карысы чуулдап,
Көрүшүп койгун деп айтты.
Элдин сөзүн сындырбай,
Жаңыл турду эркелеп,
Анар колдон жетелеп,
Абыл менен көрүштү,
Көрүшүп алып токтошуп,
Айып көрбө, эже деп,
Абыл барып коштошуп,
Оң колуна кармады,
Шакегин жулду колунан.
Кармагыла деп айтты,
Кармаганча болобу,
Бүргөдөй болуп түйүлүп,
Абыл чыкты жүгүрүп,
Мылтыктын огу чуулдап,
Жаанын огу шуулдап,
Жандын баары дүрбөшүп,
Жүгүргөн бойдон кетиптир,
Бөз жоргого жетиптир.
Жоргону минди камынып,
Туш-туш жакка көпчүлүк,
Кыйкырышып жабылы.

Боз жоргоңу мингенде,
Шакекти белге түйгөндө,
Мылтыктын огу жетеби,
Ала качып шакегин
Эр Абыл эсен кеткенн.
Боз жорго менен жылт коюп,
Абыл кетти кутулуп,
Кандай душман алды деп,
Жаңыл калды кайгырып,
Шакегинен айрылып.
Боз жорго менен тез келди,
Улуу шашке мезгилде,
Кашкардын кара жолунда,
Жаңылга бара жатыптыр,
Соодагерге кез келди.
Соодагер менен келишип,
Абыл мырза кеп айтты,
Барасың кайда деп айтты.
Жаңыл Мырза бегим деп,
Сенин кайда элиң деп,
Абыл мырза кеп айтты,
Менин элим кыргыз деп,
Арпа, Ак-Сай жерим деп,
Ак калпак кыргыз элим деп,
Соодагер, уккун кебимди,
Элине түйшүк салдым деп,
Эрке Жаңыл Мырзанын
Шакегин сууруп алдым деп,
Менин атым Абыл деп,
Кыздын аты Жаңыл деп.
Айта баргын тамыр деп.
Соодагер угуп кайтканы,
Абылдын ушул айтканы.
Абыл келди элине,
Арпа, Ак-Сай жерине,
Кабар берди Калматай,
Кырк уруу кыргыз элине.
Кырк эки күнү той кылып,
Ыраазы болду көпчүлүк,
Абылдын айткан кебине.
Намыс колго келди деп,
Кудай бизге берди деп.
Кыргыздын сөзүн таштайлы,
Кыз Жаңылдан баштайлы.
Кабар угуп кыз Жаңыл,

Эли жыйып той берип,
Кыз да болсо антым бар,
Калың нойгут калкым бар,
Карың менен жашың деп,
Ыраазы болгун баарың деп,
Кары-жашы боздошуп,
Эли менен кыз Жаңыл
Эки-үч күнү коштошуп,
Кош, аман бол, калкым деп,
Актайын барып антым деп,
Кара долу, Казкара,
Эки күлүк аты бар.
Кыз да болсо Жаңылдын
Кыйлага кеткен даңкы бар.
Батасын алып элини,
Казкара минип камданып,
Аттанды Жаңыл чамданып,
42 миң ок алып.
Сыр жебесин асынып,
Албарс кылыч байланып,
Ак калпактуу кыргыздын,
Келди Жаңыл элине,
Кулак салгын көпчүлүк,
Жаңылдын айткан кебине.
Арпа, Ак-сай жерине
Жаңыл Мырза келет деп,
Кабар түштү элине.
Кыраандын баары тандалып,
Кыз Жаңыл келет экен деп,
Кыргыздын баары таң калып,
Үй көтөрүп бээ союп,
Кыз Жаңылды тозушуп,
Келди Жаңыл жаркылдап,
Казкара менен шаңкылдап.
Жаңылды тозуп барышып,
Көкбөрү тартып жарышып,
Садаганы чаптырып,
Көкбөрүнү тарттырып,
Кыргыздын баары келишип,
Кеңеш кылып олтуруп,
Алыстан келген бир кызды.
Жашыбыз алсак болбойт деп,
Карыясы кеңешип,
Калматайга беришип,
Калматай алды Жаңылды.

Жаштарыңар алгын деп,
Жаңыл Мырза зарылды
Кары-жашы дуулдап,
Калматай акем алсын деп,
Кары-жашы чуулдап,
Бата берди дуулдап,
Калың элдин баарысы
Жай-жайына кайтышып,
Жаңылды кыргыз алдык деп,
Жаңыл өзү келди деп,
Мурунку өткөн карылар
Айтып өткөн белгилеп,
Жаңыл Мырза жашында,
Қыйлага салган чуулган,
Калматайдан бир эркек
Қыз Жаңылдан туулган.
Қыз Жаңылдын арбагы,
Қылымга мындай угулган.
Қызмат кылып элне,
Келин болду кыз Жаңыл.
Кулак салгын, көпчүлүк,
Қыз Жаңылдын кебине.
Сегиз жылга жеткенде,
Тогуз жылга өткөндө,
Үчкө чыкты баласы,
Айтып өткөн сөзүмдөн
Ичимде жөктүр қалаты,
Бир күнү жыйын топ болду,
Жыйылган эл көп болду.
Эл чогулуп эсирди,
Қылмак болду кесирди,
Калың кыргыз дуулдап,
Жаш-карысы чуулдап,
Қарыганда Калматай
Аз калыптыр өлөрү,
Қыз Жаңылды көрсөкчү,
Қыйын деп айтқан өнөрүн.
Андай болсо акыл деп,
Қыз Жаңылдын үстүнө
Бастырып барды макул деп,
Қарысы бар, жашы бар,
Жыйылган элдин ичинде
Қарғашалуу масы бар.
Калматайға барышып,
Аманбы, баатыр! деп айтып,

Ар кимиси кеп айтып,
Кыз Жаңылдын өнөрүн
Көрсөк боло деп айтып,
Андай болсо акыл деп,
Женеңерге айткыла,
Ойноп берсин, макул деп.
Жаңыл Мырза кеп айтты,
Кыздан келин болдум деп,
Кызыл өнүм онду деп,
Келинден катын болдум деп,
Кемпир атка кондум деп,
Бирди тууп токтолуп,
Жалыным өчүп, чок болуп,
Жашчылык кеткен октолуп,
Абышка болсо алганым,
Алчандап атка мингендей
Жаш эмесмин балдарым.
Мылтык атып, жаа тарткан
Эсимен чыгып калганы,
Эрмек кылба балдарым.
Жаңыл айтты мындай деп,
Менин сөзүм кандай деп.
Андай жебе, жеңе деп,
Чуулдады балдары,
Бир өнөрдү көрсөт деп,
Дуулдады чалдары.
Кыз Жаңылдын күнүсү,
Байбичеси Барчаке
Кыз Жаңылга кеп айтты,
Кыйшандабай шуркуя,
Барсаң боло деп айтты.
Өзү келген жалап деп,
Элдин тилин албасаң,
Мага келет наалат деп,
Ичи күйүп от болуп,
Барчаке сөзүн укканда
Туралбады токтолуп.
Андай болсо макул деп,
Боз жоргону минейин,
Чогулта бер элиңди,
Шайманымды кийейин.
Көзүңүн баары жаш болуп,
Жалап атым калбады,
Арак ичкен эмедей,
Айтылуу Жаңыл мас болуп,

э түшүп жүн чы
шынан үн чыгы
(элге кеп айтти
турган калайы
гыла муңайып,
ним болсо желл
алгыла, баары
н менен кары
рды минген ту
гун катын бурч
гун бурса урга
карап турчу эм
корго менен кы
и куштай жып
ыгыш көздөй (с
) , Жаңыл мырз
калды жабыл
ан менен жетес
су келген Жаң
ан эсен кетеби
ибет деген бир
нан кууп жанд
луу кыраан кы
ибетти жайла
амбет түштү та
ылды аттан ш
огулду сойлоту
жоргону ойно
ран Жаңыл кал
лдагы калын
и чыкты жабы
эн бирөө калба
рын Жаңыл ж
элген деп Арпа
гы жерде кал
гөйдөн атты к
г-Кулжа аты к
ыл-Дөбө жага
; Жаңылдын б
чыкты кууп я
нталашып Жа
нына чымчык
да мендей кач
галмайды кыз
анына караба

Жашын алды көзүнө.
Жалындап күйүп жүрөгү
Барчакенин сөзүнө.
Кийминин баарын кийинип,
Мойнуна жаасын асынып,
42 миң огу бар,
Ошол күнү Жаңылдын
Кыйланы кыраар өңү бар.
Жалган дебе бул сөздү,
Окуган балдар кулак сал!
Куйругун жерге түйдүрүп
Көкүлүн көккө шүйдүрүп,
Бутуна така кактырып,
Боз жоргонун үстүнө
Буулумдан жаптырып,
Атка минди шаңданып,
Адамдын баары таң калып,
Көчө тартып жарданып,
Көргөндүн баары таң калып.
Баштагы Жаңыл эместен,
Көпчүлүктүн көзүнө
Көрүндү кыйын шаңданып.
Чогулушкан калың эл
Кең Арпанын боюнда;
Жамандык кылат Жаңыл деп,
Эч кимдин жок оюнда.
Жандын баары жарданып,
Жаңылды көрүп таң калып,
Эркек болуп кийинип,
Төбөгө чачын түйүнүп,
Боз жоргону жылжытып,
Элдин баары чуулдап,
Көчө тарыткан көпчүлүк,
Калпагын бирден ыргытып,
Ыргытып ийген калпакты
Бирден атып өткөнү,
Атканы ката кетпеди.
42 калпак атыптыр,
Калпагын балдар аттырып,
Жаңылга жааны тарттырып,
Калпагын аткан боз балдар
Баары күлүп каткырып,
Боз жоргону жылжытып,
Даңканын көккө ыргытып,
Боз жоргодон тер чыгып,

Үрпөйө түшүп жүн чыгып,
Дабышынан үн чыгып,
Калың элге кеп айтты:
Ушул турган калайык,
Калбагыла муңайып,
Мингеним болсо желкайып.
Кош калгыла, баарыңар,
Жашың менен карыңар!
Тулпарды минген турчу эмес,
Көнүлүн катын бурчу эмес.
Көнүлүн бурса ургаачы
Эрге карап турчу эмес.
Боз жорго менен кыл коюп,
Учкан куштай жып коюп,
Күн чыгыш көздөй бет алды.
Токто, Жаңыл мырза, деп,
Кууп калды жабылып,
Кууган менен жетеби,
Ачуусу келген Жаңылдан,
Кууган эсен кетеби!
Алмамбет деген бир жигит.
Артынан кууп жандады,
Айтылуу кыраан кыз Жаңыл
Алмамбетти жайлады.
Алмамбет түштү талп этип,
Жыгылды аттан шылк этип,
Кожогулду сойлотуп,
Боз жоргоңу ойногуп,
Кайран Жаңыл камынып,
Айылдагы калың ит
Үрүп чыкты жабылып,
Иттен бирөө калбады,
Баарын Жаңыл жалмады.
Ит-Өлгөн деп Арпада,
Атагы жерде калганы,
Күңгөйдөн атты кулжаны,
Жат-Кулжа аты калганы.
Кызыл-Дөбө жагалмай,
Кыз Жаңылдын барганы,
Чымчыкты кууп жагалмай,
Жанталашып Жаңылдын
Жанына чымчык барганы.
Бу да мендей качкын деп,
Жагалмайды кыз Жаңыл
Учканына карабай,

Учкулсун деп аябай,
Аны да Жаңыл жалмады.
Казкара минип закымдап,
Кыз Жаңылдын баласын,
Өнөрүп алып жаркылдап,
Абыл Мырза жетиптир,
Кара-Корум, Көк-Мойнок,
Астына Абыл өтүптүр.
Мойнуна курун салынып,
Ботодой боздоп эр Абыл,
Жеңеке, деп жалынып,
Жалынганга болбоду,
Ачуусу келген кыз Жаңыл,
Баласы менен Абылды
Кабаты менен жалмады,
Кара беттин артынан
Кууп киши барбады.
Баласын аткан карабет,
Баарыбызды кырат деп,
Калың эл токтоп калганы.
Жаңыл кетти октолуп,
Кайыптан тууган Боз жорго,
Жаңыл минип жок болуп,
Эч ким чыкпай жолунда,
Ошо кезде Боз жорго,
Калматайдын колунда,
Кыз Жаңыл кетти октолуп,
Калың кыргыз өкүрүп,
Ичи күйүп чок болуп,
Боз жорго менен Жаңылдан
Ажырап кыргыз токтолуп.
Күн асмандан тутулуп,
Артынан кууган киши жок,
Боз жорго минип кыз Жаңыл,
Кыргыздан кетти кутулуп,
Кысса* кылып Жаңылды,
Тарыхы жаздым далалат,
Окуп өткөн жаш балдар,
Сактасын кудаы саламат.
Жаңылды жазган казалы,
Жакшы окугун, боз балдар,
Бүттү казал тамамат.